

Saturs

Proza

Intervija

Vēsture

Proza

Gunta Šnipke. <i>Pūlavas Laimīte</i>	2
Kristīne Ilziņa. <i>Akmens galvas</i>	6
Aksels Hiršs. <i>Īsa vilšanās hronoloģija</i>	10
Rudīte Kalpiņa. <i>Sarkanais punktiņš</i>	12
Laura Jeruma. <i>La Desserte</i>	16
Tanahasi Koutss. <i>Pārvade</i>	19
Roberto Bolanjo. <i>Slepkavīgās maukas</i>	24

Dzeja

Arvis Viguls. <i>Beigas</i>	30
Māris Salējs. <i>Ir varianti</i>	32
Linda Gabarajeva. <i>Dūmaka</i>	34
Ilmars Lābans. <i>uz pieres nest aku mirāžu</i>	36

Apskats

Anda Baklāne. <i>Latvijas dzeja 2020. gadā</i>	39
--	----

Recenzijas

Līvija Baumanē-Andrejevska. <i>Atvadu hronikas: ziemas laikmeta dzeja</i>	44
Sintija Kampāne. <i>Process un procesors</i>	45
Ivars Šteinbergs. <i>Nebeidzamās beigas</i>	46

Pārskats

Arnis Koroševskis. <i>Visu gadu grāmatas krāju</i>	47
--	----

Diskusija

Iesaka grāmatu blogeri	53
------------------------------	----

Raksts

Skaidrīte Lasmane. <i>Sargsuņa loma pārmaiņu laikā</i>	58
--	----

Vēsture

Jānis Akuraters. <i>Latvijas valstssaturs</i>	61
---	----

Intervija

Patiesas koncentrēšanās dzīres	62
--------------------------------------	----

Vēsture

Uldis Neiburgs. <i>Upura tēlu kļiedējot</i>	66
---	----

Viedoklis

Andrejs Veisbergs. <i>Riņķa dancis uz nekuriem</i>	72
--	----

Žurnāls *Domuzīme*.
Iznāk kopš 2015. gada.

Galvenā redaktore: Rudīte Kalpiņa
Literatūras nodaļas redaktors: Jānis Vādots
Vēstures nodaļas redaktors: Mārtiņš Mintaus
Literārais redaktors un korektors: Jānis Kulmanis
Māksliniece: Sarmīte Māliņa
Izdevējs: a/s *Cits medijs*. Reģ. nr. 40103271624
Adrese: Bruņinieku iela 16, K-2, Rīga, LV-1001
www.facebook.com/domuzime.ir
Twitter: @Domuzime
E-pasts: redakcija.domuzime@gmail.com
Abonēšana: tālr. 27734907, e-pasts abonesana@ir.lv

Žurnāls izdots ar Valsts kultūrkapitāla fonda finansējumu
Iespējamā tipogrāfijā *Adverts*
Citējot atsauce uz *Domuzīmi* obligāta. Pārpublicēšanas
gadījumā nepieciešams saskaņojums ar žurnāla redakciju
Žurnālā publicētie materiāli ne vienmēr atspoguļo redakcijas
viedokli
Vāka ilustrācija — Krišs Salmanis

Žurnāls elektroniski: ir.lv/abonesana/ir-domuzime/

Gunta Šnipke

Pūlavas Laimīte

Stāsts

Gunta Šnipke ir dzejniece, arhitekte. Dzīvo Liepājā. Izdoti trīs dzejoļu krājumi: ...bērnī ienāca... (1995), ...un jūra (2008), Ceļi (2018), publikācijas arī vairākos kopkrājumos. Jaunākais krājums nominēts LALIGABA, un autore par to saņēmusi Starptautiskās Rakstnieku un tulkotāju mājas un Ventspils pilsētas domes balvu, kā arī Dzejas dienu balvu (2018).

2

Pūlava bija parasts ciems ar pamatskolu muižas pili, feldšerpunktu, pastu un ciema padomi muižas kalpu mājā, saieta namu zirgu stalli, vingliemežiem pilnu dižkoku parku, aizpagājušajā gadsimtā celtu baznīcu, divām jaunlaiku cūksaimniecībām, *Top* veikalu ceļmalā un senlietu krātuvi vīteņiem apaugušā dzirnavu bekā. Tā mūrēta no zilpelēkiem laukakmeņiem ar sarkanu ķieģeļu ielaidumiem ap dziļajām logu ailām. Ap durvīm arī. Pa virsu bieza un plata pelēkbrūna koka cepure. Tālu var redzēt, jo kalnā. Smuki. Un parasti – bez spārnēm, kā daudzviet šaizemē.

Senlietu godā te celti dažādu vecumu gludekļi, aitu cērpamās dzirkles, vērpsamais ratīņš, sviesta kuļamā muca, abra, sētuve, krējuma mašīna, iztīsis pašastu brunču gabals, izkurtējuši pūra lāde, dūdas, ģīgas, ermoņikas, visu skolas izlaidumu bildes, Dižākā Pūlavnieka pirmās klases liecība... Vārdsakot, viss, ko jau tādu krātuvju vācēji izkaš no drūpošu viensētu kūtsaugšām un ankambariem, kad kārtējie zemes mantinieki taisās uz pašu izloloto jauno namu. Vai Rīgu. Vai ārzemēm. Pa kādai piemiņas lietiņai ziedojuši slavenie novadnieki pēc atgriešanās no eksotiskiem darījumu braucieniem. Vai vientuļie vecīši pirms došanās uz nabagmāju. To gan tagad sauc par sociālo namu, aprūpes centru, pansiju, senioru viesnīcu... Dzīvu vārdu no

tautas mutes ar likumu neizņēmsi – nabagmāja paliek nabagmāja. Bagāti tur nenonāk. Neatkarīgi no turības.

Ja var ticēt plašsaziņas avotiem, senlaiku liecību vākšanai tagadīņ arvien dedzīgāk nododas pusaugu entuziasti. Var jau ticēt, var, tikai lokālpatriotiskā aizgrābtība ātri noplok, jaunajām miesām jaušot citus aicinājumus. Vai, padodoties loģiskā prāta spiedienam, izvēlēties kārtīgam karjeras mūžam noderīgākus vaļaspriekus. Pie sasistās senču siles allaž paliek kāds vientuļš vēstures zelta zvejnieks. Pūlavā tā bija zvejniece, Priekšsēdētāja Laimīte, vēlāk arī Krāmu Laimīte, dzimusi Laima Labraga. Pirmā iesauka nāca pūrā, meitiņai iegulstot kolhoza priekšsēdētāja šūpulī. Otrā iesauka tecēja aiz Laimas veclietu vezumiem kā tāds kucēns, savu ēnu priecīgi apriedams, reizreizēm iekožoties ratu vilcējas kājā. Vai ausī. Miļi. Bet dzimtais vārds... Ar to viņu laikam arī apraks nelaulātu, nebučotu. A kurš viņas gultgalī sveici turējis? Un kā viņai tas puika gadījās? Tautai bija daudzumdaudz šai sakarā teicamu teiku un pasaku, bet Pūlavas vēstures burtnīcas par tām nesatricināmi klusēja kārtīgā skolotājas rok rakstā uz violeti rūtota papīra. Veselas trīsdesmit burtnīcas! Tās klusēja arī par to, cik ļoti rakstītājai kremta Krāmu Laimītes iesauka. Visvairāk tā «Laimīte». Kuru balsstiesīgu ciema Pēteri kāds sauktu par Pēterīti? Bet trīsdesmitpiecgādīga dēla māti, divu dūšīgu delveru vecmāmiņu, skolotāju, kuras mācībā sabijis vai katrs ciema iedzimtais, – mierrīgi!

Bez iesaukas te gan nebija patapis neviens cik necik vēta darba darītājs. Pat mācītājam Tenim Zariņam pielīpis savs «Āmantanis». Cilvēks, raugi, savādi izrunāja «e», arvien tā kā žāvājoties – iznāca kaut kas starp «e» un «a». Smieklīgi taču, va na? Īstenticīgie baznīcā gājēji uz to turēja smejamo aiz vaigiem, bet zvīga vienlīga izspruka, piedevām ar nepiedienīgu starta purkšķi. Toties bija skaidri zināms vismaz viens svētdienās nožēlojams grēciņš. Citādi visuspējīgo Dievu, sirdsžēlīgo Tēvu nāktos lūgt... tikai par savu grēku neatzišanas grēka piedošanu. Nemuldi, sātan, atstājies! Patiesībā pašu pūlavnieku indeve bija viszinīga vāvuļošana viscauru gadu, visur un par visu ko – tāda kā fona mūzika visam. Laimītes intīmās biogrāfijas tēmai tur nebija lielāka svara par govju aplecināšanu un trušu dirāšanu, nelabvēlīgu laikapstākļu ietekmi uz ābeļu ziedēšanu un kartupeļu novākšanu, benzīna cenu kāpumu un rapšu cenu kritumu, Čurjura kārtējām pagīrām un Betmenpāra jaunā autiņu, nedatāsitājiem Saeimas deputātiem un pasisto Amerikas prezidentu... Viss pasaules norišu lērums, pašu piedzīvots vai *Panoramā* noskatīts, malts un pārmalts, tomēr nevarēja aizpildīt laiku, kas vadāms, ziemas vakaros dzijas pārtinot vai maksšķerkātus pucējot. Vai... Prozit! Tāpat nebija viegli novilkēt laiku, arvien svai-

Wow, teiktu Betmenu jaunākais puika. Tas, kuram vadi no ausīm karājas ar tiešo pieslēgumu pasaules elpai, Sikmens

gākus mutvārdu jaunumus pie bodes vaktējot. Vai... Šā vai tā, katrai Pūlavas dvēselei, dzīvai vai mirušai, bija jāreķinās, ka arī par viņu savureiz patris mēles, kad visa tēmu plate būs uz riņķi nospēlēta, tā sacīt, no sūdu čupas līdz debesu valstībai.

Laimīte ciema šķietami nevērtajā murdēšanā bija pratusi sazīmēt tos stāstus, kas, gadu gaitas secībā salikti, rādīja Eiropas mēroga cienīgu Pūlavas likteņainu. Viss te bija bijis: muižnieki ar ciltskokiem, zemnieki ar dumpju dakšām, savi nāvē vienotie milētāji, savi mērnieku laiki. Pats Zviedrijas karalis te bija ar zābakiem mētājies, pats Krievijas cars ar kučieri bučojies! Patiesi, patiesi! Laimīte katram nostāstam bija sagādājusi ticamu liecību – no skolas pagrabā uzietām muižas ēdienkartēm līdz valsts arhīvā uzraktiem kauju plāniem un apkūlību bildēm. Rakstu krājums *Pūlavas dzirnu malums* iznāca ar Eiropas Savienības fondu atbalstu, atvēršanas svētkus ar klātbūtni pagodināja novadniece, Eiropas Parlamenta deputāta palīga dzīvesbiedres pusmāsa, turot izjustu runu pie Dižākā Pūlavnieka atdušas vietas. Un alus balti putoja, un speķarauši silti smaržoja, un Laimas Labragas grāmata topašugad kļuva par visu laiku lasītāko izdevumu ciema bibliotēkā. Kā iepriekš neminēts, bibliotēka atradās skolas ēkā ar atsevišķu ieeju no dzirnavu puses. Šai novietnei nav būtiskas nozīmes aplūkojamajos notikumos, bet vēstījumā par vēstures skartajiem tomēr jāiekļauj iespējami precīzi dati. Ak, jā, otrā galā vēl bija ievācies vietējais atslēgu vilētājs un riteņu labotājs. Abi divi. Skolas otrā galā.

Nākamajā pavasarī pie dzirnavu ēkas parādījās pulēta granīta plāksne, kurā ar Čurjura roku bija iegravēts «Muzejs». Kaut ienācējs un iemētējs, Jurijs Čurikovs bija pār novadiem izslavēts akmeņkalis – visi kapi pilni viņa darbu, runāja, esot pa kādam pat lielajās pilsētās... Nu, bija ar katra skopa sērotāja sapnis – labi un lēti. Tiesa, pasūtījumu izpildes ātrums bija neparedzams, bet nebija nekādas steigas – ne aizgājējiem apkrauties, ne palicējiem tērēties. Čurjurijs tā pavisam godīgi prata tikai divas lietas, pamīšus – nedēļām kalt un nedēļām dzert. Dzeramnedēļās viņš prata arī sirsniģi lamāties savā dzimtajā, starptautiski atzītajā labāko lamu valodā. Dzēra viņš vienatnē. Lamājās vakaros, kad skolasbērni jau mājās. Tad kapu kalējs gausi, bet lepni uzgrīļoja pa pils galvenās ieejas kāpnēm, ieenkurējās pašā viducī un – deva vaļā! Par visu, kas no dvēseles nenokaļams. Oi, tur bija makten bieža kārtā! *Pūlavas dzirnu malums* šo sirdscilvēku nepieminēja. Iespējams, nespējot samalt dvēseles biežumu. Vai pastāvīgi slapjo bikšu dēļ, kuru ļumēšana priekšplānā varētu novērst uzmanību no plašā vēsturiskā fona. Bet viņš to šilti vienalga... ek... Ar rudzu vārpiņām, ar ozolu lapiņām... Labākas izkārtnes nebija nevienam pilsētas muzejam, job...

Ap to pašu laiku Krāmu Laimīte saņēma Ministru kabineta Goda rakstu «Par izcilu veikumu novadpētniecībā un rakstu krājumu...». Sižets televīzijā, intervija radio, sirsniģas sarunas par karu vēsturi, laikmetīgo mākslu, baltajiem rokdarbiem, ķermeņa un gara higiēnu, seksuālajiem un kulinārajiem priekiem, starptautiskās politikas aktualitātēm, mājas mīluļu kopšanu... Un tā tālāk. Atbilstoši daudzdažādo žurnālu specifiskajām mērķauditorijām. Pūlava bija dižena! Pūlava bija varena! Pūlava bija ievēribas cienīga! Betmenu Rūdis sēdās vecajā traktorā, lai, ārzemju ekskursantus gaidot, noslūpētu ceļu no pils līdz muzejam. Paņēma par dziļu – tur, zem pusgadsimtu blīveta grants, skaidu, mēslu un pelavu maisījuma, izrādās, bija riktīgs ulmaņlaika bruģis! Gandrīz mašīņu saplēsa! Sannāca ļaudis, izrunāja visu, kas šai vietā un sakarā pieminams: kā vectēvs te salauzis pederratus, kā mātesmāte te āvusi baznīcā ejamās kurpes, kuras pār dubļu laukiem rokā nesusi, kā Priekšsēdētājs ar traktoru Lejaslāču atejā iebraucis... Vārdsakot, nolēma, ka bruģis jāatjauno, goda lieta. Pēcāk vēl šur un tur pa bruģētam pleķim atrokot, tapa skaidrs, ka viss centrs reiz bijis lidzeniem zviedru akmeņiem izklāts. *Wow*, teiktu Betmenu jaunākais puika. Tas, kuram vadi no ausīm karājas ar tiešo pieslēgumu pasaules elpai, Sikmens.

Nevajadzētu domāt, ka Pūlava līdz tam bija galīgs Sūnu ciems. Katrs viens rītos, vakaros muti mazgāja un spoguļi ielūkojās, vai matu šķīris taisns un drēbes kārtīgas, tāpat mājas slaucīja un suņus nebarotus neturēja. Taču visu šīs nomales raksturlielumu parastība bija iedzinusi visus tās trissimtseptiņus iedzīvotājus tik dziļā ikdienišķības apziņā, ka viņi nejaudāja nodoties pat visparastākajiem nomaļu ciemu pašizpaušmes veidiem kā korī dziedāšana, tautiska vai liniju dejošana, teātra vai zolītes spēlēšana... Nu lai būtu kaut vai šautriņu mešana, bet nē – saieta namā dažas sievas kaut ko čubināja krustiņdūrienā, palaikam iedūkdāmās aizlaicīgās balsis – tā arī visa Pūlavas pašdarbība. Ja neskaita skolas kori un zīmēšanas pulciņu. Bet nu, nonākuši uz stingra vēsturiska pamata, pūlavnieki pa gludu akmeņu ceļiem lepni apstaigāja savu tēvtēvu zemi, atrodot katrudien jaunas iespējas uzlabot šo lielisko vietu. Un tapa pujeņu rundālis skolas priekšā, un radās ūdensrožu diķītis aiz skolas, un ziedēja kārsrozes pie dzirnavām... un sava puķu paradīzīte pie katras mājas, un cirpti dzīvzogi visgarām katrai taciņai... Muzeja pastāvēšanas pirmā gada jubilejā muzicēja Pūlavas akordeonistu trio un uzstājās etnogrāfiskais ansamblis *Krustdūriens*, bet pūlavnieku dienišķās sarunas jau šķetināja bērnuudārza grupiņas atvēršanas un mūzikas klases izveidošanas tēmas. *Wow*, teica vai katrs iebraucējs, ieraugot restaurētos dzirnavu spārnus.

Kad amerikāņi ievēlēja jaunu prezidentu, pū-

Pūlavas Vienotības kustības izveidošanai bija stingri pamati. Pirmkārt, dižā un kopējā vēsture, otrkārt, mazais un briesmīgais iekšējais ienaidnieks Cūku Dānis

lavniekiem vairs nebija sīkas vaļas to apspriest. Vienīgi Čurjurijs, kurš skaidrā prātā bija noskattījis seriālu *Simpsoni*, piedzēris nomuršķēja: «Nu i kino, maķ...» Viņš bija pārstājis tumsā baurot no skolas trepēm, laikam juta, ka tas neiederas ciema turpmākās attīstības koncepcijā. Nebija jau pavisam dumjš, kad ar mākslinieks. Piemēram, pēc ciema pasūtījuma darinātais akmens krupis — apaļš, pumpains — lieliski atbilda diķmalas noskaņai. Vienīgi kapu darbus nebija skārušas lielās pārmaiņas, jo tādu nevajadzēja, gandrīz visi pūlavnieki bija latvieši, kam kapu labturībā nav līdzvērtīgu censoņu nekur pasaulē. Neatkarīgi no laika ratiem un zobiem. Ar izcilu parastību. Vēs-tu-ris-ki!

Katram mākonim ir dažādas maliņas, nav jau zelta vien. Pūlavas spožumā apdulluši, ciema ļaudis metās arvien izsmalcinātākās izklaidēs, mazpamazām nonākot arī līdz varas spēlītēm. Pirmāk jau tā nevainīgi: Labu Labās Partijas priekšsēdis, Dižākā Pūlavnieka n-tās paaudzes pēcnācējs, uzdāvināja topošajam bērnu dārzam šūpoles un smilšu kasti. Ar partijas logo uz katra dēliņa. Nu bilde avizē, nu informācija internetā, nu sīžets televīzijā... Nu āvās arī citu spēku, kustību un to apvienību vīri un sievas uz šo pusi. Uz pilēm, uz zilēm, uz medņiem... Un vispār. Pūlavnieki sastājās desmit partijās, katrā pa pieciem. Ar gudru ziņu, sak, neliksim visas oliņas vienā groziņā. Pielipa groziņi pie oliņām tā, ka pirms vietvaras vēlēšanām bezmaz sakāvās — vieni par jauniem jumtiem, otrie par sīkspārņiem. Betmenu Rūdis, iesauku no savas mājas pakšu iemītniekiem dabūjis, tādā lietā ar rāvienu gatavs debessargs — ka mauks... Paldies Dievam, vārdu pa vārdam vienojās, ka vairums pret Cūku Dāni, kura ferma kopš kāda laika īpaši smirdot. Kopš kura laika, netika skaidrs, bet smirdēja neganti. Pilnīgi ne tā, kā pie Lejaslāča suķiem. Un pūlavnieki izstājās no visām partijām, lai būtu paši par sevi. Āman!

Nacionālās cūksaimniecības īpašnieks Ārvalds Lejaslācis bija viens no dažiem pūlavniekiem, kas palikuši bez iesaukām. Kāds izgudrojums gan varētu pārspēt viņa isto vārdu? «Ārvalds iekšvalds bimbāt sācis, kalnā vepris, lejā lācis» — tā viņu mazotnē kacināja vienauzdži. Veltas pūles, nebija gaidītās reakcijas — ne raudu, ne draudu, ne kaunēšanās — pilnīgi nekā, Ārvalds norāva ar piedurkni puņķi no degungala un brida savu ceļu. Arī vēlāk, būdams teicamnieks un visu priekšmetu olimpiāžu uzvarētājs, viņš stalti nesa savu viegli lokāmo vārdu, ij nemēģinādams miļā miera labad iefiltrēties slepeno pīpētāju vai stilīgo ciniņu īpašajos lokos. Vidusskolu pabeidza pilsētā, saprotams, ar izcilību. Tad gan Pūlava lepojās: mūsu Lejaslācis! It kā būtu kā līdzējuši. Bet nebija. Pats viņš bija sevi no šmucīgo Lejaslāču mīgas izvilcis, pats savas bikses mazgājis un buktējis, pats savus zābakus pucējis, nakts melnumā ļurkano

tēvu no kaimiņu garāžām mājās vilcis un mūžīgi vaimanājošo māti kušinājis, pats no rītiem lopus apspējis... Nekad viņš nebija nokavējis. Neko. Izstudēja par pārtikas tehnologu, tika labā amatā pierīgas kolhozā... Jauno laiku tuvošanos sajutis, saprata, ka tur palikšanas nebūs, un atgriezās Pūlavā. Vecāki pa tam bija laimīgi nomiruši, atstājot brīvu vietu jaunām idejām, bet tādu Lejaslācim netrūka — sasauca bērniņas paziņas, nodibināja cūksaimnieku kooperatīvu. Drīz atklājās, ka Lejaslāču dzimtai reiz piederējusi piektdaļa ciema zemes, ka citu mantinieku nav... Un kooperatīvs pašlikvidējās. Un Ārvalds kļuva par lielāko Pūlavas uzņēmēju. Un viss viņam bija. Tikai sievas nebija. Laikam... Nē, bija tak riktīgs vecis! Bet ja nu... Varbūt... Jā, varēja taču būt kaut kur pasaulē kāda slepena sieva! Vai bērns. Nē, sieva ar bērniem! Vai vairākas. Arī šiem jautājumiem *Pūlavas dzirnu malums* nebija pievērsies. Un tas bija gandrīz neticami, jo Lejaslāča vārdam te bija svars. Noteicošs. Un Lejaslācis bija klusi noteicis, ka nupat ir laiks pūlavniekiem apvienoties uz darbošanos pašu labā.

Pūlavas Vienotības kustības izveidošanai bija stingri pamati. Pirmkārt, dižā un kopējā vēsture, otrkārt, mazais un briesmīgais iekšējais ienaidnieks Cūku Dānis, bet trešā pamatu kārtā dabiski izveidojās līdz ar pirmo novadu reformu, kuras tuvošanās darija dimantskaidru un cietu atziņu: Pūlavas nākotne nebija saredzama nekur citur kā vien pašā Pūlavā. Kā mācījis jau sasodītais Mao Dzeduns, lai iemācītos peldēt, ir jāpeld. Un pūlavnieki ienira politikā. Karsti un pilnā augumā. Bez priekšzināšanām par zemūdens redzamību, taupīgu elpošanu, stafetes veicēju savstarpējo sadarbību un blakus celiņos sacelto viļņu ietekmi uz vidējo ātrumu, kā arī katra indivīda permanentā grima un peldēšanas kustību mākslinieciskā izpildījuma iespaidu uz līdzjutēju un atbalstītāju noskaņojuma svārstībām. Dedzīgajiem peldoņiem kaut kā bija aizmirsies arī tas mazumiņš, ko viņi būtu varējuši paredzēt, ja atcerētos paši savus vakara vārdus pie televizoriem: katrs bija gana sliktis, ja bija ticis pie varas! Neatkarīgi no tur nonākšanas vislabākajiem nodomiem.

Kā skaidroja Lejaslācis, bez vietas pie varas nekādi labumi Pūlavai nespīdēja, bet PV saraksts bija pārāk īss īstenas partijas izveidošanai. Pat visu pūlavnieku tam nepietiktu, un gluži visi nemaz nebija šai reizē pieskaitāmi. Čurjurijs... Bez komentāriem. Mācītājs nevarēja, Laimīte negribēja, naturalizētais Dānis nederēja, kaut būtu gribējis... Betmenu Rūdi ieteica pats Lejaslācis, visžēlīgi atvelot arī tēvišķu padomu kandidāta apvārdošanai, sak, visi jau no sāka gala par tevi, bet tu jau zini, cik mācītājs dažiem svarīgs, cik Laimīte pārjūtīga, bija tas gods jādod... Zelta padoms, nostrādāja. Rūdis modes pēc drusku tā kā pastīvējās, tomēr uzņē-

**Tā kā viss
bija...
teiksim, pašā
cauruma
dziļumā,
vilšanās
ieplūda
Pūlavā kā
rūgta purva
migla**

mās būt par lideri. Un sāka mācīties angļu valodu. Sīkmens nokačāja mācību programmu internetā, un pēc pāris mēnešiem Rūdolfs Plāve jau burzguļodams komunicēja par ekspektācijām un konsekvencēm, pirms katras sentences stilīgi novelkot «ē..m». Pēc garākām pārrunām Lejaslāča uzbuzinātajai tautas gribai padevās vēl divi: ekonomiste Marita Grauzde, saukta Cepumiņš, un Debesu Pēteris jeb mazais uzņēmējs Pēteris Bandzums, kurš darbdienās vilēja atslēgas un laboja visādus bleķus, bet svētdienās piekalpoja baznīcā. Lejaslācis pats, paredzot iespējamus interešu konfliktus lauksamniecības lietu izskatīšanā, vairījās būt par politiski identificējamu seju. Toties dāsni atbalstīja. Ar nosacījumiem. Bet dāsni. Un solīja to darīt mūžam.

Ar Lejaslāča prātu un sakariem vienotie pūlavnieki ātri iemācījās sikkustības dzīvesziņu: pirms katrām vēlēšanām laikus pievienoties paredzamajiem uzvarētājiem, arvien nostiprinot savu vietu politiskajā panorāmā. Katrreiz citā vietā, bet vienmēr panorāmā. Kā mazākuma mazākums, kura pieskaitīšana tomēr nepieciešama vairākuma izveidošanai. Valsts svētku un vēlēšanu uzvaru reizēs PV trijotne pazemīgi iedēfēja vietējā baznīcā, lai pateiktos par atbalstu un palīdzību. Pēc tam sastājās uz skolas kāpnēm, lai ziņotu par veiksmēm un iecerēm. Pūlavnieki, publiski noklusējuši visu, kas uz sirds, aizpildīja starpsvētku laiku ar savu deputātu nestila, nestājas, nespējas, nejaucības, nelietības, neatšaucības, patieso problēmu neredzēšanas, nedzirdēšanas un neuzklausīšanas, kā arī pārējo simttrīsdesmit negaidīti nelabo ipašību apspriešanu ģimenes un draugu lokā, kas mazajā ciemā aptvēra gandrīz visus publiskos klusētājus. Izņemot vientuļo Laimīti, pašpietiekamo mācītāju un «dzertkalt» maršrutā neatkarīgi dreifejošo Čurjuri. Un Dānis? Lai piedalītos varas gānīšanā, viņš bija pietiekami sabiedrīks, turklāt tādai vajadzībai viņam bija arī pietiekams latviešu vārdu krājums, fak...

Tā kā viss bija... teiksim, pašā cauruma dziļumā, vilšanās ieplūda Pūlavā kā rūgta purva migla, pamazām aizsedzot visu labu. Un vai tas viss bija maz ko vērts? Karaļa zābaks, cara bučas? Krāmi un rēgi! Ulmaņa zviedru bruģis? Kad vienreiz būs asfalts no *Topa* līdz autobusu pieturam? Kāpēc nav soliņu pie feldšerpunkta? Kur lai piesien suni, kad centrā darišanas? Un kur lai savas darišanas nokārto, ja centrā ievajagas? Un kur lai suni aprok, ja kas? Vai citu lopu. Kur vispār skatās pašvaldība, policija, sanitārā inspekcija, pašarnieki, valdība...?! Kasmīgi bazarējot par vēlēšanu izvēlēm un vēlēto priekšstāvju nespējām, pūlavnieki bija veiksmīgi aizmirsuši par ikkurām pašu iespējām iedarboties uz realitāti. *Krustdūriens* izira, rundāļi iznika... Atjaunotajos dzirnavu spārnos iemaucās priekšvēlēšanu drons, saplisa abi — gan spārni, gan drons. Dronu aizveda uz galvaspilsētu un atdzīvināja,

bet dzirnavu spārnus noņēma un nelika atpakaļ. Drošības pēc. Ja gadītos citi lidoņi. Un vispār — kad vairs nemaļ, tad nemaļ — nav ko mājoties.

Cūku kari aprāvās bez uzvarētāja noskaidrošanas, kad Pūlavu sasniedza Āfrikas cūku mēris. Lopiņus apkāva, sameta kaudzēs turpat pie kūtim un sadedzināja. Nu reiz tak bija pilnīga smirdoņas vienlīdzība starp abām fermām! Nesāņēmis cerēto kompensāciju, Cūku Dānis aizbrauca pavisam, bet Lejaslācis pārdeva zemi kaimiņu pagasta lielsaimniekam un pārvācās uz galvaspilsētu. Tur viņš sadarbibā ar indiešiem izveidoja vegānisko restorānu tīklu, kura labo slavu vairoja Lejaslāča politiski nesasmērētā seja. Un PV finanšu avotiņš izsūsēja. Un norīma visas lokālās politiskās cīņas. Un miers nolaidās pār Pūlavas pakalniem. Tomēr pilnmēness naktīs šur tur joprojām dzirdot tādu kā slāpētu sišanos. Un plunkšķus. Tur spēkotāji pa pāriem krītot vircas plančkās, tad atkal raušoties laukā, tad atkal krītot... Un tā uz riņķi. Tā vismaz pūlavnieki stāsta. Tik nav, kas pieraksta.

Krāmu Laimīte, nolikusi savas Pūlavas vēstures pētnieces slavenās dienas kādā slepenā personīgās biogrāfijas kaktiņā, tomēr turēja rūpi par muzeju. Kad uzradās interesenti, zvanija Laimītei, un viņa, novadījusi līdz galam ģeogrāfijas stundu, tecēja atslēgt dzirnavas. Nekādi ārzemnieki uz Pūlavu gan netrencās, tomēr sanāca pamatīga noskriešanās — kalnā, lejā, kalnā — vai ik dienu. Ar pensiju kļuva vieglāk, varēja muzeju pēc skaidra grafika vaļā turēt, uz vietas sēžot. Pensija, saprotams, maza, bet tūristi drusku piemaksāja par ekskursijām, dēļ drusku piešpicēja, grēks būtu sūdzēties. Būtu gan patīcis reiz saukties vienkārši par Laimu Labragu, tomēr Pūlavas mīlestības gars, paštaisns un stiprs kā lauku pusaudzis, ietiepīgi atkārtāja «Laimīte, Laimīte». Ak, lai jau bērni ņemas, ko padarīsi. Tik viens jautājums vēl nospieda sirdi — nevarēja un nevarēja atrast vietvārda «Pūlava» izcelsmes skaidrojumu, to tak vajadzētu grāmatā ielik, ja gadījumā atkārtoti izdos.

Par to viņa prāto vēl šobaltdien. Bet ciema vārds ir izdomāts, kā viss, kas še lasāms. Izņemot to, ka vienā parastā Pūlavas dienā, ierastām kustībām izlīmeņojis un iecementējies pašvaldības pasūtīnāto granīta plāksni «Še dus Dieva mierā Laima Labraga... un spēcīgs celšos es ar sauli augšā», Jurijs Čurikovs, būdams skaidrs kā stikliņš, gandrīz tīrā latviešu valodā secināja: «Dzīve ir liela cūka, fak...» Viņš bija integrējies.

Kad Laimonis Labrags beidzot saņēmas izšķirot mammas dzīvokliša mantas, gultapakšā atradās pieputējusi lāčāda, tāda gandrīz kinematogrāfiski klasiska — ar visu galvu, atvērtu muti... Brrrr! Kolidz sāka tīt kopā, no lāča mutes izriņķoja gredzentiņš, uzmaukts sarullētai zīmītei «uz mūžu tavš». Nepildāmus solījumus nevajadzētu dot. Bet cilvēki tā darijuši no laika gala. Jo dzīve ir liela... Āman! ■

Kristīne Ilziņa

Akmens galvas

Stāsts

Kristīne Ilziņa ir izdevusi dzejoļu krājumu *Jukusi saulespuķe* (1996; Klāva Elsberga prēmija, 1997), publicējusies arī kopkrājumos. Sastādījusi latviešu dzejas antoloģiju angļu valodā *All Birds Know This*. Vairāku bērnu grāmatu autore, pēdējā laikā raksta īsprozu. Periodikā recenzē jaunāko latviešu literatūru.

Viņi ieklupa pa durvīm aizsūšies un smejoši.

— Bļa, mēs Stučkam norāvām galvu! — rēca Suns.

— Mēs arī tagad esam tie disi-dirsi-denti-menti! Pogas nahu! — līdzgavilēja Pinčuks, istajā uzvārdā Pinčovskis, un resnitis Janka, aizmuguriski saukāts par Ļumipupu.

Lelde sakrustoja rokas uz krūtīm un bargi lūkojās zviedzošajos kursabiedros. Kārtīgi aizvēra istabiņas durvis, apsēdās uz gultas. Trijotne, tāpat smiedamās un bļāustīdamās, sabira pretējā, Sanitas gultā.

— Ko jūs izdarījāt? Runā, ka var saprast, — Lelde īgņojās.

— Nu, tur, ka' ieiet tai parkā, tur tas Stučka, nahu, nu, stāv. Un tā galva, bļa, tāda kā klucis, nu, ka' es saku, kā karpelis, tāda apaļa un uz kluča nolikta, uz diviem klučiem. Nu! Un mēs uzkāpām! Un Suns saka — pagrūžam to sūdu! Un mēs pagrūžam, un tā galva kustās, bļa, kustās! Pagrūžam vēl, un sāk šūpoties! — aizsās Janka.

Suns neļāva viņam pabeigt, lika pievērties un stāstīja pats: — Perestroika sākusies, vai ne ja, un mēs esam par perestroiku un brīvu Latviju, vai ne ja! A Stučka, viņš taču par krieviem bija, sarkanais, karoč, vai ne ja. Nu mēs šim parādījām, kā ir būt sarkanam un kur tādām vieta. Karoč, nogāzām no tiem klučiem zemē un ripinājām pa celiņu, smags, maita, bļa, bet ripoja. Tikai ne tur, kur grūdām. Degunu nodauzijām, bet pārējais palika vietā. Nu, varbūt vēl piere un vaigi šim tagad kantaināki, bet tā arī vajag! Cieta tā galva,

neko vairāk nevarējām, bet ripinājām kārtīgi, vai ne ja! — viņš apmierināti pavērsās Leldē un pasmaidīja viegli sareibušu smaidu.

Pillā no trijotnes īsti nebija neviens. Vairs nebija, kā Lelde noprata.

Arī Pinčuks gribēja ko piebilst, bet lāga nezina — ko. Lelde bija gandrīz vai droša, ka Pinčuks nezina, kas bija Stučka.

— Stučkas piemineklis taču ir traki augsts, kā jūs tikāt līdz galvai, kāpāt uz pleciem? Un viņa tā krita nost? — arī viņai kaut kas nelikās ticami.

— Tik augstu jau nemaz nebija, — jau rāmāk atsacīja Pinčuks. Abi pārējie piebalsoja, ka necik augstu nav bijis.

— Un mēs nelauzām, tā galva knapi turējās, bļa, godavārds, — zvērējās Janka. Suns māja ar galvu.

— Pie Pionieru pils? — Lelde nerimās.

— Nu nē tak, ne jau pie Pionieru pils, tepat parkā pie sestās videnes, Pinčuka vecās šūles, — atzinās Suns.

— Bet tas tak nav Stučka, tas ir Čaks! — Lelde sašūta.

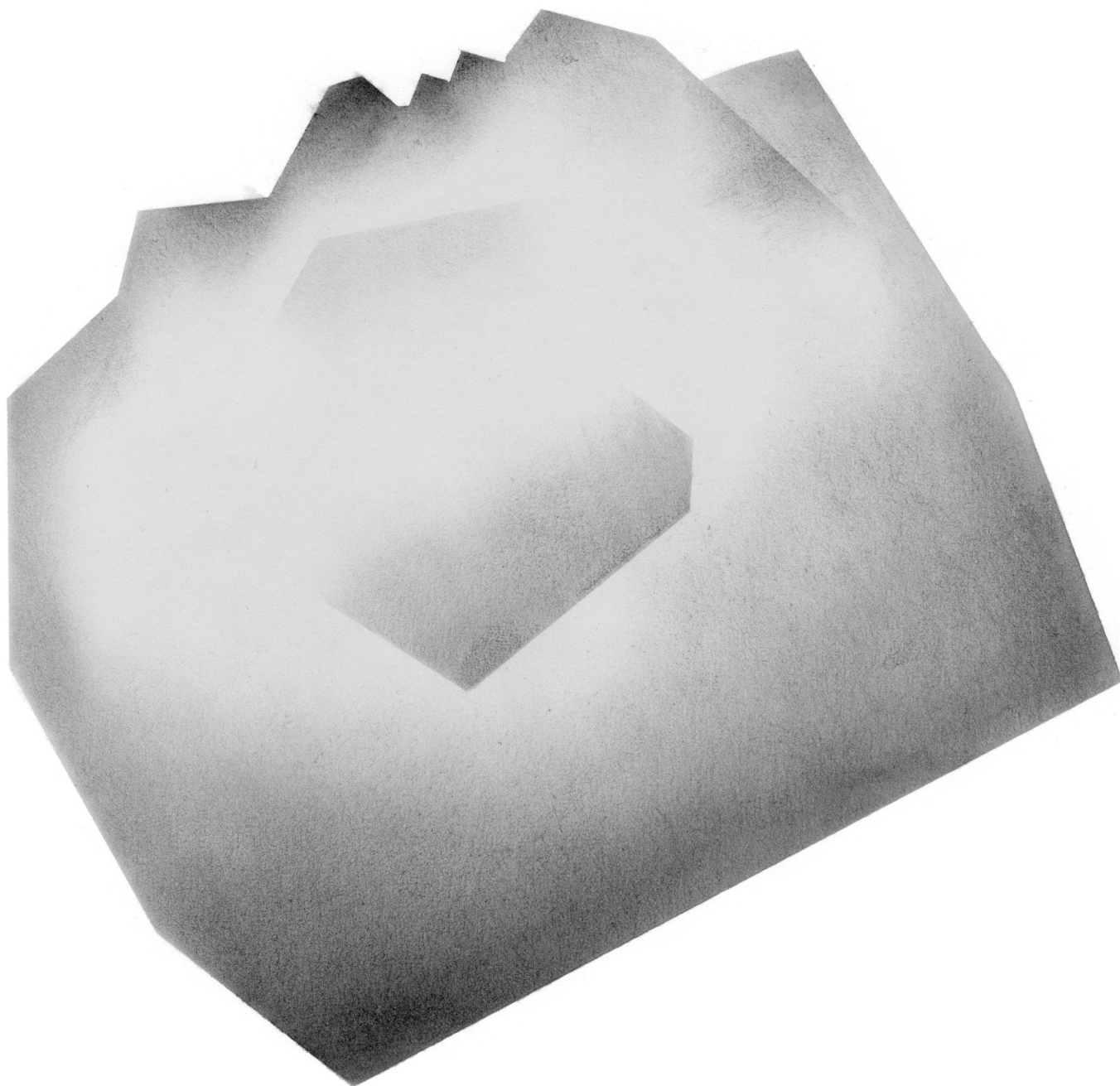
— Čaks, šmaks, paks... kāda, bļa, razņica, cerkva īli bazņica, — irgojās Suns. — Ja čalim ir piemineklis, značit šis ir sarkanais, vai ne ja. A sarkanos mēs sitīsim!

— Jā, mēs sitīsim tos sarkanos arvien, arvien, pēc tam tos zili pelēkos tāpat, tāpat, — priecīgs dziedāja Pinčuks. Bet Lelde nemaz vairs nebija priecīga. Viņā raugoties, nopietnāki palika arī Janka un Suns. Lelde mēģināja vēlreiz. — Čaks ir tas dzejnieks, kurš rakstīja par Rīgu. Tas, kuram *Miglā asaro logs*. Par ko jūs viņu? Viņš pat par huligāniem un dzērājiem rakstīja. Un čigāniem. Tagad nu gan jums būs nepatīkšanas, varat būt droši.

— Tu nostučīsi? — Suns raudzījās Leldē tā kā pārmetoši, kā draudīgi. — Nē. — Leldei negribējās, ka smuko Suni izslēdz no teķa. Ja godīgi, viņai gribējās, lai Suns ik vakaru ienāk šajā kopmītņā istabiņā un pastāsta, kādas trakulības atkal sastrādājis. Tāds nu viņš bija, vai ik dienu ar Suni kas gadījās. Dīdēklis, kā sacītu vecmāmiņa. Ļauns viņš nebija, vismaz Lelde tā domāja. Reiz viņš skolas foajē izbārstīja borskābes pulveri, «lai redzētu, vai tiešām ar šito slid arī zoles, ne tikai novusa kauliņi, vai ne ja», Suns klāstīja draugiem pēc tam, kad mācību pārzine kopā ar fizikas skolotāju bija skraidījuši, vainīgo meklēdami. Uz slidīgās akmens grīdas todien nožāvās ne tikai pāris pirmkursnieku, pati direktore, iznākusi no sava kabineta, uzņēma smagu riksi un kāpņu pakājē novēlās tā, ka pārsita uzaci. Eksperiments bija izdevies, vainīgo neviens nenedeva, un Suns dzīvoja tālāk, uzticamo draugu Jankas un Pinčuka uzmundrināts un reizēm, iespējams, pat uzkūdīts pastrādāt vēl kaut ko.

Lelde ieelpoja dziļāk un nu jau līdzinātājas tonī apjautājās, vai puišus kāds ir redzējis.

— Nu ne tak, — zvērēja Janka. Arī Pinčovskis

Ilustrācija —
Pauls Rietums

kratīja galvu. Bet Suns rāmi atzinās, ka to galvu viņi jau vakar esot nogāzuši un paripinājuši, bet šodien, kad ieraudzījuši, ka tā uzcelta atpakaļ, «to tak nevarēja tā atstāt, vai ne ja!».

Tā nu viņi to nogāzuši otrreiz un kārtīgi apdauzījuši. — Mēs tak domājām, ka tas ir Stučka, vai ne ja, — Suns nemaz nejutās samulsis. Pārējie māja ar galvām un vairs pat nelamājās.

Taču šoreiz liktenis Suni un viņa svītu vairs neglāba no atbildības. Īpaši jau tad, kad trīs brašūļi versiju par Stučku puda arī skolas direktorei un tam pašam fiziķim, kuru učenes vienmēr šādos gadījumos pieaicināja klāt, «lai būtu virieša prāts». Skolēnu versija gan bija tāda, ka fiziķis atrodas turpat, lai varētu vajadzības gadījumā vainīgos iekaustīt — jo tieši to viņš šad tad darija: uzšāva pa pakausi, īpaši nekaunīgajiem

iekrāva pa saulīti tā, lai elpu aizsit, reiz vienam esot pat pirkstus ievēris rakstāmgalda atvilktnē. Vārdu sakot, lietoja šādus tādus spēka paņēmienus. Šoreiz gan ne. Pēc tās sarunas skolā ieradās milicija. Skolotāju istabā ieveda Suni, nu jau nosauktu pilnā vārdā un uzvārdā, viņam nokārtām galvām sekoja abi draugi.

Pārējie, kuriem bija stingri piekordināts atrasties klasēs, drūzmējās lielajā foajē. Pat Lelde. Tāpēc savām acīm redzēja, kā pāris stundas vēlāk visus trīs puikas aizved un iesēdina milicijas bobikā.

Visus pārējos sapulcēja aktu zālē, kur zem lieļa uzraksta «Miers, darbs, maijs» direktore izplūda garā runā par kaitīgiem elementiem, apgānītu tautas sirdsapziņu un vēl kaut ko. Lelde neklausījās. Nē, nu klausījās jau, bet nespēja sazirdēt. Acu priekšā rādījās, kā milicis iestumj

Viņi ir apkaunojuši mūsu skolu un kursu! Komjaunieša vārdu! Dzimteni! Viņus vajag tiesāt

puišus bobikā, aizcērt restotās durvis, tad otras, un mašina aizbrauc. Uz cietumu laikam. Jo par šo visiem trim draudot īsts cietums. Varbūt Pinčukam mazāk, viņam tikai 17, bet Suns un Janka ir pilngadīgi. Lelde mēģināja iztēloties, kā viņa dodas līdz Sunim uz cietumu... kā dekabristu sievas... bet atjēdz, ka Suni jau nekur nesūtīs, tikai ieslodzīs cietumā, un viss. Vēl jau būs tiesa. Uz to kursa komjauniešu sapulcē tika nolemts iet. Un iesniegt tiesai vēstuli – kursa vārdā. Ar to vēstuli gan gandrīz sanāca šķērsām.

Lai gan Lelde kā teicamniece un kursa vecāka sapulces sākumā pat lāgā muti neatvēra, šoreiz ierasti vienprātīgie un inertie kursabiedri bija sadalījušies divās naidīgās frakcijās. Pirmie, kurus, Leldei par pārsteigumu, pārstāvēja klušais un kautrīgais Pauls, uzstāja, ka kursam jāsameklē īsts advokāts un jāpierunā aizstāvēt viņu biedrus. – Viņi taču tikai dauzījās, – Pauls uzsvēra. – Tā, protams, bija kļūda, jā, un viņi to atzīs, bet viņi negribēja neko sliktu. Viņi ir jāglābj! Viņi ir mūsējie.

Daži piekrītoši murmināja, citi klusēja.

Zilajām acīm nikni dzirkstījot un matiem plīvojot, kājās slējās Sanita, Leldes istabas biedrene un draudzene. – Viņi ir apkaunojuši mūsu skolu un kursu! Komjaunieša vārdu! Dzimteni! Viņus vajag tiesāt, jā, bet vispirms viņus vajag izslēgt no komjaunatnes un arī no skolas! – Sanita vērsās pie biedriem. Atkal bija jūtama piekrītoša murmināšana.

Klusā un lādīgā Vilma Viese, viņu audzinātāja, sēdēja un klausījās. Viņas seja, kā parasti, nepauda neko. Ja kāds būtu jautājis, tad uzzinātu, ka savulaik visi Vilmas audzināmie ir mēģinājuši uztrenēt šādu absolūti klātneesošu sejas izteiksmi komplektā ar spēju dzirdēt un ātri summēt apkārt notiekošo pāris precīzās frāzēs. Viņiem tas neizdevās, vismaz ne komplektā ar ātru un precīzu reakciju. Ja seja atslāba tiktāl, ka izskatījās kā Viesei, atslāba arī prāts. Taču Vilmas prāts darbojās ātri, reakcija bija neatvairāma. Tāda bija viņas taktika arī šos trīs gadus, audzinot šo kursu: Vilma klausījās, klausījās un tad, kad visi bija izteikušies un izkliegušies, lēnā un mierīgā balsī ieteica risinājumu. Parasti tas visiem bija pieņemams. Lelde cerēja, ka audzinātāja tā rīkosies arī šoreiz.

Kājās atkal lēca Pauls. Kluso puisi nevarēja ne pazīt. – Viņi domāja, ka tas ir Stučkas pieminekļi! Vai jūs to zināt? – viņš lepni lūkojās apkārt. – Tas taču ir lieliski, ka viņi gribēja gāzt šo satrunējušo varu simbolizējošo pieminekli! Pārkārtot! Uzlabot! Vareni! Nu, kļūdījās, bet pati ideja! Drosme! Tādi kā viņi reiz atjaunos Latviju! Brīvu Latviju! Tāpēc mums viņiem jāpalīdz, jādabū laukā no ieslodzījuma! Jānoalgo labs advokāts un jāpalīdz!

Kursabiedri Paulā klausoties mulsa. Ne jau vienīgi Lelde juta pakrūtē tādas kā šausmu, kā sajūsmas tirpiņas. Iespējams, tā jutās daudzi, ti-

kai klusēja. Toties Sanita neklusēja. Sarkaniem vaigiem, balsij aizlūstot, viņa kļiedza Paulam pretim. – Ko tu runā?! Latvija ir brīva! Mums ir vārda un runas brīvība, un mūsu valsts ir varena un lieliska! Mēs dzīvojam gandrīz ideālā valstī! Tikai nodevējs var runāt tā, kā tu! Ja viņi tiešām gribēja nogāzt Pētera Stučkas pieminekli, tad viņus vispār vajadzētu nošaut! Es ierosinu tūlīt pat rakstīt mūsu kursa atklāto vēstuli! Direktorei, komjaunatnes komitejai un *Padomju Jaunatnei!* Ierosinām izslēgt viņus no komjaunatnes un no skolas. Un tevi, Paul, arī! Patiesībā tiesāt vajadzētu tieši Paulu! Man kauns, ka mūsu kursā gadiem ir mācījies cilvēks, kurš slepeni domā kā... kā... imperiālistu cūka! – pedējos vārdus Sanita teju vai izspļāva. Kā trekni pikūci tie nokrita kursabiedru priekšā un tur palika. Neizdzēšami, neatsaucami.

Leldes pakrūtē iegūla ledus klucis. Nē, akmens. Ledusauksts akmens. Smags. Un bailes. Viņa nodūra acis. Likās, tāpat dara visi. Izņemot Paulu. Vai nu nevarēja paklusēt? Nē, viņš nelikās mierā. – Sanita, ko tu runā, tu taču esi latvietie! Tu nevari tā domāt! Tā runāt! – viņš aplaida skatienu apkārt. Kursabiedri kā sarunājuši lūkojās zemē. Tik citīgi, it kā būtu saderējuši. It kā baiļu ledus klucis no Leldes pakrūtes būtu pārvietojies pie viņiem. – Nē! Mēs... jūs taču nevarat atstāt viņus nelaimē! Viņus tiešām ieliks cietumā! Ikviens no mums taču reiz ir gribējis izdarīt kaut ko lielu! Kaut ko cēlu! Tādu, kā viņi izdarīja... kā būtu izdarījuši, ja tā tiešām būtu Stučkas, nevis Čaka galva! – Pauls runāja jau klusāk. Balsi ieskanējās izmisums.

Lelde ieklausījās. Ledus klucis pakrūtē bija kļuvis tik smags, ka spieda krēslā. Paralizēja mēli. Liedza domāt. Nē, domāt it kā neliedza, bet domas līdzinājās vienmuļai, kaitinošai visaptverošai dūkoņai: «ciet klusu, tu nebeigsi skolu, ja runāsi, ciet klusu, tu nebeigsi skolu, ja runāsi, ciet klusu, tad dabūsi diplomu». Lelde klusēja. Apklusā ari Pauls. Sanita lūkojās apkārt. Klusēja visi.

Un tad runāja Vilma Viese, audzinātāja. – Tā tad esam izlēmuši. Par komjaunieša un padomju tehnikuma audzēkņa necienīgu rīcību – alkoholisko dzērienu lietošanu un huligānisku uzvedību sabiedriskā vietā ierosinām izslēgt trīs mūsu biedrus no komjaunatnes. Ierosinām skolas direktorei izteikt viņiem stingru brīdinājumu: lai gan šis ir pirmais pārkāpums, tas ir ļoti nopietns. Kā labi komjaunieši un biedri apņemamies viņus pāraudzināt savā kolektīvā un lūdzam tiesu un sabiedrību piespriest viņiem ar brīvības atņemšanu nesaistītu sodu, kas būtu savienojams ar mācību pabeigšanu. Uzņemamies arī personisku šefību par katru no mūsu biedriem, piešķirot viņiem šefu – apzinīgu kursabiedru. Sanita, tu paspēj protokolēt? Tātad Sanita būs šefs Jānim, Lelde Aigaram – un nesauciet viņu par Suni, tas ir negliti, bet Pauls kā labs

Mūsu pienākums ir cīnīties, lai tā nenotiktu. Perestroika taču nav nekāda anarhija!

biedrs un komjaunietis uzņemsies šefību pār Arti Pinčovski. Katram no trim puīšiem vēl būs arī jāsagatavo kursam priekšlasījums par Aleksandra Čaka daiļradi. Jānim uzticēsim Čaka urbāno dzeju, Aigars lai gatavo referātu par sarkanajiem strēlniekiem, bet Artis — par Aleksandra Čaka prozu. Sanita, ieprotokolēji? Balsojam? Kurš par? — Vilma lūkojās savos skolēnos neierasti nopietni. Sanita jau vēra muti, kad Pauls viņu pārtrauca: — Es! Par!

Cēlās rokas, Sanita skaitīja un vēl nopietnāk nekā pirms mirkļa audzinātāja sacīja: — Būtu vienbalsīgi, ja vien es nebūtu pret.

Lelde iekšēji saguma. Bet klusēja. Ne vārds, ne žests neatklāja arī viņas iekšējās balss monologu: «ciet klusu, tu nebeigsi skolu, ja runāsi, ciet klusu, tu nebeigsi skolu, ja runāsi, ciet klusu, tad dabūsi diplomu». Aizmirsušās bija klusās simpātijas pret Aigaru un pat audzinātājas možais piedāvājums šķita zaudējis iespējamību. Sanita neatlaidīsies. Lelde zināja, cik ietiepīga viņa var būt.

Bet Vilma Viese rāmi turpināja, tikai tagad viņas mierīgajā balsī bija jūtama viegla, bet nēpārprotama tērauda šķinda: — Tātad vienbalsīgi, Sanita. Tā arī ieprotokolē. Brīnišķīgi, ka esam tik saliedēti un apņēmīgi kolektīvi. Kopā mēs panāksim, ka šis nožēlojamais notikums neatstās sekas uz mūsu sekmēm starprajonu sacensībā un mēs joprojām būsime pirmie.

Vēlāk Lelde dzirdēja, kā kursabiedri bariņos pa divi un trīs dažādās neiecietības pakāpēs gāna Sanitu un slavē Paulu, bet pati nepiebidrojās nevienam. Arī Sanitas sašutušajā monologā kopmitņu istabiņā viņa klausījās mierīgi. Lelde no abām bija tā gudrā, tā, kura izlīdzēja kontroldarbus un eksāmenā, un, ja vajadzēja, padeva Sanitai špikeri. Taču aktīvākā vienmēr bija Sanita. Viņa ierosināja iecelt Leldi par kursa vecāko, pašai paliekot vietnieces postenī. Viņa organizēja kursa gājienus 1. maija un Oktobra svētku demonstrācijās un kārtīgi reģistrēja visus atnākušos. Viņa aicināja uz tikšanos Lie-lā Tēvijas kara veterānus un sociālistiskā darba pirmrindniekus. Tieši Sanitas, nevis Leldes raksturojumā noteikti jābūt rindām: «Apzinīga un zinoša komjauniete, idejiski noturīga, paraugs citiem.» Ar tādu raksturojumu Sanitas mēģinājums pēc tehnikuma beigšanas iestāties universitātē būtu drošāks, jo diplomā noteikti ielavisies vairāki četrinieki*. Sanita nāca no lielas ģimenes kaut kur dziļos laukos un bija apņēmies nekad tur neatgriezties. — Man jau nevajag, lai viņus ieliek cietumā, — Sanita atzina Leldei. — Bet nav taču pareizi, ka viņi sadzeras un gāž pieminekļus, mūsu pienākums ir cīnīties, lai tā nenotiktu. Perestroika taču nav nekāda anarhija! Un tas, ka Viesene iztēloja, ka tas ir viņu pirmais tāds izgājiens... visi taču zina, kāds ir Suns un viņa banda! Bet es saprotu, ja mēs to uzrak-

stītu, tad komjaunatnes komitejā uzreiz jautātu — bet kur jūs bijāt agrāk, kāpēc nepāraudzinājāt, vai ne? — Sanita meklēja pēc piekrišanas. Lelde pamāja. — Tad jau labi vien ir, ka piekritu, — Sanita apmierināti nosprieda un posās klāt gultu. Jau apgūlusies viņa pēkšņi pielēca sēdus: — Bet Pauls? Mēs tā arī atstāsim viņa pretvalstiskos izteikumus? Nē, jau rīt es iešu pie komjaunatnes sekretāra un runāšu par to, ka Pauls arī nav komjaunieša vārda cienīgs. Kā viņš tur runāja, ka jācinās par brīvu Latviju?

Lelde sastinga. Mirkli domāja. Un tad atslābināja sejas muskulatūru audzinātājas cienīgā neizteiksmīgā maskā. — Ko tu saki? Pauls? Viņš taču trīs vārdus teikumā nevar salikt, ko tāds var sacīt. Kad atver muti, kaut ko tur ļēpina, bet tas jau nav par pilnu ņemams.

Sanita sašutumā ievilka elpu, bet tad piekrita: — Tā gan. Pauls ir mēmulis. Taču acis viņam smukas.

Tad Lelde ar tikpat neizteiksmīgu seju izspēra: — Jā, smuks viņš ir. Turklāt dzimis rīdzinieks. Un ar tevi strīdējās tikai tāpēc, ka ir tevi iekšēries, visi to zina.

Sanita iespurdzās, tomēr manāmi ieinteresēti turpināja. — Ej nu ej, ko lej! Viņš mani ciest nevar! Tāpat kā es viņu!

Rāmi pastiepusies pēc spilvena, Lelde to svieda Sanitai: — Spilvenu kauja! Brūte zaudē!

Sanita meta spilvenu atpakaļ, abas labu brīdi daudzījās, tad likās uz auss. Pēc brīža jau miegāino Leldi vēlreiz sasniedza Sanitas balss. — Saki, Paulam es patīku? Tiešām, tiešām? — Tiešām, tiešām, — Lelde atteica. Un sapnī redzēja, kā abi ar Suni, nē, nu tiešām, ar Aigaru taču, Dzejas dienās liek puķes pie Čaka pieminekļa. Bet tad Aigaru pasauc Janka un viņš trijātā ar draugiem ieiet Pāvila baznīcā. Lelde grib skriet, pasaukt viņus un teikt, ka komjaunieši baznīcā neiet, taču, kā jau sapnī, nespēj ne atvērt muti, ne pakustēt. Un tad baznīcā pēkšņi sāk zvanīt, turklāt zvanu dimdā skaidri dzirdami vārdi: «ciet klusu, tu nebeigsi skolu, ja runāsi, ciet klusu, tu nebeigsi skolu, ja runāsi, ciet klusu, tad dabūsi diplomu». ■

* Tolaik pastāvēja piecu ballu atzīmju sistēma.

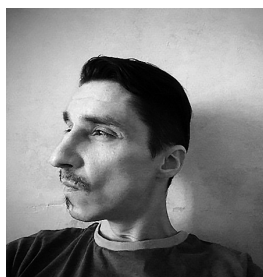
** Visi stāsta varoņi ir izdomāti. Taču notikums ir patiess. 1987. gadā, naktī uz 20. maiju, trīs puīši no Aleksandra Čaka pieminekļa, kas atrodas Ziedoņdārzā, nogāza akmeni atveidoto dzejnieka galvu. Nākamajā vakarā pamanīja, ka galva uzcelta atpakaļ, un nogāza to vēlreiz, šoreiz sabojājot. Tā paša gada nogalē visi trīs tika tiesāti.

*** Piemineklis Pēterim Stučkam atradās laukumā pie Rīgas (tolaik Pionieru) pils. Pieminekli Aleksandram Čakam radīja tēlniece Lūcija Žurgina, tas uzstādīts 1981. gadā.

Aksels Hiršs

Īsa vilšanās hronoloģija

Stāsts

Aksels Hiršs ir prozaiķis. Divreiz mēnesī publicē slejas interneta žurnālā Satori. Bērniņu aizvadījis pie jūras.

Rudens rīts tukšā dzīvokli. Krūzē uz galda nolēmti turpina dzist kafija, kad es jau korķēju vaļā otru vīna pudeli un pelnutrauks uz palodzes sāk apbirt kā koki parkā. Uz datora monitora rindojas knapi iesākti, pamesti teksta faili, līdzās tikpat bezpalīdzīgiem, pustukšiem CV variantiem. Tas izskatās visai zīmīgi, uzskatāmi, kā stāsts par manu dzīvi isumā. Aiz loga, skvērā pie teātra, ziemas jakās satuntulējušies vēl sēž pēdējie saulesbrāļi, sabozušies kā baloži. Kā aizlidot nepaguvuši gājputni ielauztiem spārņiem.

Man paveicies nedaudz vairāk. Vismaz pagaidām. Bērniņā es domāju, ka pieaudzis palīdzēšu citiem. Nevis kļūstot par ārstu, ugunsdzēsēju vai ko tamlīdzīgu — nē, šķiet, neko tādu bērniņā pat neapsvēru. Bet likās, ka pieauguša cilvēka statuss ļaus man sniegt palīdzību visiem tiem, kam klājas grūtāk nekā man. Izrādījās, ka visgrūtāk ir palīdzēt sev pašam. Iepriecināt sevi, pierunāt, iedrošināt, aizstāvēt sevi no pasaules ir daudz grūtāk nekā citus. Tāpat kā mīlēt sevi. Un tas noved pie tādas vilšanās, ka nekam citam vairs īsti neatliek laika — nedz palīdzēšanai citiem, nedz ceļoņu meklēšanai. Vilšanās nu reiz ir tāda lieta, kur katrs pats par sevi — piedodiet, zaķiši.

Katrs, protams, ar savu vilšanos cīnās pa savam. Mans draugs K., piemēram, vilšanos aprok grāmatās. Viņa divistabu dzīvoklī tām vairs pavisam burtiski nav vietas, bet viņš turpina iepirkt

tās desmitiem un simtiem. Gandrīz visu brīvo laiku viņš velta tam, lai kaut kur atrastu un mājās pārnestu kārtējo pilno čemodānu. Dzīvokli ar tām nokrāmētās visas sienas līdz griestiem, visas pagaldes un galdī, pagulte, visi skapji un plaukti, palodzes — viss ir aizgrūsts, piekrāmēts grāmatām, un viņam pašam knapi paliek vietas, kur apgriezties. Visas sarunas ar viņu par to, ka vajadzētu piebremzēt šo kolekcionešanu, ir laika šķiešana — viņš smaidot piekritis un steidzīgi atvadies, lai dotos uz pilsētas nomali, kur viņam apsolīti visi Padomju enciklopēdijas sējumi par pusvulti. Visticamāk, kādu dienu — vai drīzāk tā būs klusa rītausma — viņa dzīvokļa grīdas neizturēs to grāmatu tonnu slogu un iebruks ar visām klavierēm, kuras viņš arī pilnīgi neticamā veidā tur pamanījies iedabūt. Bet tad viņam vismaz būs augstie griesti un vairāk vietas kolekcijas paplašināšanai.

Nezinu, kāds ir viņa tālākās rīcības plāns, tāpat kā neko nezinu par savējo. Cilvēku nākotnes iecerēs mani vispār nekad īpaši nav saistījušas. Visas tās sarunas atgādina fantazēšanu no bērniības laikiem vienaudžu lokā — «iedomājies, ka...». «Iedomājies, ka Stalone sakaujas ar Švarcnēgeru.» «Iedomājies, kam mēs tagad atrastu miljonus.» «Iedomājies, ka varētu iet caur sienām.» Es zinu, ka tā projicēšana skaitās veselīga un varbūt pat noderīga, bet mani tā pavisam vienkārši garlaiko un nedaudz skumdina. Vilšanās sajūtu tā noteikti nemazina, taisni otrādi. Kas var būt skumjāks, kā plānot pusgadu divas nedēļas ilgu atvaļinājumu, kurš tāpat izvērtīsies tā, kā izvērtīsies — ar visām reisu nokavēšanām, pazaudētu bagāžu un anulētām rezervācijām? Iedomājies, ka tu esi pieaudzis un gandrīz nekas nav tā, kā bijī iecerējis. Iedomājies, ka tev sāk parādīties krunkas uz ādas un sirmot deniņi. Iedomājies, ka cilvēki, kuri bijuši tev līdzās visu dzīvi, sāk novecot un nomirt.

Kādos Ziemassvētkos K. sēdēja pie manis. Es tolaik vēl nebiju precējies, dzīvoju netālu no viņa padsmīt kvadrātmētru lielā vecpuiša kambārī. Nedz man, nedz viņam nebija vēlmes atzīmēt svētkus svinīgi sērīgā noskaņā ar tuviniekiem vai atzīmēt tos vispār. Tā vietā mēs, kā ierasts, sēdējām cigarešu dūmu mākonī, lejojot iekšās vienu glāzi pēc otras un aizrautīgi spriedelējot par visu pēc kārtas. Jau krietni pēc pusnakts, kad viss bija izdzerts, mēs, turpinot skaļi gvelzt, devāmies uz netālu esošo nakts veikalu.

Rajons, kurā dzīvojām un caur kuru tonakt veda mūsu netālais ceļš, skaitās visai kluss un mierīgs, bet, kā ikvienā noplukušām piecstāvu mājām piebārstītā rajonā, arī mūsējā bija marginālu kompāniju apdzīvoti pagalmi. Vienā no tādām ieraugot ātrās palīdzības un policijas mašīnu bākugunis, mēs tam nepievērsām nekādu uzmanību. Mēs būtu pagājuši tam visam garām, bet, dumjas ziņkāres dzīts, piepeši nogriezos un izspraucos cauri cilvēku bariņam, kas, savā starpā klusi kaut ko apspriežot, stāvēja pie vienas

Bez vilšanās ir vēl daudz visa kā cita. Kastaņi parkos. Iemilēšanās sapņos. Algas lapiņas

no mājām. Zem logiem uz svaigas, plānas sniega kārtas gulēja cilvēka liķis. Pavisam jauns puisis skaisti zilām lūpām un asiņainu pieri.

— Kas tur ir? — man kaut kā aizdomīgi nedroši vaicāja K., kad, atgriezies pie viņa, mudināju doties tālāk.

— Nekas. Dzerot nosituši čali un izmetuši pa piektā stāva logu, — es attraucu to, ko biju uzziņājis no apkārt stāvošo ļautiņu stāstītā. — Klusa nakts — svēta nakts, — dumji spurdzot piebilda. K. klusēja, turpinot sparīgi soļot man blakus un tūlumā kaut ko pētot. Es sen būtu aizmirsis par šo epizodi — vietā un laikā, kur uzaugu, liķi uz ielas nebija nekas ekskluzīvs, bet vēlāk K. man atzinās, ka tonakt notikušais viņu pamatīgi satricējis.

— Man tomēr likās, par spīti visam, ka cilvēki — visi cilvēki — savā būtībā ir labi. Bet tā taču nav. Fak, lielākā daļa taču patiešām galīgi nav labi, ne tuvu tam!

Es klusēju, māju ar galvu, zīmīgi cilāju uzacis. Ko tur teikt?

Es klusēju, sēžu uz palodzes, staigāju pa dzīvokli, pipēju, izleju atdzisušo kafiju, uzvāru jaunu. Katras jaunas vilšanās smagums ir proporcionāls sevi neattaisnojušo cerību lielumam. Vilties atkal un atkal var atļauties tikai spēcīgi cilvēki. Pārējiem nekas cits neatliek, kā kļūt par skeptiķiem. Nezinu gan, vai par tādu iespējams kļūt tik notikušā vecumā, kādu sasniedzis K. Drizāk viņam nāksies visu atlikušo dzīvi savu vilšanos — vilšanos liktenīgajā sievietē, vilšanos mūsdienu mūzikā, vilšanos apkārtējo trulumā —, šo Ziemassvētku nakts liķi, citīgi atkal un atkal aprakt zem jaunām grāmatu kaudzēm. Man ir vienkāršāk, man pietiek ar to, ka nenotiek nekas pārāk sliktis. Vai vismaz nenotiek nepārtraukti. Tāpēc es lasu ziņas tikai pāris reizes nedēļā, pie ārsta eju tikai tad, kad vairs citādi nevar, un vēstules, par kurām man ir skumjas aizdomas, atstāju nelasītas veselū mūžību. Dumja neziņa mani arī apmierina.

«Es ļoti ceru, ka izdosies,» saka cilvēks un tad ar paštaisītu izpletni, kurš vairāk atgādina lietussargu, metas lejup no daudzstāvu mājas jumta.

«Kaut nu viss būtu labi,» saka cilvēks, pielādē automātu un dodas karot pret citiem cilvēkiem.

«Mēs nezaudējam cerību,» saka cilvēks un aizved savu ar vēzi slimo bērnu pie dziedniekiem.

Preparātus, kuri rada smagas vilšanās sajūtu, vajadzētu profilaksei pārdot aptiekās. Tie maksātu sasodīti dārgi, un to sastāvā būtu tikai aktīvā ogle un C vitamīns.

Ja man būtu jāsaskaita, tad laikam mēnešus četrus no pēdējiem trīs dzīves gadiem esmu pavadījis slimnīcās. Dažādās slimnīcās dažādu iemeslu dēļ. Drudzainas nakts klusums slimnīcās palātās savā ziņā ir radniecīgs viesnīcu vai, teiksim, mazu lidostu nemierīgajam nakts klusumam. Tas ir piesūcināts ar gaidām un vilšanos vienlaikus. Protams, labāk ir gulēt piejūras viesnīcā, nevis intensīvās terapijas nodaļā, bet divos naktī, kad sēdi uz gultas malas, vienkārši gaidot,

kad uzausis gaisma, šī atšķirība nav īsti sajūtama. No rīta, gaidot iekāpšanu uz savu reisu, taksi pie viesnīcas vai narcozes šļirci, guļot uz operācijas galdā, vilšanos sajuzt jau vienkārši neatliek laika. Tā var atnākt, protams, vēlāk. Saburzītā uzvalkā izkāpjot no lidmašīnas svešā zemē, taksim apstājoties pie norādītās adreses vai pamostoties no narcozes mirkli, kad tev cenšas izvilkt no mutes trubiņu, caur kuru esi elpojis pēdējās pāris stundas.

Var rasties jautājums — kāpēc es esmu te?

Visdrīzāk, lai viltos vēl nedaudz vairāk, lācēn.

Arī rakstīšana, starp citu, ir viena vienīga vilšanās. Es biju uzaicināts uz skolu parunāt ar tās audzēkņiem par literatūru. Tā arī nesapratu, kāpēc izvēle kritusi uz mani, bet, paldies dievam, tas viss pēdējā mirkli tika atcelts. Es tāpat nezinātu, ko viņiem pateikt. Pastāstīt par to, ka ienīstu visu, ko esmu uzrakstījis? Ka esmu bezgala vilies attiecībā pret sevi kā potenciālo rakstnieku un cilvēku vispār? Pateikt, ka esmu sapratis — arī tas man nesanāk un tāpēc grasos mest pie malas šo māžošanos? Varētu, protams. Bet ir jauki, ka man to nevajadzēs darīt.

Tas jau arī nav galvenais. Bez vilšanās ir vēl daudz visa kā cita. Kastaņi parkos. Iemilēšanās sapņos. Algas lapiņas. Tekila. Tomēr. Vai cilvēks var būt laimīgs, par spīti visam, par spīti visām tām vilšanās miriādēm? Noteikti jā. Ja es varu, tad var ikviens. Vai cilvēkam ir jābūt laimīgam? Protams, nē.

Ja šī pasaule būtu radīta laimīgiem cilvēkiem, tā izskatītos pilnīgi citādi. Bet to ir burtiski izcaurumojuši, sakropļojuši nelaimīgo cilvēku izraisītie kari. Pēdējo, lielāko un skumjāko karu izraisīja vilšanās. Vilšanās ir pamatā arī nākamajam — tam, kurš jau gruzd te vienā, te otrā malā. Un, kad tas atnāks līdz šejieni, es nezinu un negribu zināt — vai un kā tas būs —, bet, tajā dienā izejot uz ielas, es diez vai sastapšu kādu no tiem, kas māk milēt sevi. Aizstāvēt šis nogurušās, skumjās ielas, visticamāk, būs palikuši tikai tie, kuri jau sākotnēji neko labu negaidīja. Un K., protams, viņš būs tepat. Jo, lai kurp viņš šautu, tāpat viņš trāpīs kādam galīgi ne labam cilvēkam.

Pievakare tukšā dzīvokli. Pāragri kritušās saules atvadu mirkšķināšana virs jumtiem un garas, teatrālas ēnas. Šajā dzīvokli viss nereti izskatās kā sagatavots pēdējam cēlienam. Tā ir bijis visos dzīvokļos, kuros esmu mitinājies. Prātīgākie no man līdzīgajiem tādos mirkļos iedzer izrakstītās zāles un iet gulēt, es apģērbjos un dodos pēc vēl vienas pudeles, lai pabeigtu šo stāstu, kuru patiesībā jau pirms krietna brīža esmu nolēmis atstāt nepabeigtu. (— Tev taču ir visas grāmatas uz pasaules, — vēlāk es sameties piezvaniņu K. un klaigāju klausulē. — Tu vari man iedot grāmatu par to, kā dzīvot? Tev ir grāmata par to, kā te, sasodīts, dzīvot?! — Jā, varu. Man ir Marks Aurēlijs, tas ir tieši par to, — pavisam nopietni atbildēs viņš.)

Jo stāsts par vilšanos nevar būt pabeigts. ■

Rudīte Kalpiņa

Sarkanais punktiņš

Stāsts

Rudīte Kalpiņa ir proziste, publiciste un redaktore, vairāku grāmatu autore (jaunākā — *Harijam augot*, 2020), līdzautore un sastādītāja. Strādājusi žurnālā *Avots*, *Kapitāls* u. c.

Sieviete ieradās birojā, kad abi līgumi bija sagatavoti parakstīšanai. Pauks tobrīd atsveicinājās no Veisa — jurista, kurš konsultēja visās lietās un situācijās.

Pēc veiksmīgās sadarbības ar Rīgas un Viļņas pašvaldībām līgumus ar Parīzes municipalitāti un Ņujorkas mēriju Pauks pielīdzināja nevis platam un nopietnam nākamajam solim, bet negaidītam lidojumam izplatījumā. Jo viņa dibināto jaunuzņēmumu tas uzrāva nūdien globālos augstumos, bet pašapziņai un pārliecībai par paša varēšanu piešķīla pamatīgu liesmu.

Pauks un viņa darbinieki beidzot atzina savas idejas un tās īstenojuma svarīgumu, apzinājās, kādu apvērsumu tā rada jau šobrīd, un nojauta, ka nākotnē viņu veikums sasniegs gluži neaptveramu mērogu, proti, ietekmēs procesus visā pasaulē, jo viņu izstrādātā lietotne mainīs daudzu cilvēku dzīvi un ierasto lietu kārtību. Un, ko tur liegties, padarīs viņus par turīgiem cilvēkiem.

Viņi izbaudīja šo eiforisko brīdi — un kurš gan ar šādiem panākumiem tam neļautos? — tikai pusotru gadu pēc tam, kad nelielā bariņā it kā pa jokam bija ķērušies pie lietas. Taču pamazām viss ievirzījās aizvien nopietnāk, un reizēm veselu mēnesi no vietas viņu diennakts režīmu noteica tikai darbs, nerēķinot dažas miegam ziedotās stundas.

Paukam, uzņēmuma iedvesmotājam un vadi-

tājam, izrādījās taisnība: šis bija divdesmit- un trīsdesmitgadnieku laiks, un, ja ideja bija vērtīga un sabiedrībai vajadzīga, tā kļuva dzīvotspējīga. Visa pasaule mainījās uz to, lai dzīvot būtu pēc iespējas ērtāk un patīkamāk. Un to, kā tam nākotnē jābūt, neviens nevarēja zināt labāk par viņiem.

Sievieti, kuras vecumu viņi novērtēja starp piecdesmit pieci un septiņdesmit — precīzāk viņi tiešām nespēja noteikt —, vispirms uzklusēja Anna, kompānijas labais gariņš un dvēsele. Pauks tajā reizē uzmeta atnācējai tikai draudzīgu skatienu un, rokas kabatās sabāzis, apmierināts kātoja prom uz savu stikloto nostūri.

Sākumā Anna nodomāja, ka sieviete birojā iemaldījies kļūdas dēļ. Šāda vecuma cilvēki pie viņiem nenāca. Ko gan viņi šeit darītu?

Sieviete paskaidroja, ka vēlas runāt par datiem. Anna lūdza viņu izteikties konkrētāk. Sieviete sastomijās un meklēja vārdus, aplam neracionāli tērējot savu un Annas laiku.

— Kā varu jums palīdzēt? — Anna joprojām laipni pārjautāja, paralēli vērsot skatu uz datora ekrānu, lai izlasītu tikko ienākušo vēstuli. Birojs sadarbojās ar vismaz diviem kontinentiem, kas mūsdienās nebija nekas sevišķs.

— Jūs izveidojāt to *Lielo Kristapu*, vai ne? — sieviete beidzot vaicāja.

— Ne gluži, — Anna noskaņojās pacietīgai sarunai, nezaudējot acu kontaktu ar apmeklētāju, tomēr līdztekus ik pa mirklim vērās ekrānā. — Jūs droši vien domājat *Viedo Kristapu*? Jā, tas ir mūsu produkts, liels apstrādātu datu kopums, kas dzīvi Rīgā padarījis vieglāku un ērtāku. Gan jau arī jums no tā atlec kāds labumiņš, — viņa šķelmīgi piebilda, — jūs tikai to neredzat un nejutat, lai gan dati ir visur. Un tāpat?

— Te būs mans iesniegums, — sieviete izvilka no somas aploksni un pāri letei sniedza Annai. — Pirms nesu to uz tiesu, vēlējos ar jums aprunāties.

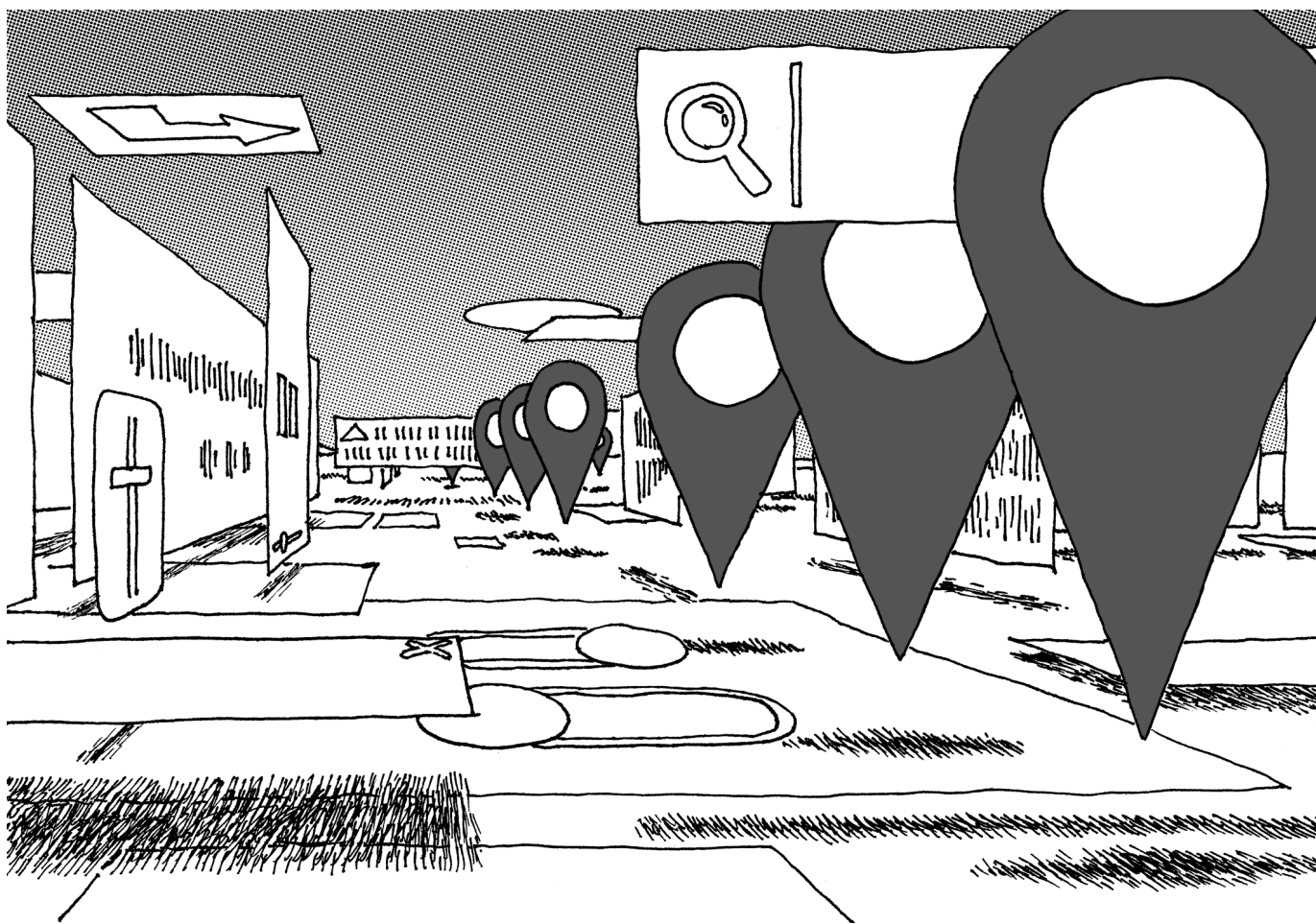
Anna pārskrēja papīram ar acīm. Tas taču nebija nopietni ņemams. Katram gadījumam viņa tomēr aizlikās pie Pauka, lai, rikodomās uz savu galvu, nenodarītu pāri uzņēmumam.

— Lai atstāj telefona numuru un e-pastu, Veiss ar viņu sazināsies, — Pauks teica un palika kasām galvvidu.

Tieši šobrīd? Kādi konkurentu gājieni jau bija gaidāmi, pārāk strauji jaunuzņēmums bija iepel-dējis dziļajos ūdeņos, kur bija arī lielā nauda. Tantuka pretenzijas, protams, šķita smieklīgas, tomēr uzmanīgiem jābūt. Varbūt te ir darišana ar rafinētu izspiedēju? Dažkārt no sikumiem izvēršas neiedomājamas lietas. Bet kurš gan uztvers nopietni tantuka apsūdzību, ka *Viedais Kristaps* sagrāvis viņas dzīvi? Būs tomēr ar putniņiem galvā.

***

Pēc trim dienām Pauks, Anna un Veiss sēdēja pie biroja apspriežu galda. Uz tā bija ūdens pu-

Ilustrācija — Normunds Ozols

deles un glāzes, kafijas kannu, četras kafijas tases un trauciņš ar žāvētiem augļiem. Uz pretējās sienas, kas kalpoja par ekrānu, mirgoja *Viedā Kristapa* video. Viņi to skatījās jau nez kuru reizi, atkal un atkal sajuzdami, kā redzētais vairo enerģiju un kāpina ambīcijas. Tātad viņi bija uz pareizās takas.

Viedais Kristaps bija kļuvis par pilsētas patieso valdnieku. Viņš pārzināja katru iedzīvotāju soli un kustību, fiksēja un vērtēja viņu pārvietošanās paradumus un uzturēšanās vietas, laiku, ilgumu, biežumu un savstarpējās pazišanās tīklus. Pēc šo datu apstrādes *Viedais Kristaps* varēja pateikt, cik bieži cilvēks iegriežas lielveikalā, apmeklē muzejus, pastaigājas parkā vai apciemo kādu aizgājēju kapos. Vācot datus, vienmēr gadījās kāda neplānota detaļa, kas sākotnēji šķita lieka, bet nu jau viņi zināja, ka noder viss, faktiski viss...

Ciparotie dati, kurus varēja filtrēt un visādi grupēt (no vispārējā uz detalizēto un otrādi), veidoja estētiski skaistas infografikas. Vizuāli tās jau līdzinājās mākslai, turklāt šajā mainīgajā digitālajā kustībā bija kaut kas suģestējošs. *Viedais Kristaps* uz pilsētas kartes rādīja Rīgas asinsriti vispilnīgākajā veidā, kāds līdz šim izgudrots. Pauku šis fakts saviļņoja. Caur *Viedo Kristapu* viņš savos divdesmit astoņos gados bija iepazinis radišanas gandarījumu, un neko citu pašlaik viņam nevajadzēja. Progresā viņa galotnē dzīve rādījās labvē-

līga un dāsna.

Sieviete zvanija pie biroja durvīm pāris minūtes pēc norunātā laika, uz ko Pauks arī nepārprotami norādīja — viņiem katra minūte ir no svara, tāpēc svarīgi būt precīziem ik sekundē. Sieviete viņa mammas vecumā, bet nākas aizrādīt, ka vairs nevar kā agrākos laikos, kad stunda šurp vai turp neko nenozīmēja.

— Jūs rakstāt, ka *Viedais Kristaps* izpostījis jūsu dzīvi. Mēs labprāt uzzinātu sīkāk, — teica Veiss un piedāvāja sievietei kafijas tasi.

— Jā... Ziniet, es strādāju par skolotāju trīsdesmit gadus, ilgāk neizturēju... — sieviete atkal sāka meklēt vārdus, — tad sāku strādāt par gidi. Tepat Rīgā. Ar naudu daudz knāpāk, bet vismaz nervus tā nebojā.

— Kāds tam sakars ar mums? — Anna dzina sarunu uz priekšu.

— Gidi vairs nav vajadzīgi, viņu vietā ir *Viedais Kristaps*, — sieviete atbildēja negaidīti tieši un ātri. — Cilvēks ar jūsu *Kristapu* staigā pa Rīgu, *Kristaps* nosaka, kur viņš atrodas, un pastāsta visu vajadzīgo jebkurā valodā.

— Un tā būtu mūsu problēma? — vaicāja Anna.

— Šis nav pareizais jautājums, — sacīja Pauks. — Ko jūs gribat?

— Es gribu strādāt, un man vajag naudu izdzīvošanai, — sieviete atbildēja. — Nav godīgi pārņemt visu informāciju, ielikt to vienā lietotnē un

— Vai jūtat dzīvības pulsāciju? — Pauks izlēma strauji vērst sarunu citā virzienā

izmantot. Ko iesākt mums? Kā izdzīvot?

— Paga, paga, cienītā! — iejaucās Veiss. — Sākšim no viena gala. Informāciju par vēsturiskiem notikumiem un tā tālāk mēs nepārņemām, mūsu uzņēmums to nopirka no satura radīšanas uzņēmuma. Tātad mēs par to esam samaksājuši. Starpcitu, vai jūs pati maksājāt par informāciju, kuru izmantojāt savā darbā? Nē, vai ne? Bet mēs esam godīgi samaksājuši. Otrkārt, pēdējos gadus visur par to vien runā, ka daļa profesiju vienkārši izzudīs. Jūs nevarat rēķināties ar kādu *status quo*, jūs vispār ne ar ko nevarat rēķināties, jo pasaule mainās. Tā, kuru pazināt jūs, ir zudusi.

— Bet tiek izpostītas cilvēku dzīves. Lai gan ir iespēja to nedarīt, — sievietē centās Veisu pārtraukt, bet viņš nelikās to manām.

— Cienītā, telegrammas taču arī neviens vairs nesūta, tā ir sena pagātne; tagad katrs pats var nosūtīt ziņu, kam un kad vien vēlas. Šodien mēs paši darām daudz ko tādu, kā paveikšanai agrāk bija vajadzīgs gluži neticams daudzums cilvēku, — Veiss turpināja. — Kā jums prātā ienākusi doma sūdzēt mūs tiesā? Jūs apjēdzat, ko runājat? Vai jūs zināt, ka *Viedo Kristapu* tūlīt ieviesīs Parīzē un Ņujorkā, bet ar laiku arī Āzijā un Arābu Emirātos? Saprotiet, lielo datu biznesā vienas profesijas zudums nozīmē tieši neko. Zero, un viss! Un ne Parīzē, ne Ņujorkā ar jums neviens pat nesāktu runāt. Novērtējiet, ka mēs te sēžam un vispār mēģinām jums palīdzēt!

Lielo pasaules pilsētu pieminēšana sarunai pieslēdza arī Pauku.

— Paskatīsimies, kā īsti darbojas *Viedais Kristaps*, — viņš sacīja profesionāla prezentētāja tonī, vērodams sev tik miļās kustīgās grafiskās gleznas uz tukšās sienas iepretim galdam. — Skaisti, vai ne?

Sieviete klusēja.

— Jūs redzat, tā mēs varam noteikt, kur un cikos veidojas vislielākā gājēju un mašīnu vai velobraucēju plūsma Rīgas centrā vai kādā no mikro-rajoniem. Ja nepieciešams, to, saprātīgi plānojot, var ietekmēt. Tāpēc šie dati ir tik vērtīgi, — Pauks skaidroja. — Mēs spējam noteikt, cik bieži no kuras ēkas cilvēki iziet, kura krāsa dominē pilsētā, kādas frekvences ir populāras un tā tālāk. Mēs varam izsekot — un *Viedais Kristaps* to arī dara — ikviena cilvēka ikvienam solim un kustībai. Tas palīdz veidot organizētāku un labāku sabiedrību, saprotat?

— Organizējiet sabiedrību, — sievietē teica, — bet atstājiet vietu dzīviem cilvēkiem. Tūristi ar gidiem aprunājās, uzdeva papildu jautājumus, gribēja, lai tiem iesaka labu kafejnīcu, suveniru veikalu, kaut ko specifisku. Tas bija personiski.

— *Viedais Kristaps* ir programmēts arī kā padomdevējs, šī funkcija nekur nav zudusi, — Anna metās apliecināt, ka par visu ir padomāts.

— Pensionāriem, pat vācu vecīšiem, bieži nemaz nav viedtelefona, — sievietē noteica, — viņi nesatiks jūsu *Svēto Kristapu*.

— Stop, — Pauks juta, ka viss jāizskaidro līdz ga-

lam, noklusējot prognozi par to, cik vispār vecīšu ar vai bez viedtālruniem drīz būs. — Ziniet, mēs pie produkta nosaukuma pamatīgi strādājām, un te, Rīgā, tāda svētā Kristapa nemaz nav bijis. Iesaistījām arī vēsturniekus. Svētais Juris — jā, apsvērām arī tādu variantu, Svētais Juris no Dundagas, bet ar to svētumu bija par maz, turklāt tā bija provinces leģenda. Savukārt nosaukums *Lielais Kristaps* bija jau aizņemts, tā dēvē kinofestivālu. Kaut gan būtu labi gājis kopā ar «lielajiem datiem»: lielie dati un *Lielais Kristaps*. Vēl bija variants *Varenais Kristaps*, varenie dati. Beigās tomēr paņēmām *smart* jēdzienu un iznāca *Viedais Kristaps*. Amerikā un Francijā tas ies kā *Viedais Kristofors*.

— Un? — sievietē dziļi ievilka elpu un izelpoja. — Kāda tam jēga?

Pauks, Anna un Veiss saskatījās. Iestājās klušums. Kāpēc es to visu viņai stāstu, Pauks bija vilis. Nebija jēgas runāt ar cilvēku, kurš pusi teiktā pat neuztvēra.

— Ko jūs nesaprotat? Pārvaldot un izmantojot datus, dzīve kļūst ērtāka un labāka, — Pauks uzsvēra, izrunājot šo teikumu lēnākā tempā.

— Ja cilvēkam nebūs viedtālruna, *Viedais Kristaps* to sapratis un sāks darboties pats. Mēs pavisam drīz pilsētā izvietosim un ieviesīsim *Viedā Kristapa* klātbūtnes sistēmu, — Anna apņēmīgi skaidroja. — Par visu ir padomāts. *Kristaps* aplās visu pilsētu.

— Vai jūtat dzīvības pulsāciju? — Pauks izlēma strauji vērst sarunu citā virzienā un tad tikpat strauji to nobeigt. — Paskatieties, tās sarkanās līnijas veido daudzi, daudzi mazi sarkani punktiņi, tādi kā sīki asinsķermenīši. Tie ir cilvēki, tie ir viņu dati, kurus viņi pārvietojoties ik sekundi rada no jauna. Šis ainas man šķiet sakrālas, lai gan tās ir tikai datu apstrādes grafiskie rezultāti videoformātā. Vēl jau ir tie datu aizsardzības likumi un tā tālāk, bet nekas netiek pārkāpts. Šie dati darbojas cilvēku interesēs. *Viedais Kristaps* ir tik efektīvs, tik rezultatīvs, šis ciparu kombinācijas ir viss! Vai saprotat? — Pauks nespēja apvaldīt sajūsmu. — Arī jūsu mazais sarkanais punktiņš tur ir, cienītā! Arī jūs radāt par sevi datus un līdz ar to esat klātesoša šodienas dzīvē. Nenorakstiet sevi, tas nevienam nav vajadzīgs! Un vismazāk jau *Viedajam Kristapam*.

— Es negribu būt mazais sarkanais punkts, — sievietē teica. — Atstājiet taču cilvēkiem kaut ko no īstas dzīves arī!

— Veiss jūs pavadīs līdz liftam, — Pauks it kā ar nožēlu sacīja, ieturējis mazu pauzi. — Ar to iesniegumu nemulķojieties, neviena tiesa to nepieņems.

— Man tagad laika gana, — sievietē atbildēja.

— Ko jūs ar to gribat teikt? — Anna vaicāja.

— Meklēšu darbu, — sievietē bija vārdos strupa.

— Tas ir racionāli un saprātīgi, — ar zināmu atvieglojuma pieskaņu balsi teica Pauks. — Esam tiekuši skaidrībā un varēsim katrs darīt savu lietu.

Pauka darbinieki smējās, jo domāja, ka viņu lieliskais vadītājs iezīmē pāreju uz pasākuma neformālo daļu

Tas ir pozitīvi, tas priecē!

— Bet kā mazais sarkanais punktiņš jūsu datos es vērsīšos tiesā. Cilvēciskuma un cieņas saglabāšanai, — sieviete aizpogāja mēteli.

— Tas nav nopietni, — Veiss nogrozīja galvu.

Pirms lifta durvis aizvērās, sieviete atvadoties tikko manāmi pamāja ar galvu.

***

Pēc trim nedēļām Pauka biroja darbinieki pulcējās Andrejostas labākajā restorānā, lai atzīmētu grandiozos panākumus — ligumi ar amerikāņu un franču uzņēmumiem bija noslēgti. Darbs kūsāja, *Viedā Kristapa* izstrādne jau tika pielāgota un atsevišķos posmos paplašināta eksporta vajadzībām.

Bez tikama apjoma prēmijām, kuras Pauks pēc pirmā avansa saņemšanas bija godīgi atvēlējis katram uzņēmuma censonim, viņš, lai kolēģiem pateiktos, uzsauc arī augsta limeņa «sasniegumu maltīti».

Stiklotā restorāna zāle ar skatu uz upi bija iekārtota kā ziemas dārzs, gaisotne bija jauka un harmoniska, noskaņojums — piesātināts ar ticību labajam un taisnīgumam, pēc smaga darba tiešām nāk saldi augļi. Divi izcili pavārmākslas guru viņiem par godu demonstrēja savas augstākās virtotnes.

Pēc divpadsmitā ēdiena baudīšanas pie izsmalcināti klātā galda starp biroja cilvēkiem pludoja dzirkstoša jaunības labvēlība un kvēle. Pauks to izbaudīja, uzsūkdams sevī kā izejvielu nākotnes panākumiem. Pusstundā, kas bija paredzēta kā atelpa līdz desertam, Anna izvērša vārdu minēšanas spēli, kurā visi paklausīgi iesaistījās.

Veiss iebrāzās spēji un, mēteli nenogērbis, rupji parāva Pauku nost no galda.

— Tas iet pāri manai saprašānai, — Veiss uztraukts plivināja lapiņu. — Te ir tiesas pavēste!

— Kurš šoreiz? — Pauks reaģēja stoiski. — Tu taču zini, ka mēs vinnēsim tāpat kā līdz šim. Nāc pie galda, pagūsi ieēst vismaz desertu.

— Šoreiz ir kaut kas cits, — Veiss nebija nomierināms. — Varbūt es vairs netveru laukumu... Vai arī... vecais... tev būs vajadzīgs cits jurists, šajā virzienā es neprotu peldēt.

— Ko tu tur gvelz, Daumant? — Pauks brāliģi aplika viņam ap pleciem roku un sapurināja. Tad vairākkārt pārlasīja tiesas pavēsti un uzlūkoja Veisu: — Vai tā tiesnese ir nojūgusies? Pilnīgs sviests! Viņai nav kādas garīga rakstura problēmas? Vecīt, tev tas jānoskaidro, šis noteikti ir gadījums, kad satikušās divas trakās.

— Es jau noskaidroju, — Veiss apdzisis teica. — Jaunā konjunktūra, teiksim tā. Jau veļas pa visu pasauli. Uz šito tagad var nopelnīt baigās naudas. Latvijā tikai sākas.

— Blefs! — Pauks nerimās, viņš joprojām nespēja noticēt pavēstē rakstītajam.

— Pat ja blefs, — Veiss paraustīja plecus, — tev vajadzēs citu piegājieni, turklāt stipri niansētu.

Sevišķi, ja aizies līdz Eiropas Tiesai. Un tas vilksies gadiem, es bridīnu. Gatavo summas, tas maksās!

Pauks izjuta kāpjošu spriedzi un vairs nespēja pieslēgties kolēģu nevainīgajām rotaļām ne vārdos, ne dejās. Uzrunā komandai, kas bija iecerēta kā vakara kulminācija, viņš no telefona ekrāna nolasīja to, ko Anna viņam bija atsūtījusi jau dienā. Tas bija asprātīgi un viegli, lai arī par nopietno un pa nopietnam, un cilvēkiem patika — to juta pēc reakcijas zālē.

Pauks tomēr nespēja ar pēkšņi uzkritušo smagumu palikt viens.

— Hei, hei, miļie, tieši šovakar zilīte mums atnesusi jaunu vēsti, — viņš teica, un *Viedā Kristapa* izstrādātājus pāršalca vēl viens dzērienu uzjundīts sajūsmas vilnis par dzīvi, par šo burvīgo mirkli un vispār par jebko, ko Pauks varētu teikt. — Mūsu *Viedajam Kristāpam* ir uzradusies sieva, lai gan mēs neko tādu izstrādājuši neesam. Nē, jūs nepārklusijāties. Un šī sieviete, kas apgalvo, ka jūtas kā *Viedā Kristapa* sieva, ir tā pati, kas nesen bija ieradusies mūsu birojā un sūdzējās, ka mēs viņai esam atņēmuši darbu. Nu, kā jums tāda ziņa?

Pauka darbinieki smējās, jo domāja, ka viņu lieliskais vadītājs iezīmē pāreju uz pasākuma neformālo daļu.

— Lai viņa jūtas, kā grib, kas mums! — Anna draiski izsaucās, pauzot visu domas.

— Kā *Viedā Kristapa* dzīvesbiedre viņa prasa 50 procentus no peļņas, ko mēs iegūstam ar *Kristapu*, arī ārzemēs, — Pauka balsi bija jūtams, cik dziļi viņš ir aizskarts. — Tas ietekmē mūs visus — peļņu, algas... Jūs aptverat?

— Stulbums! Kā viņa to pierādīs? *Kristaps* taču nav reāls vecis, bet programmatūras kods! Tas ir absurds! — cits caur citu skanēja saucieni, kas pārgāja smieklos.

— Viņa apgalvo, ka vienkārši tā jūtas, un cilvēktiesību panti dod viņai tiesības tā justies, mūsdienās šādus gājienu respektē, — skaļi skaidroja Veiss. — Ja gribas kaut ko jautāt par tiesnesi, kura pieņēmusi iesniegumu un virzīs procesu, tās ir tīri juridiskas spēles, retorika un sports. Vislabāk nopelnīs advokāti.

Iestājās neveikls klusums, taču tikai uz īsu brīdi. Tad no jauna ieskanējās mūzika, un divi pāriši atsāka tās ritmā bīdīties. Citi piesēdās atpakaļ pie galda, tomēr daļa posās promiešanai. Dzirkstošo konfeti gaisotni telpā piepeši bija nomainījis apjukums.

— Iedodiet man spoguļi, — Pauks teica ievainota cilvēka sāpīgajā intonācijā, — es gribu paskatīties uz sevi un saprast, vai tas viss tiešām notiek. Varbūt es esmu nojūdzies.

Kamēr Anna savā lielajā elegantajā somā, kurā vienmēr bija viss nepieciešamais, čamdijās pēc pūderņicas, Veiss telefonā jau bija atvēris *Viedā Kristapa* lietotni. Labo roku Pauka virzienā abi stiepa vienlaikus: — Te būs! ■

Laura Jeruma

La Desserte*

Stāsts divos triepienos

Laura Jeruma ir Liepājas teātra aktrise, studē Liepājas Universitātes rakstniecības studiju programmu un tulko tekstus no lietuviešu valodas. Šis stāsts ir uzskatāms par autores debiju.

Bija agrs 1908. gada 12. jūnija rīts. Attapos Austroungārijā, pašā Vīnes sirdī, Hofburgas pils ziemeļu pusē, uz pieminekļa postamenta zem bronza izlietā Jozefa II, kurš sēdēja sava iemiņotā zirga mugurā. Pacēlu galvu, bet tā atsitās pret imperatora sandalē tērpto kāju. Tramīgi lūkojos apkārt, bet neredzēju neviena cilvēka. Cerot, ka no daudzajiem pils logiem neviens mani nepamanīs, novilku garās apakšbikses (tās biju aizņēmusies no teātra kostīmu krājumiem), kuras tāpat bija izgājušas no modes un pārāk garas modernajam 20. gadsimta sākumam. Vienu bikšu staru apsēju ap zirga kreiso priekškāju un, lūdzot Dievu (kurš, es zināju, tāpat neeksistē), ka audums iztur, laidos lejup. Pret aso malu saskrāpēju vēderu, kleitu nosmērēju ar baložu mēsliem, tomēr tā bija mazākā bēda. Līdz pieminekļa pakājei bija vēl krietns gabals. Tomēr es negrasījos doties atpakaļ. Lēciens bija neveikls, bet veiksmīgs – vienīgi aizlauzu nagu, ko nokodu ar saviem baltajiem zobīņiem un galanti izspļāvu turpat zemē.

Palūkojos augšup, uz mirkli likās, ka pamanu Jozefa II sejā vieglu smiņiņu, bet droši vien man tas tikai izlikās.

Piecēlos un, cik mierīgi vien spēdama, devos prom. Tikusi pie Augustīniešu spārna, nogriezios pa labi un gāju tālāk gar baznīcu un klosteri uz Albertīnas laukumu. Tad vēlreiz pagriezios pa labi, un tad jau manam skatam pavērsās Palmu

māja un lielais pils dārzs. Tur varēju atpūsties un pie kādas no strūklakām iztīrīt sabojāto tērpu. Ausa gaisma, un putni vīteroja kā negudri.

Tā iesākās mana neaizmirstamā vasara; vasara, kuru vēlētos piedzīvot jebkura astoņpadsmitgadīga meitene.

Ādolfu satiku tajā pašā dienā, imperiālās tiesas bibliotēkas lasītavā. Deviņpadsmitgadīgais jauneklis sēdēja pie viena no koka galdiem un lasīja Šopenhaueru. Caur arkveidīgajiem logiem telpā ieplūda maiga gaisma, apspīdēdama puīša brūnos matus. Viņa tumši zilās acis mani acumirkli nohipnotizēja. Lai gan viņa ūsas bija garākas, nekā to gaidīju, un uzskrullētas pēc jaunākās modes, es zināju, ka tas ir viņš. Ejot viņam garām, «nejauši» nometu kabatlakatiņu, un Ādolfam radās iemesls uzsākt ar mani sarunu.

Stādījos priekšā (protams, nenosaucu savu īsto vārdu), un Ādolfa sejā parādījās apjukums un apbrīna. Kādu brīdi viņš aizgrābts klusēja, līdz beidzot kautrīgi, bet kaisli izspraucās vārdi:

«Ak, Elza! Ko tu man izdariji?»

Kad manas acis tevi ieraudzīja pirmo reizi,
Es jutu milestību pret jums.»

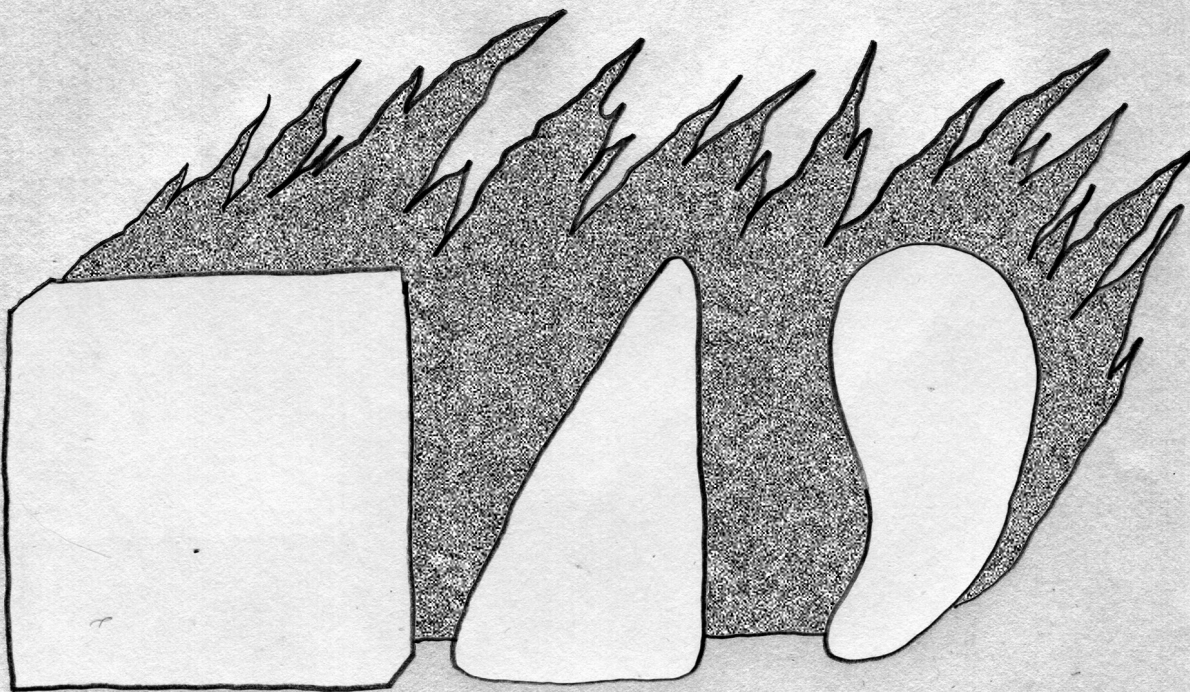
Tā bija milestība no pirmā acu skatienu, viņš dievināja mani un Vāgneru, apbrīnoja Mārtiņu Luteru un manas ausis. Aizgrābta klausījies stāstos par mūziku, bet strīdējos ar viņu par mākslu un politiku.

Ādolfs ilgojās pēc panākumiem, septembrī viņš grasījās stāties Vīnes Mākslas akadēmijas Glezniecības nodaļā. Lai gan vienu reizi jau bija izkritis, atpakaļceļa nebija, jo visa viņa dzīvi palikusi ģimene bija pārliecināta, ka puisis jau iegūst akadēmisko izglītību. Decembrī no krūts vēža bija mirusi Ādolfa māte, un viņš mantojumā saņēma 1000 kronu. Naudu, protams, vajadzēja taupīt, jo Ādolfs, zīmēdams pastkartes ar Vīnes skatiem, nenopelnīja daudz. Tomēr jaunajam māksliniekam patika dzīvot labi – viņš irēja divas istabas gandrīz pašā centrā. Saimniecei teicām, ka esmu Ādolfa māsīca no laukiem, un Kolvica kundze, būdama mūsdienīga un iejūtīga sieviete, apmierinājās ar šo atbildi. Es ievācos Ādolfa guļamistabā, bet viņš turpmāk gulēja viesistabā, kur bija iekārtojies arī studiju.

Mūsu attiecības bija platoniskas, kaut jāatzīst – mani uzbudināja viņa ūsas un likās kājas. Mēs daudz staigājām, apspriedām Dieva eksistenci (kuru viņš neapšaubīja) un analizējām van Gogu. Vakaros devāmies uz bāru Naglotāju ielā, kur malkojām gaišo alu un es tīrīju viņam no ūsām laukā putas.

Ādolfam patika mierīgi toņi un krāsu pārejas, bet es mudināju viņu eksperimentēt, ļauties spilgtākām krāsām, centos pārliecināt, ka nākotne pieder ekspresionistiem, fovistiem un abstraktajai mākslai. Viņš centās mainīt savu stilu un augusta beigās, divas nedēļas pirms eksāmeniem, pabeidza darbu, kas patiesi atšķirās no iepriekšējiem. Biju pārliecināta, ka šoreiz viņš

Ilustrācija — Beate Gredzena

tiks novērtēts. Savu darbu Ādolfs nosauca *Harmonija zilā* un plānoja iesniegt eksaminētājiem kā izvēles darbu, kuru varēja sagatavot iepriekš.

Divas dienas pirms iestājekšāmeniem Vīnē notika Oskara Kokoškas darbu izstāde, kura izraisīja istu sašutuma vētru. Vīnes publikas lielākā daļa dusmīgi pameta izstādi, palikām tikai mēs un vēl daži mākslas mīļotāji. Starp tiem bija arī Anrī Matiss un Amedeo Modiljāni, kuri tikko bija atbraukuši no Parīzes un meklēja naktsmājas. Uzaicināju viņus pie mums. Amedeo radās pēkšņa ideja gleznot manu portretu. Viņš no Ādolfā aizņēmas krāsas, audeklu un otas un četrdesmit minūšu laikā to uzgleznoja. Īpašu uzmanību pievērsa manam garajam degunam. Tā izliekumu ieskicēja melnā krāsā un ar sārto uzsvēra manas lielās, skaistās ausis. Kad jautāju, kā gleznu sauks, Amedeo viegli apskāva manus plecus un iečukstēja ausī: «Ebrejiete.»

Matiss tikmēr sajūsmināts aplūkoja Ādolfā *Harmoniju zilā*. Viņš klāstīja, ka Ādolfs ir gājis Bonāra pēdās un ticis pat vēl tālāk.

Mūsu viesistabu Ādolfs bija attēlojis zilos toņos. Kompozīciju veidojis atvērtu, loga aplodu — kā gleznas rāmi. Ārpuse, ko varēja redzēt caur logu, krāsas ziņā kontrastēja ar interjera dekoru.

Loga ailes priekšplānā viņš bija uzgleznojis blīvu krūmu. No rītiem pie šī krūma parasti čurāja Kolvica kundzes šunelis, kuram bija kli-

ba pakaļkāja. Gleznā gandrīz nebija ievērota perspektīva, it īpaši mūsu galda virsmas atveidojumā. Uz tā bija maize un divas karafes, vienā no tām — sarkanvīns. Sievietes figurā labajā pusē pie galda atpazīnu Kolvica kundzi. Loga priekšā novietotais krēsls bija pavērsts skatītāja virzienā, un Matiss bilda, ka krēsls aicinot viņu apsēsties. Ādolfs satraucās, ka Anrī tiešām varētu mēģināt uzsēsties uz gleznas.

Lai arī vispār Ādolfs dzēra maz, tovarak no priekiem par mūsu izcilo kompāniju viņš tika jaukts kopā ar alu, un, kad tas izbeidzās, Matiss no svārku iekškabatas izvilka pudelīti konjaka. Ap pusnakti Ādolfam kļuva slikti, mēs pieturējām viņu, kamēr bohēmas pārņemtais austrietis bija izkāries pa to pašu gleznā redzamo logu un atbrīvoja kuņģa saturu. Ar mitru kabatlakatiņu iztīrīju viņa ūsas, un noguldījām viņu uz dīvāna.

Amedeo ar Anrī nebija nogurdināmi — mēs dziedājām, dejojām valsi un deklamējām Bodlēru. Amedeo uzsēdās uz Anrī brillēm, par ko Matiss tikai smējās savu zirdzisko smieklīgu un lielījās, ka viņš tikpat labi varot gleznot arī tumšā istabā ar aizsietām acīm.

Ap trijiem naktī es atvainojos māksliniekiem un devos uz savu istabu, bet abi parīzieši palika sēžam pie galda.

No rīta mani uzmodināja Ādolfā kliedziens. Viņš kliezda tā, ka saplīsa tukšās glāzes uz gal-

Arī es četras reizes mēģināju nonāvēties, līdz sapratu, ka tam nav jēgas. Tagad gaidu, kad izaugs mans bērns vai notiks brīnums

da, mājai izbira stikli, āboli uz galda sačokurojās, abi krēsli un galds sāka gruzdēt un man nācās visu apliet ar ūdeni. Tapetes atlupa no sienām, to raksti sačokurojās un ielida grīdas dēļos, mani mati sacirtojās, Ādolfa ūsas iztaisnojās, un ārā iestājās saules aptumsums.

Es ieskrēju Ādolfa studijā, kur viņš stāvēja saņurcītās drēbēs un vienu zeķi kājās. Viņa acis bija kļuvušas tumši brūnas un mati piķa melni. Izrādās, ka abi franču draugi bija nozuduši un līdz ar viņiem arī Ādolfa *Harmonija zilā*.

Viņš mani lamāja par stulbu ebrejieti, teica, ka nekad nepiedos, jo tieši es biju tā, kas šos neliešus ataicināja uz šejieni.

Pēc tam mēs vairs nesarunājāmies. Klusums pletās starp mums kā tumšs sarkanvīna pleķis uz galdauta.

Ādolfam vairs nebija ne laika, ne iedvesmas radīt jaunu darbu, un eksāmenam viņš izvēlējās kādu no savām vecajām gleznām, kurā bija atainojis Vīnes Valsts operas namu.

Eksāmena dienā gaidīju Ādolfu mājās, pusdienās biju pagatavojusi ceptu vēja zivi. Biju arī dzirdējusi baumas, ka Matiss esot pārkrāsojis Ādolfa gleznu sarkanā, nosaucis to par *Pusdienu galds: harmonija sarkanā* un uzdevis par savējo. Cerēju, ka šī ziņa līdz Ādolfam vēl nebūs nonākusi.

Ādolfs pārradās stipri iedzēris, kļiedza, ka es viņu esot nodevusi un to zivi varot iebāzt sev pakalā. Eksāmenā viņš, protams, bija izgāzies.

Pēkšņi Ādolfs metās man virsū un sāka žņaupt. Man trūka elpas, gar acīm metās tumšs, un, daudz nedomājot, es triecu tobrīd man rokā esošo dakšiņu Ādolfa kreisajā acī.

Viņa tvēriens atslāba, un Ādolfs nogāzās zemē. Asiņu nebija daudz, bet, šķiet, biju trāpījusi precīzi, jo viņš neelpoja, un veselā acs stingi raudzījās uz maniem apaviem.

Paņēmu no kumodes nazi, nogriezu viņa ūsas, sakapāju tās, sajaucu ar zivi un saulespuķu eļļu un apēdu. Visam pa virsu uzdzēru kārtīgu malku alus.

Pie mājas iecejas paņēmu koka trepes un devos uz Jozefa laukumu. Lai gan līdz tam bija tikai desmit minūšu gājiens, jutu, ka manā vēderā notiek kas divains un manas krūtis sāk piebriest.

Par laimi, bija jau tumšs, es sagaidīju mirkli, kad sargs dodas apgaitā, un, velkot trepes pa zemi (pēkšņi tās bija kļuvušas neizturami smagas), pielavijos pie pieminekļa. Atstutēju trepes pret pamatni un veiksmīgi tiku augšā, kaut gan traucēja vēders, kurš bija uzpūties neparasti liels. Notupos četrrāpus, lai tiktu pie Jozefa zirga labās priekškājas pakava. Uz tā uzpūtu dvašu un ar pirkstu ievilku — 2020. gada 4. septembris. Vīne, Austrija.

Attapos milzīga laukuma vidū — nebija vairs ne pieminekļa, ne skaistās Hābsburgu pils. Man blakus bija atkritumu kaudze. Laukumu pārpildīja veci cilvēki, kas izskatījās pēc iz-

kaltušiēm ģindeņiem un vēl sliktāk. Nekur neredzēja nevienu ēku, koku vai zaļumu, tikai plastmasu, izkārnījumus un cilvēkus, kas spiedās viens otram virsū un pārvietojās viņiem vien zināmā virzienā.

Jutu, kā gar kāju tek kas silts, mani pārņēma asas sāpes, un es sabruku uz zemes. Blakus esošie cilvēki apstājās un sāka kliegt: «Jauna meitene! Viņa dzemdē! Mums būs bērns! Beidzot mums būs bērns!»

Sāpēs kļiedzu, mani no iekšpuses kaut kas plēsa un gribēja tikt laukā. Viena no vecām uzkāpa man uz vēdera, un bērns kā katapultā izšāvās laukā. Kāds no ģindeņiem viņu noķēra, saviem garajiem nagiem pārknieba nabassaiti, ietina netīrā plastmasas maisā un uzvaroši pacēla gaisā.

«Mūsu ķēniņš ir piedzimis!» cilvēki auroja, un siekalas šķīda no viņu bezzobainajām mutēm. Bērns bija vecs, grumbainu seju, akls, bet ar kuplām un skaistām ūsām. Es izvēmos uz savām kājām. Pie manis notupās tā pati veča, glāstīja matus un mierinoši dungoja bitlu *Let It Be*.

Bērnu aiznesa, man paskaidroja, ka viņa piedzimšana esot pareģota jau 1993. gadā. Mazulis esot visas sabiedrības ipašums, kurš izaudzis glābšot cilvēci no mūžīgās dzīves mokām.

Vēlāk uzzināju, ka man tiešām bija izdevies izmainīt pasaules vēsturi. Tikai ne tā, kā biju vēlējusies. Ādolfs bija palicis dzīvs. Tagad visi viņu pazina kā Vienacaino Ādolfu. Zaudējis aci, Ādolfs bija armijai nederīgs. Viņš iestājās Medicīnas akadēmijā un 1939. gada 1. septembrī izgudroja mūžības eliksīru, kuru pamazām sāka vakcinēt visiem cilvēkiem. Jau 1953. gadā cilvēki saprata, ka Zeme ir pārāpdzīvota, tāpēc visus vīriešus kastrēja. Mūsdienās jaunākajai Zemes iedzīvotāju paaudzei ir 67 gadi, bet vecākajai — ap 176 gadiem.

Cilvēki novecoja, tiem izkrita zobi, sabojājās nieres un puva āda, bet neviens nemira. Runāja, ka daudzi apvienojoties slepenās apvienībās un kopīgi mēģina atrast veidu, kā sevi nogalināt, bet līdz šim nevienam tā arī nav izdevies. 1980. gada 8. decembrī Austrijas valdība uz Vīni nometā atombumbu, tomēr neveiksmīgi — iznīcināts bija viss, izņemot cilvēkus.

Arī es četras reizes mēģināju nonāvēties, līdz sapratu, ka tam nav jēgas. Tagad gaidu, kad izaugs mans bērns vai notiks brīnums. Ādolfu, par laimi, es neesmu satikusi, tikai reiz pūlī redzēju Anrī Matisu, kuram tagad jau ir 151 gads. Šķiet, ka vienīgi Amedeo un Kolvica kundzei paveicās — viņi paspēja nomirt laikā. ■

* Pusdienu galds — franču val.

Tanahasi Koutss

Pārvade

Stāsts

Tanahasi Koutss (*Ta-Nehisi Coates*) ir amerikāņu rakstnieks un žurnālists, vairākas viņa grāmatas guvušas atzinību. 2015. gadā Koutss saņēmis Nacionālo grāmatu balvu dokumentālās literatūras kategorijā par darbu *Between the World and Me* (*Starp pasauli un mani*), kurā vēstules formā apraksta melnādaino cilvēku dzīvi ASV.

Es pametu Virdžīniju ar dažām nieka mantām pie dvēseles un bez īstām ardievām karstā vasaras pirmdienas rītā, četrus mēnešus pēc tam, kad biju aizmucis no Loklesas, manas dzimtās, mana tēva plantācijas. Un, kaut ar zināju, ka kaut kādā veidā mani uz turieni atsauks atpakaļ, nu tā bija man aiz muguras, līdz ar mana tēva noziegumiem, vergu ķērējiem, kurus dēvēja par Railenda suņiem, un manas deļojošās mātes rēgu, kuru tik tikko spēju atminēties, tukšumu manī, kurš, to es zināju, bija kaut kādā veidā saistīts ar viņas pārdošanu. Lielāko tās dienas daļu es gāju kājām un pārlaidu nakti mazā fermā, kuras saimnieks, vecs atraitnis, atbalstīja mūsu mērķi. Tad otrdienā es devos uz Klārksburgas pilsētu, kur sākās pirmais posms manā ceļojumā ar vilcienu.

Bija iecerēts šķērsot Virdžīniju pa Ziemeļrietumvirdžīnijas dzelzceļu un tad, jau no Merilendas, tikt tālāk līdz Baltimorai un Ohaio un doties uz austrumiem un augšup uz ziemeļiem, uz brīvajām Pensilvānijas zemēm, uz Filadelfiju. Ziemeļu virzienā bija īsāks ceļš, taču tur nesen gar dzelzceļu bijušas saķeršanās ar Railendu, un likās, ka šāda plāna — tieši cauri Baltimoras vergu ostai — pārdošība būtu negaidīta. Ticis līdz Klārksburgas stacijai, pamanīju Hokinsu un Blendu sēžam zem sarkanās nojumes, uz kuras bija satupis melno strazdu bars. Hokins apvēdinājās ar cepuri. Blends vērās sliedēs, pretējā virzienā tam, no kurienes parādīsies vilciens. Mēs visi raudzījām neļikties cits par citu ne zinīs.

Uz perona redzēju balto sievieti, cepuri galvā

un ziliem svārkkiem ar krinolinu, turot pie rokas divus labi ģērbtus bērnus. Gabalu tālāk, aiz nojumes ēnas, kāds zemas kārtas baltais ar, kā noģīdu, visu savu mantību ceļasomā, pipēja tabaku. Nostājos nomaļus, negribēdams raisīt aizdomas. Zemās kārtas baltais, izpipējis tabaku, apsveicinājās ar sievieti. Abi aizvien vēl runāja, kad melnie strazdi aizlaidās no nojumes un milzu dzelzs kaķis ierēcās aiz pagrieziena, visapkārt melni dūmi un apdullinoša žvadzoņa. Noskatījos, kā kaucošie riteņi griezās aizvien lēnāk un lēnāk, līdz apstājās. Piesardzīgi uzrādīju konduktoram biļeti un papīrus. Citu aģentu izgādāti, tie norādīja, ka esmu krāsains, cienījams vīrs, nesen izpircis brīvību, un nu dodos uz Filadelfiju, kur strādāšu par galdnieku. Konduktors uz tiem tikpat kā nepasakatījās. Varbūt šodien tam grūti noticēt, bet tolaik, tajos tumšajos laikos, tāda «nēģeru vagona» nebija. Un kamdēļ lai tāds būtu? Labie ļaudis, Virdžīnas augstmaņi, turēja savus vergus, jūga ļaudis, sev tuvumā, tā, kā dāma tur savu somiņu, pat vēl tuvāk, jo tas bija tāds laiks mūsu vēsturē, kad visā Amerikā visvērtīgākais, kas kādam varēja piedēvēt, bija otrs cilvēks. Devos uz vilciena aizmuguri, iedams pa eju starp divām sēdekļu rindām. Centos neizskatīties uztraucies. Taču, kad sadzirdēju konduktoru nokliedzamiem un milzu kaķis atkal ierēcās, sajutu, ka ikkatrs miesas gabaliņš manī saspringst kā nostiepta virve.

Ceļojumā pagāja divas dienas, tā nu es ierados Greja pārceltuvē pie Skukilas upes ceturtdienas rītā. Izkāpu ļaužu pulī, kas meklēja draugus un radus. Hokinsu un Blendu ieraudzīju, tiklīdz biju izkāpis no vilciena, bet viņi turējās no manis pa gabalu, jo bija zināms, ka pat šeit, pilsētā, Railenda suņi ložņā apkārt, meklēdami aizbēgušos. Pavadoni, kuram vajadzēja mani sagaidīt, man neaparakstīja. Man bija teikts vienkārši gaidīt. Pāri ielai bija omnibuss zirgu aizjūgā. Vairāki vilciena pasažieri tajā iekāpa.

«Vokera kungs?»

Pagriezies un ieraudzīju savā priekšā kunga drānās ģērbusošs krāsaino.

«Jā,» es sacīju.

«Reimons Vaits,» viņš teica, pastiepdams roku. Smaidīt nesmaidīja. «Šurp,» viņš sacīja, un mēs aizgājām līdz omnibusam un iekāpām iekšā. Kučieris nošvīkstīnāja pātagu, un mēs izkustējāmies no vietas. Brauciena laikā neko daudz nerunājām, kā jau tas bija gaidāms, zinot, kādas darišanas saveldušas mūs kopā. Tik un tā varēju šo Reimonu Vaitu kārtīgi nopētīt. Ģērbies teicami. Mugurā viņam bija nevainojama piegriezuma pelēki svārki, kas krita no pleciem līdz siksnai ap vidu. Mati kārtīgi, izšķirtu celiņu. Seja šķīta esam no akmens ar tajā iekaltiem vaibstiem, un visa brauciena laikā tajos neparādījās ne sāpes, ne aizkaitinājums, ne prieks, ne patīka, ne bažas. Taču domāju, ka saskatu viņa acīs skumjas, kuras, par spīti visai viņa atturīgajai elegances, stāstīja stāstu, un es zināju, ka viņa dzīve ir kaut kādā veidā saistīta ar jūgu,

Tādi vīri kā Hokinss savus darbus nodarija ēnā. Tādi kā Reimons klaigāja pilsētas laukumā

pat ja nezināju — kādā veidā. No šim skumjām secināju, ka viņa smalkās manieres, viņa dižciltība nebija vienkārši iedzimtas, bet darbā un pūliņos tapušas.

Omnibuss nogriezās prom no upes un virzījās iekšā pilsētā. It visur ielās bija cilvēki, tik daudz, cik Virdžīnijas sacikšu dienā, tikai simtu reižu vairāk, it kā visa pasaule te būtu sapulcējusies, sapulcējušies, lai viņņotos starp darbnīcām un kažokādu tirgoņiem, un aptiekāriem, lai soļotu pa akmens šķembām noklātajām ielām, ieelpotu kodīgo gaisu. Visu kārtu cilvēki visādos salikumos — vecāks un bērns, bagāts un nabags, melns un balts. Un es redzēju, ka bagātie lielākoties bija balti un nabagie — lielākoties melni, bet abās šķirās bija arī pa kādam no otras cilts. Redzēt to savām acīm bija trieciens, jo, ja baltajiem te bija vara, un vara viņiem bija, tad šķita, ka tā nebija tikai viņiem vien. Krāsainie te ne tikai izdzīvoja, kā tas bija Virdžīnijā, no kurienes es nācu. Viņi bija iekšā putojošajā pilsētā, dažs ar cepuri un cimdiem, un viņu dāmas zem saulsargiem kustējās kā augstdzimušās.

Pēc apmēram divdesmit minūtēm izkāpām no omnibusa un iegājām ķieģeļu rindu mājā, kur sastapām Blendu un Hokinsu jau iekārtotus. Viņi mazajā salonā, uzreiz aiz vestibila, dzēra kafiju kopā ar kādu citu labi ģērbtu vīru. Mūs ieraudzījuši, visi smaidīja. Man nepazīstamais vīrs piecēlās, pienāca man klāt, kārtīgi paspieda roku un pasmaidīja vēl platāk. No viņa vaibstiem nopratu, ka viņš ir rados ar Reimonu Vaitu. Viņam bija tāda pati skaisti izkalta seja, bet bez tāda stoicisma.

«Ota Vaitis,» viņš teica. «Sēdieties, atnesīšu jums visiem kafiju.»

Sēdēju. Reimons un Blends tērēja, līdz Ota atgrīzās. Pētīju Blendu un Hokinsu un saskatīju, cik nu viņu iznešanās ir citāda, cik daudz atklātāk viņi nu runā, kopš izcēlušies ārā no zārka. Viņi bija mani gani, vecākie aģenti tajās darīšanās, kurās nu biju iesaistījies — Pazemē. Blendu, balto, sastapu pirms gandrīz desmit gadiem, kad vēl biju mazs puika plantācijā, kur tēvs mani reizēm aicināja izklaidēt tādus pašus labus ļaudis kā viņš ar manas atmiņas spējas brīnumiem — kāršu trikiem, nevainojamu deklamāciju un no tukša gaisa uzburtiem stāstiem. Blends tolaik izlikās par mājskolotāju — izglītots baltais, tomēr zemākas kārtas par Virdžīnijas augstmaņiem, ceļoja no viena kungu nama uz nākamo, aprūpēdams visu īpašumu bērnus. Tikai vēlāk viņš atklāja, ar ko patiesībā nodarbojās. Un Hokinss Virdžīnijā, šķiet, arī bija jūgā, tāpat kā es, citā plantācijā, kaut viņš slepenībā, tāpat kā Blends, nodarbojās ar atrīvošanu.

«Parūpējies par šo vīru, vai dzirdi?» Hokinss sacīja Reimonam. «Viņš ir ista manta. Es nerunāju tukšu. Izcietis visu, ko tikai cilvēkam var uzgrūst, un ir uz kājām aizvien. Tas kaut ko izsaka.»

«Tu zini manas apņemšanās,» Reimons atteica. «Visa mana dzīve tam atdota. Un mēs labprāt pie-

ņemam palīdzību savos darbos.»

«Hairem Voker, tu mums no tiesas varētu nodēret,» Ota teica, liedams kafiju porcelāna tasēs. «Es arī te neizaugu. Bet es mācījos, un, man domāt, tu arī mācīsies.»

Šķita, ka Hokinss brīvāk jūtas Otas sabiedrībā, kurš, kā vēlāk dabūju zināt, arī bija dzimis verdzībā, nekā ar Reimonu, radību no ziemeļiem, kurš verdzībā nebija ticis. Tagad, skatoties atpakaļ cauri gadiem, tas bija jautājums par to, kā mēs strādājām. Virdžīnijā tie, kas bija Pazemē, bija ārpus likuma, un tā mums bija goda lieta: mēs tiksmīnājāmies par to, ka bijām viņpus šīs pasaules morāles, kura, kā uzskatījām, balstījās Nelabā likumos. Mēs nebijām kristieši, kristieši nodevās savām zinībām ziemeļos, kur Pazeme bija tik stīpra, ka tai nevajadzēja būt pazemē. Veseli pilsētu kvartāli bija bēgļu pārpildīti, un šie bēgļi dibināja modrības komitejas, kas cita citu sargāja un piesargājās no Railenda suņiem. Ziemeļos Pazemi neveidoja tie, kas bija ārpus likuma; patiesi, tā drīzāk pati bija likums. Tās biedri ieņēma cietumus, uzbruka tiesu izpildītājiem un ielaidās apšaudēs ar Railenda suņiem. Tādus vīrus kā Hokinss, kurš bija piedzimis nebeidzamajā jūgā, spīdzināšanas riku rūdīts, šāda dzīve pārsteidza. Tādi vīri kā Hokinss savus darbus nodarija ēnā. Tādi kā Reimons klaigāja pilsētas laukumā.

Tāču Ota bija citāds. Viņā kaut kas izsauca Hokinsa cieņu, lai cik dziļi paglabātu un neatzītu, jo Hokinss bija vīrs, kas bija nodevies dvēseļu glābšanai, nevis to pētīšanai.

«Labi,» Hokinss sacīja, celdamies kājās. «Savu daļu esam padarījuši. Lai puisis kalpo lietai te tikpat labi, cik labi kalpojis tai tur, lejā.»

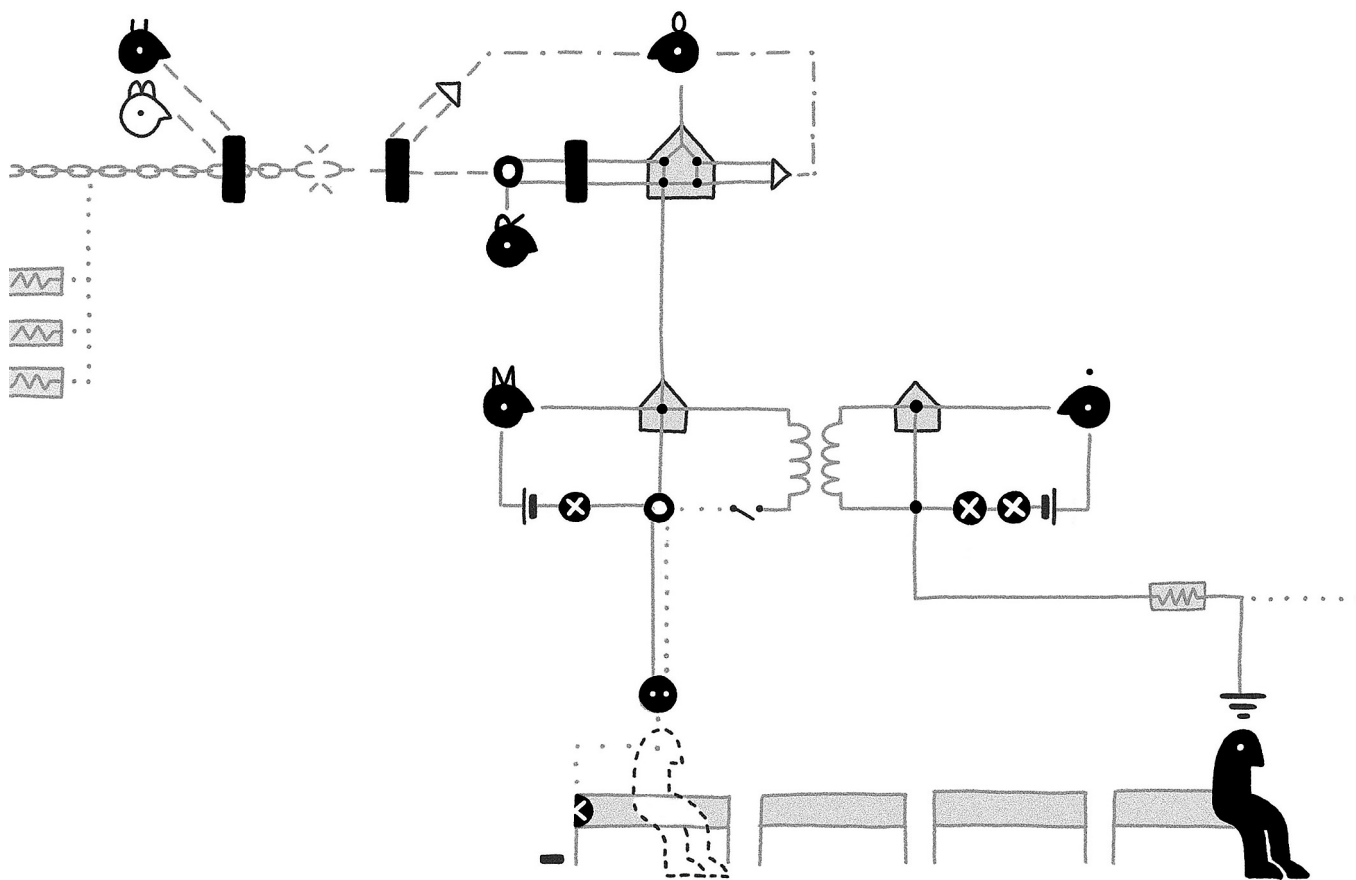
Nākamajā ritā cēlos agri, lai apskatītu Filadelfiju. Izgāju ārā Beinbridža ielā, vienā no pilsētas lielajām maģistrālēm, un noskatījos tur kūsājošajā cilvēku dzīves daudzveidībā, un bija vēl tikai septiņi. Otrpus ielai ieraudzīju beķereju un caur logu saskatīju tur krāsainu vīru strādājam. Iegāju iekšā, mani sveica salda smarža, nevainojama pretinde pilsētas miglai. Uz letes izkārtotie tīkamie našķi — visādas kūkas, pankūkas un klimpas — bija sarindoti uz pergamenta. Aiz letes to bija vēl vairāk — sakrauti uz paplātēm, kas iekārtas plauktu rāmjos.

«Jauniņais, ko?»

Pacēlu skatienu un ieraudzīju krāsaino vīru man uzsmaidām. Viņš varēja būt gadus desmit vecāks par mani un vēroja mani ar neviltotu laipnību. Laikam sarāvos, izdzirdis viņa jautājumu, jo viņš teica: «Nedomāju okšķerēt. Patiesībā es vispār neokšķerēju. Es to redzu visos jauniņajos. Vismazāko sīkumu apžilbināti. Būs labi, dēls. Nav nekā slihta būt jauniņajam. Nav nekā slihta apžilbumā.»

Klusēju.

«Mans vārds ir Mārss,» vīrietis sacīja. «Šī ir mana bode. Mana un Hannas. Tu nāc no Devītās ielas, vai ne? Esi tur apmeties pie Otas? Reimons

Ilustrācija — Elīna Krīma

un Ota — abi mani brālēni, manas dārgās Hannas asinsradinieki, un tu esi kopā ar viņiem, tad nu tu iznāc arī mana ģimene.»

Pastiepis roku aiz muguras, Mārss noplēsa pergamenta gabalu no ruļļa un iegāja dziļumā. Atgriezās ar kaut ko papīrā ietītu, un, kad viņš atdeva paciņu man, sajutu tās siltumu.

«Ņem nu,» viņš teica. «Pagaršo.»

Attīnu papīru, novēdīja ingvera smarža. Tā uzreiz atsauc atmiņā sajūtas, skumjas un saldas, jo bija saistīta ar zudušām atmiņām, kuras maniju slapstāties kaut kur prāta likumotajā, miglainsajā takā.

«Cik esmu parādā?» vaicāju.

«Parādā?» Mārss noteica. «Vai tad es neteicu? Te mēs visi esam ģimene.»

Pamāju, nomurmināju paldies un pametu beķereju. Kādu strēķi stāvēju Beinbridža ielā, vēroju pilsētu, piparkūka aizvien vēl silta man rokā. Kaut es pirms aiziešanas būtu pasmaidījis. Kaut būtu kaut ko pateicis, atmaksājot par viņa laipnību. Bet es biju tik tikko kā prom no Virdžīnijas, ārā no bedres, aizvien vēl atmiņā man bija šī neticamā bēgšana. Devos uz rietumiem pa Beinbridžu, šķērsoju sanumurētās ielas, apdomādam, cik neįēdīgi liela ir tāda pilsēta, kurā tik daudz ielu, ka, redzams, sācis pietrūkt tām vārdu. Gāju, līdz nonācu pie dokiem, kur redzēju krāsainos un baltos kopā strādājam uz kuģiem un izkraujam

tos.

Gāju gar upi, kamēr tā iegriezās iekšup un tad atkal pagriezās atpakaļ. Tās krasti bija darbnīcu, mazu fabriku un sauso doku nosēti. Upes spīgtajā vēsmiņā pilsētas nomācošā dvaka mazliet atkāpās. Nu es iznācu promenādē, lielā, zaļā laukā, ko sadalīja pastaigu celiņi, gar kuriem bija sarindoti soliņi. Apsēdos. Bija apmēram deviņi no rīta, piektdiena. Diena bija dzidra un zila. Promenādi pildīja visādu krāsu un kārtu filadelfieši. Kungi salmenīcās pavādīja dāmas. Skolas bērnu bariņš sēdēja zālē un ķēra katru skolotāja vārdu. Garām pabrauca kāds uz velosipēda smiedamies. Iedomājos, ka tik brīvs nekad savā mūžā nebiju bijis. Un es zināju, ka varēju doties prom tai pašā brīdī, tai pašā vietā, ka varēju pamest Pazemi un pazust pilsētā, aizslidēt prom, tās indīgā gaisa nestis.

Attīnu pergamentu un cēlu piparkūku pie mutes, un, kamēr ēdu, kaut kas manī atsprāga vaļā nelūgts. Likumotā, miglainsā taka, ko biju pirms brīža saskatījis Mārša beķerejā, tā, ko izsauca ingvera smarža, nu atkal parādījās manā priekšā, tikai šoreiz miglas nebija un, patiesi, takas nebija, tikai tā vieta. Ķēķis, ķēķis Loklesā, kur es kā puika biju jūgā. Vairs nebiju ne uz soliņa, ne pat tuvu promenādei. Stāvēju tajā ķēķī un redzēju uz galda cepumus, veģes un visādus saldumus uz paplātēm, ar pergamenta papīru izklātām, tieši tāpat kā Mārša beķerejā. Un galdam līdzās bija vēl

Es esmu šeit, stāstu šo stāstu, un ne no kapa, vēl ne, no šejienu un tagadības

viens, aiz tā redzēju krāsaino sievieti. Viņa klusēm dungoja, mīcīdama miklu, un, ieraudzījusi mani, pasmaidīja un teica: «Kāpēc tu vienādiņ esi tik kluss, Hai?»

Tad atsāka mīcīt un dungot. Kāds brīdis pagāja, iekams viņa atkal paskatījās uz mani. «Es redzu, ka tu met acis uz Hauela kunga piparkūkām,» viņa sacīja. «Tu jau esi gan klusētājs, bet tu mani iedzīsi lielā ķezā.»

Viņa nogrozīja galvu un klusi pasmējās. Taču pēc brīža viņas seja redzēju piesardzīgu izteiksmi, kad viņa piespieda izstieptu rādītājpirkstu pie aizvērtām lūpām. Viņa aizgāja līdz durvīm un zagšus paskatījās ārā, tad atgriezās pie otra galda un nocēla no papīra divas piparkūkas.

«Ģimenē citam par citu jāgādā,» viņa teica, sniedzama tās man.

Izņēmu abus cepumus viņai no rokām. Man vajadzēja zināt, kas notiek. Man vajadzēja aptvert, ka, lai kur es tobrīd biju, tā nebija šī brīža Loklesa, varbūt pat ne tā brīža Loklesa. It kā es būtu sapnī. Un šī sieviete manā priekšā, nevarēju nosaukt viņu vārdā, kaut izjutu atpazīšanas smeldzi, pat vairāk – zaudējuma smeldzi. Un šī sajūta bija tik stipra, ka es skrēju pie viņas, aizvien vēl ar piparkūkām kreisajā rokā, un stipri un ilgi viņu apķēru. Kad pakāpos nost, viņa smaidīja plati kā dienu, plati kā beķeris Mārss man torīt uzsmaidīja.

«Neaizmirsti,» viņa sacīja. «Ģimene.»

Un tad redzēju miglu atgriežamies, ieslīdam ķēķī no visurienes, līdz galds pazuda, un sieviete pazuda, un, pirms izgaisa manam skatienam, viņa sacīja: «Skrien nu.»

Un tad es biju atpakaļ, sēdēju uz sola. Jutos noguris. Paskatījos uz rokām, kas bija tukšas. Paskatījos augšup un pāri promenādei uz upi. Vīrs uz velosipēda atkal nobrauca man garām. Paskatījos uz soliņiem pa kreisi no manis, tad – pa labi. Soliņu rinda turpinājās abās pusēs bez sevišķām atšķirībām, tikvien kā – trīs soliņus tālāk redzēju gabaliņu pusapēstas piparkūkas un zālē pergamentu, kurā tā bija ietīta, maigas vasaras vēsmiņas nestu.

Tā bija Pārvade. Tas spēks, kas vilka mani pie Pazemes vai to pie manis. Mazais triks uz parka soliņa bija spēja miniatūrā, jo tās augstums Pārvade atvēra zilas durvis no vienas pasaules uz otru, pārcēla cilvēkus no kalniem uz pļāvām, no zaļoksnīem mežiem uz sniegā sasalušiem laukiem, salokot zemi kā drānu. Bet par to, kā tā darbojās, es zināju vien tik, ka tās dzinējs bija smeldzīgas atmiņas, un manējās nupat sāka iznirt no miglas. Vēl es nezināju, kā to izsaukt.

Tas bija gadījies iepriekš, tas bija gadījies tikai pirms pāris mēnešiem, kad atjēdzos, ka kritu no tilta Loklesai garām plūstošās Gūsas upes virpuļojošajās dzīlēs. Bez jēlkāda brīdinājuma. Vienu brīdi esmu uz tilta, bet nākamajā kliedzu un lūdzu pēc elpas, un tagad atceros mokošo atbildi, mokas, ūdenim ieplūstot manī, un to, kā es atbildēju uz mokām, smagi elpojot, kas ierāva vēl

vairāk ūdens. Taču kaut kā es nomierināju domas, kaut kā nācu pie apjēgas, ka tāda svaidišanās tikai paātrinās manu galu. Un, kad tas bija paveikts, nāca atmiņas, dzīvas un zilas gaismas apvītas, atmiņas par manām mīļajām dejojām manā priekšā: Tina, sieviete, kas rūpējās par mani, kad māte bija prom, Tina veļas dienā, veca sieva cilā lielos kūpoša ūdens katlus; Sofija, sieviete, kuru milēju, cimdos un cepurē, kā labu ļaužu sieviete, jo to viņas jūgs no viņas prasīja. Jutu locekļus padodamies, un šoreiz, kad pagāju zem ūdens, nebija ne kvēles, ne tveršanas pēc elpas. Jutos kā bez svāra, tāpēc, pat grimdams upē, es pacēlos kaut kur citur. Ūdens atkāpās no manis, es biju viens pats siltā, zilā kabatā, bet ūdens bija ārpus manis un ap mani. Un tad es sapratu, ka beidzot dabūšu savu algu.

Bet algas nebija. Vismaz ne tādas, par kādu vecajie runāja Loklesā. Es esmu šeit, stāstu šo stāstu, un ne no kapa, vēl ne, no šejienes un tagadības, ieskatīdamies atpakaļ citā laikā, kad mēs bijām vergi un tuvi zemei, un tuvi spēkam, kas samulsināja zinātniekus un apjucināja labos ļaudis, spēkam, tāpat kā mūsu mūzika, mūsu deja, ko tie nespēj aptvert, jo nespēj atcerēties.

Es biju ūdenī un tad pacēlos gaismā, līdz gaisma bija pārvarīga, un, kad tā satumsa un pagaisa, sajutu zemi zem kājām. Un tad man kaulos bija visnotaļ neticams nogurums. Tā es gulēju zemē, drebēdams, nepūlēdamies kustēties.

To pašu nogurumu es izjutu tagad promenādē. Taču man izdevās pārgurušam aizvilkties atpakaļ uz Otas namu, kur aizmīgu, tikko noticis savā istabā, saulei vēl pie debesīm, un pamodos tikai nākamās dienas rīta agrumā, kad sadzirdēju klauzdzinām pie manas guļamistabas durvīm un tad – Otas balsi.

«Hairem, vai tu tur esi?»

Atvēru durvis un ieraudzīju Otu jau kāpjām lejā pa kāpnēm. Viņš atskatījās uz mani un sacīja: «Jāiet.»

Sekoju viņam lejup pa kāpnēm un salonā, kur sastapām Reimonu, staigājam šurpu turpu, ar vēstuli rokā. Mūs ieraudzījis, viņš piegāja pie durvīm, paķēra cepuri un, ne vārda neteicis, izmetās ārā. Sekojām viņam Devitajā ielā, tad pa Beinbrīdžu, kas tagad bija Filadelfijas straumes un smirdoņas pārpludināta. Kad panācām Reimonu, viņš ierunājās, it kā turpinot iesāktu sarunu.

«Mūsu štata likums ir pavisam skaidrs,» viņš teica. «Ne vīru, ne sievu nedrīkst turēt paverdzinātu – pat ja paverdzināti šurp atvesti. Patvērums, reiz pieprasīts, ir jādod. Taču tas jāpieprasa. Mēs nedrīkstam viņiem uzspiest brīvību. Viņus nedrīkst bildināt.»

«Kungi,» Ota teica, vērdamies manī. «Viņi slēpj likumu. Melo saviem ļaudīm, iebiedē viņus. Piedraud viņu ģimenēm un draugiem.»

«Taču, ja cilvēki ir skaidri pauduši savus nolūkus,» Reimons sacīja, «tad mūsu varā ir gādāt, lai šos nolūkus cienītu. Un tā sieva Bronsone ir tādu

Šī pat nebija pirmā reize, kad biju pilsētā, un šī nebija pirmā reize, kad domāju par bēgšanu

lūgumu izteikusi — ko viņas sagūstītājs neievēro. Piedodiet par steigu, bet laika nav daudz. Ja gribam piespiest to vīru ievērot likumu, tas jādara tūdaļ pat.»

Drīz vien bijām pie dokiem, un es redzēju Delavēru maigi šļakstāmieš pret kuģiem. Atkal bija karsts, šajā pilsētā bija daudz karstāk, nekā jebkad biju piedzīvojis Virdžīnijā. Ēna neko nedeava. Karstums sekoja tikpat cieši kā dvakas, un atvieglojumu varēja rast, kā drīz uzzināju, tikai pie krasītiem, kur abas upes iezīmēja pilsētu. Nogājām pāris muliņus uz dienvidiem un drīz jau stāvējām pie upes tramvaja kāpnēm. Ātri uzkāpām uz klāja. Reimons pārskatīja pasažierus, taču neatrada nevienu, kas līdzinātos viņa pieminētajai Bronsoni. Tad kāds krāsains vīrs teica: «Viņi ir lejā, mister Vait.»

Aizgājām līdz kuģīša ķīlim, kur atradām kāpnes, kas veda lejup, un tur, dziļumā, ieraudzījām vēl citu pasažieru pulciņu. Atpazinu Bronsoni agrāk nekā Reimons. Man apraksta nevajadzēja. Te pavadītajās divās dienās biju pamanījis, ka jūga ļaudis bija saģērbti tikpat labi kā brīvie krāsainie, pat labāk, it kā viņu sagūstītāji gribētu aplēpt tās ķēdes, ar kurām viņi bija savažoti. Taču, ja ieskatīties gana vērīgi, viņu uzvedībā, viņu īpašajā piesardzībā varēji pamanīt, ka kaut kāda vara viņus apspieda. Un šī Bronsone bija labi ģērbta, pat uzcirtusies, taču es redzēju, ka viņas roku bija cieši saņēmis kāds garš, tievs baltais vīrietis, bet ar otru roku viņa vēl stingrāk turējās pie zēna, kuram nevarēja būt vairāk par sešiem gadiem. Skatījos, kā viņa pamana Reimonu, kurš aizvien vēl meklēja viņu, un tad viņas skatiens sastapās ar manējo.

Taču tobrīd Reimons jau bija sapratis. Viņš pieņāca un teica: «Mērija Bronsone, man zināms, ka jūs esat izteikusi lūgumu. Esam šeit, lai gādātu, ka šis lūgums tiek izpildīts saskaņā ar mūsu štata likumiem, kuri nedz tur godā,» — un nu Reimona skatiens pievērsās garajam, tievajam vīram — «nedz ievēro cilvēku paverdzināšanās paražas.»

Reimona vārdi izsprāga kā bumba. Un to sajuta baltais vīrietis, kurš turēja Mēriju Bronsoni.

«Nolādēts,» baltais vīrietis teica, tik stipri pauraudams Mēriju Bronsoni aiz rokas, ka viņa uz brīdi zaudēja līdzsvaru. «Esmu apņēmies atgriezties mājās ar savu īpašumu.»

Reimons nelikās par viņu ne zinis.

«Jums nav pavēlēts viņam paklausīt,» viņš teica Mērijai. «Viņš nevar jūs aizturēt, un, ja nāksiet man līdzī, apliecinu jums, ka šī štata likumi manus pūliņus atbalstīs.»

«Nolādēts, viņa ir mana!» vīrietis teica ar lielu sparū. Taču es redzēju, ka viņš vairs neturēja Mēriju aiz rokas. Nezinu, vai viņa bija izslīdējusi, vai viņš, visas savas dusmas pievērsis Reimonam, bija palaidis viņu vaļā. Taču nu ap mums bija sapulcējies neliels, raibs pulciņš, daži krāsaini, daži balti, daži — atbalstīt, daži — raudzīties, par ko šī jezga. Viņi cits citam klāstīja stāsta sīkumus. Viņi kurnēja un rādīja uz vīrieti, kurš, šķiet, neaptvēra,

ka nelielā vara, kas viņam bija, izčākstēja ap viņu. Taču Mērija to visu redzēja. Pūlis viņu uzmundrināja. Viņa paņēma savu bērnu pie rokas un gāja pie Reimona. Vīrietis niknējās, sauca Mēriju atpakaļ, taču viņa nelikās par viņu ne zinis, nostājās Reimonam aiz muguras, un bērns bija aiz viņas.

«Puis,» vīrietis teica, trakojošām acīm veroties Reimonā. «Ja es būtu mājās, es tev parādītu tavu īsto vietu, un es tev ādu pār acīm novilkstu.» Pie šiem vārdiem kurnēšana pārauga izsmieklā, klaiņās un draudos.

Dažu svētītu krāsaino cilvēku vētrainajā dzīvē ir brīdis, atklāsmes brīdis, kad debesis atveras, mākoņi pašķiras un izlaužas gaismas šautra, nesot kādu bezgalīgu gudrību no augšas, bet šo gudrību nenes kristīgā ticība, bet gan skats, kad krāsains vīrs uzrunā vienu balto tā, kā Reimons Vaitis tikko izdarīja.

«Bet tu neesi mājās.»

Reimons pārļaida skatienu pūlim, un tievais baltais vīrietis, sekodams viņa acīm, sāka apjēgt, cik paša stāvoklis ir nepatīkams. Dusmas un apņēmība viņu pameta. Bailes un panika spiedās tuvāk. Šķita, viņš ar katru sekundi kļūst bālāks un tievāks. Cilvēki pūlī, viņa draudu saērcināti, cits citam murmināja, ko tagad vajadzētu darīt.

Mēs noskatījāmies kuģīti atgrūžamies un tad atgriezāmies Devītās ielas namā, kur Ota un es sēdējām ar Mēriju Bronsoni un viņas dēlu. Reimons bija devies prom, lai iekārtotu Mēriju kaut kur apmesties un drīz, viņš cerēja, arī darbā.

Ota pagatavoja kafiju un iedeva Mērijas dēlam spēļu mantas — govīs, zirgus un citus no koka izgredtus lopiņus. Noskatījos, kā zēns paņēma katrā rokā pa koka zirgam, savēlk draudīgu seju, tad sasiit abus kopā ar skaļu «blaukš!».

«Kā viņu sauc?» es pavaicāju.

«Oktāvījs,» viņa sacīja. «Neprasiet man — kāpēc, ne es viņu tā nosaucu. Mans vecais kungs to izlēma, tāpat kā izlēma visu citu.»

Bija parasts pierakstīt visu, ko bija izcietuši tie, kas izgāja cauri Pazemes Filadelfijas stacijai — arī tas būtu pagalam neiespējami Virdžīnijā, kur šādi stāsti varētu bēgli nodot. Uzkāpu savā istabā un paņēmu papīru un divus zīmulus. Ota vaicās. Es pierakstīšu.

«Mans vārds ir Mērija Bronsone,» viņa sacīja Otam. «Un es piedzimu verdzene.»

«Taču nu vairs ne,» Ota sacīja.

«Nu vairs ne,» Mērija atkārtāja. «Un es gribu pateikt par to paldies jums visiem. Jūs iedomāties nevarat, ko es tur lejā esmu izcietusi, ko mēs visi esam izcietuši. Es būtu izdarījusi jebko, lai tiktu prom no tā vīrieša. Tikai nesapratu — kā. Zin', šī pat nebija pirmā reize, kad biju pilsētā, un šī nebija pirmā reize, kad domāju par bēgšanu. Nesaprotu, kāpēc iepriekš to neizdarīju.»

«No kurienes tu nāc, Mērij?» Ota vaicāja.

«No pekles,» viņa teica. «Taisnā ceļā no pekles, mister Ota.» ■

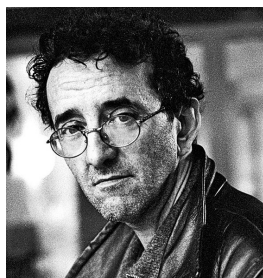
No angļu valodas tulkojusi Ingūna Beķere

Roberto Bolanjo

Slepkavīgās maukas

Stāsts

Teresai Arinjo

Roberto Bolaño
(*Roberto Bolaño*, 1953–2003) ir Čīlē dzimis prozaīķis un dzejnieks, viens no mūsdienu Latīņamerikas pazīstamākajiem rakstniekiem. Aktīvi piedalījies revolucionārajās kustībās. Kopš 1977. gada dzīvojis Spānijā. Daudzu stāstu krājumu un romānu autors, gadu pēc nāves izdots arī viņa visvairāk atzītais darbs – romāns *2666* (latviski 2013.).

– Es tevi redzēju televīzijā, Maks, un es nodomāju, šitais nu ir mans tips.

– (Tips spītīgi purina galvu, mēģina kaut ko idēt, bet viņam neizdodas.)

– Es tevi redzēju ar tavu grupu. Tu to tā sauc? Reizēm tu saki banda, bars, tomēr nē, domāju, ka tu to sauc par grupu, tas ir vienkāršs vārds, un tu esi vienkāršs puisis. Jūs novelkat kreklus un runājaties, visi rādāt cits citam savu kailo torsu, jauneklīgās krūtis, spēcīgos bicepsus, kas gan nav tik muskuļoti, kā jūs gribētu, lielākajai daļai beibifeiss, patiesību sakot, nepievērsu lielu uzmanību citu krūtīm, krūškurvjiem, tikai tavējam, kaut kas tajā piesaistīja manu uzmanību, tava seja, acis, kas raudzījās uz kameras atrašanās vietu (varbūt pat neapzinājies, ka tevi filmē un ka mēs sēžam mājās un uz tevi skatāmies), acis bez dziļuma, atšķirīgas no tavām tagadējām acīm, bezgala atšķirīgas no acīm, kādas tev būs pēc mirkļa, tad tās redzēja prieku un laimi, apmierinātu iekāri un uzvaru, visu to, kas pastāv vien nākamības valstībā un ko nav vērts gaidīt, jo tas nekad nepienāk.

– (Tips groza galvu pa labi un pa kreisi. Aizvien mēģina idēt, svist.)

– Patiesībā ieraudzīt tevi televīzijā bija kā ielūgums. Brīdi iztēlojies – es esmu gaidoša princese. Nepacietīga princese. Kādu vakaru es tevi ieraugu, es tevi redzu, jo savā ziņā esmu tevi

meklējusi (saskatīdama tevī princi, kas tu arī esi, un to, ko pārstāv princis). Tava grupa dejo ar novilktiem krekliņiem, kas apsiesti ap kaklu vai ap vidukli. Es varētu teikt arī *uzrullēti*, kas pēc prātu izkūkojušu veču domām nozīmē *dzirnākmens apkakle*, vai *ar spirālēm pildīti veidojumi*, bet, pēc manām domām, – es esmu jauna un tikai drusku kukū – tas nozīmē tikai apģērbu, kas uzrullēts uz kakla, krūtīm vai apsiests ap vidu. Man ar večiem nav pa ceļam, domāju, ka jau esi to pamanijis. Tomēr nenovērsimies no tā, kas mūs patiešām interesē. Jūs visi esat jauni, it visi vēltāt naktij savas dziesmas, daži no jums, kas iet gājiena priekšgalā, vicina karogus. Diktors, nabadziņš, ir sajūsmā par šo rituālo deju, kuru tu griez. Viņš to komentē ar vēl kādu diktoru. Šie jaunieši dejo, teic viņa pākā balss, it kā mēs savās mājās pie televizora vispār to nemanītu. Jā, viņiem ir jautri, otrs diktors saka. Vēl viens pākis. Viņus jūsu deja, šķiet, nudien uzjautrina. Lai arī patiesībā tā ir tikai konga. Pirmajā rindā ir astoņi vai deviņi. Otrajā rindā ir desmit. Trešajā rindā ir septiņi vai astoņi. Ceturtajā ir piecpadsmit. Visus vieno komandas krāsas un kailums no jostasvietas uz augšu (un T krekli, kas apsiesti vai sarullēti ap vidukli vai kaklu, vai arī kā turbāns uzsiesti galvā), un kustēšanās dejas soli (varbūt vārds «deja» ir pārspilējums) pa visu laukumu, kur jūs iepriekš bijāt ieslēgti. Deja ir kā zibens pavasara nakti. Diktors, diktori, noguruši, tomēr vēl aizvien ar aizrautības dzirksti slavina jūsu iniciatīvu. Jūs virzāties pa betona pakāpieniem no labās uz kreiso pusi, tad nonākat pie metāla barjeras un atgriežaties no kreisās puses uz labo. Katras rindas priekšgalā ejošie nes karogu, kas var būt jūsu vai Spānijas krāsās, pārējie, arī rindu noslēdzošie, vicina mazākus karodziņus vai šalles, vai arī novilkto T kreklus. Ir pavasara nakts, bet vēl ir auksts, tāpēc šis žests iegūst jūsu tikoto efektu, kuru tas galu galā ir pelnījis. Kad rindas pajūk, jūs sākat dziedāt, dažs paceļ roku romieša sveicienam. Vai tu zini, kāds sveiciens tas ir? Tu noteikti zini, bet, ja arī nezini, šai brīdī tu to nojaut. Manas pilsētas aiznakti tu raidi sveicienu televīzijas kameru virzienā, un es savā mājā to redzu un nolemju par atbildi dāvināt tev savējo.

– (Tips noraidoši purina galvu, acis šķiet pildāmies asarām, pleci dreb. Vai viņa skatienā ir mīlestība? Vai ķermenis pirms prāta jau nojauš to, kas nenovēršami nāks? Abas parādības, gan asaras, gan drebēšana, var izrietēt no tobrīd pieliktajām pūlēm, vēltām pūlēm, vai no patiesas nožēlas, kura kā ķetna sagrabj visus viņa nervus.)

– Tātad pēc tam es novelku drēbes, novelku biksites, novelku krūšturi, ieeju dušā, iesmaržojos, uzvelku tīras biksites, uzvelku tīru krūšturi, uzvelku melnu blūzi, no zīda, uzrauju kājās savas labākās džinsenes, uzauju baltas zeķītes, uzauju zābakus, uzvelku sporta jaku, labāko, kāda man ir, izeju dārzā, jo, lai nonāktu uz ielas, man

Ilustrācija — Didzis Upens

ir jāiziet cauri šim tumšajam dārzam, kas tev tik ļoti patika. Tas viss nepilnās desmit minūtēs. Parasti es neesmu tik žigla. Teiksim, tava deļa paātrināja manas kustības. Kamēr es ģērbjos, tu dejo. Kaut kādā atšķirīgā dimensijā. Citā dimensijā un citā laikā, kā princis un princese, kā ugunīgais dzīvnieku sauciens uz pavasara pārošanas, es ģērbjos, bet tu televizorā drudžaini dejo, tavas acis raugās uz ko tādu, kas varētu būt mūžība vai atslēga uz mūžību, ja vien tās nebūtu tavējās, jo tavas acis vienlaikus ir gludas, tukšas, neko neizsakošas.

— (Tips vairākas reizes piekūrīt. Agrākie noraidošie vai izmisīgie žesti pārvēršas piekritošās kustībās, it kā viņam pēkšņi būtu ienākusi prātā doma vai arī viņam būtu uzradusies kāda jauna doma.)

— Beigās man nesanāk laika spoguļoties, lai

pārlicinātos par sava ietēpa nevainojamo izskatu, lai arī, iespējams, pat ja man būtu laiks, man tāpat negribētos redzēt savu atspulgu spogulī (mēs ar tevi to darām slepus), un es dodos prom no mājas, ieslēgusi tikai kabatas lukturīti, uzkāpju uz moča un braucu pa ielām, kurās ir iznākusi par mums divaināka tauta un gatavojas pavadīt jautru sestdienu, sestdienu, tādu, kas būtu tās gaidu līmenī, tas ir, skumju sestdienu, kurā nekad neiemiesosies nekas izsapņots un sīki un smalki saplānots, tā būs sestdiena, kas mats matā atgādinās citas, proti, prasta un pateicīga, jauka, bez augstiem tīkojumiem, amorāla un skumja. Briesmīgi apzīmējumi, kas man nepiestāv, ko man ir grūti pieņemt, tomēr beigās es tos vienmēr pieņemu kā atvadu žestu. Mēs ar moci braucam cauri šīm gaismām, kristīgajiem priekšdarbiem, nepamatotajām gaidām

**Katoļu karaļi,
kas nemitīgi
viens otru
izspiego
mūžīgās
bailēs,
nepārejošā,
stīvā
svinīgumā,
tomēr man,
tai man, kas
esmu vismaz
piecpadsmi
stundas
diennaktī,
viņi ir princis
un princese**

un nonākam uz Lielās Avēnijas stadiona tuvumā, tā pagaidām vēl ir tukša, mēs apstājamies zem estakādes tiltu balstiem, tomēr iedomājies, cik interesanti, pievērs uzmanību, kad mēs apstājamies, man kājās aizvien ir sajūta, ka pasaule kustas uz priekšu, kā arī istenībā ir, domāju, ka tu to zini, ka Zeme kustas man zem kājām, zem mana moča ratiem, un brīdi, kaut kādu sekundes simtdaļu kļūst vienalga, satikšu tevi vai ne, tu vari iet prom ar saviem draugiem, vari iet pie-svilpties vai kāpt autobusā, kas tevi aizvedīs uz vajadzīgo pilsētu. Tomēr pilnīga ļaušanās sajūta, it kā mani pistu eņģelis, mani neiekļūstot, tomēr patiesībā iekļūstot manī līdz pat iekšām, ir īslai-cīga, un tieši tobrīd, kad mani pārņem šaubas, kad es pārsteigta analizēju šo sajūtu, atveras res-tes un ļaudis sāk plūst laukā no stadiona, maitu lijas, kraukļu bari.

— (Tips nolaiž galvu. Tad paceļ. Mēģina ar acīm smaidīt. Sejas muskuļi raustās dažādās spazmās, kas var nozīmēt daudz ko: mēs esam radīti viens otram, padomā par nākotni, dzīve ir skaista, nedarī mulķības, esmu bez vainas, lai dzīvo Spā-nija!)

— Iesākumā tevi sameklēt nebija viegli. Vai no piecu metru attāluma tu būsi tāds pats kā televi-zorā? Tavs augums ir problēma — es nezinu, vai tu esi garš vai vidēja auguma (siks tu neesi), arī tavas drēbes ir problēma — šai stundā kļūst vēss, un tavas krūtis un tavu biedru krūtis atkal sedz krekli un pat jakas; viens iznāk, aptinis šalli (kā tādu dzirnākmens apkakli) ap kaklu, kāds cits atkal ar šalli airtinis sev pusi ģimja. Mēness gaisma vertikāli krīt pār manām pēdām uz cementa. Pacietīgi tevi meklēju, lai arī vienlaikus jūtos kā nemierīga princese, kas skatās uz tukšu ietva-ru, kurā vajadzētu zaigot prinča smaidam. Tavi draugi ir problēma kubā: viņi ir kārdinājums. Es viņus redzu, esmu uzposusies viņiem par godu, esmu iekārta, es zinu, ka viņi man novilkto bik-ses, daudz nedomājot, dažs labs no viņiem neap-šaubāmi būtu pelnījis manu kompāniju vismaz tikpat, cik tu, tomēr pēdējā brīdī izšķiros par uz-ticību tev. Beidzot tu parādies kongas dejojāju lokā, jūs dziedat dziesmas, kuru vārdi pravie-to mūsu tikšanās, tev ir nopietna seja, tev pil-da svarīgums, ko vienīgi tu spēj novērtēt, skaidri saskatīt tā robežas; tu esi garš, krietni garāks par mani, un tev ir garas rokas, tieši tādas, kādas es iztēlojos, kad redzēju tevi televīzijā, un, kad es tev uzsmaidu, kad es tev saku, čau, Maks, tu ne-zini, ko atbildēt, sākumā tu nezini, ko atbildēt, tikai smaidi, nedaudz nepiespiestāk nekā tavi čomi, tomēr smaidi tikai tu, laika mašīnas princi, tu smaidi, tomēr jau vairs neej tālāk.

— (Tips skatās uz mani, samiedz acis, mēģina savaldīt elpu un, kamēr tā kļūst vienmērīga, šķiet domājam: ieelpot, izelpot, domāt, ieelpot, izel-pot, domāt...)

— Tad tu man nesaki, es neesmu Makss, bet mēģini sekot savam bariņam, un kādu mirkli

mani pārņem panika, panika, kas manās atmi-nās tagad vairāk līdzinās smiekliem nekā bailēm. Eju tev pakāļ, isti nezinādama, ko darišu, tomēr tu un vēl trīs apstājaties, pagriežaties un nopē-tāt mani ar aukstām acīm, un es tev saku, Maks, mums jāaprunājas, un tad tu saki, es neesmu Makss, tas nav mans vārds, kas tev ir, ko tu man piesējies, tu mani jau ar kādu citu vai kā, un tad es tev saku, piedod, tu ļoti atgādini Maksu, un es tev teikšu, ka gribu ar tevi aprunāties, par ko gan, nu, par to pašu Maksu, un tad tu pasmai-di un jau galīgi atpaliec no pārējiem, tavi biedri dodas prom, nokliedz pa gabalu kaut kāda bāra nosaukumu, kur viņi šai pilsētā tusēs, viss okei, tu saki, tiksimies tur, un tavi čomi aiziet un kļūst aizvien sikāki, tieši tāpat kā stadions attālinās un kļūst aizvien sikāks, es ar drošu roku vadu moci un dodu pilnu gāzi, Lielā Avēnija šai stundā ir gandrīz tukša, uz tās ir tikai no stadiona iznāku-šie, un aizmugurē tu ķeries man ap vidu, jūtu pie pleca tavu ķermeni, tas spiežas klāt kā molusks pie klints, un avēnijas gaiss istenībā ir auksts un blīvs kā viļņi, kas šūpo molusku, Maks, tu spie-dies man klāt tik dabiski kā cilvēks, kas nojauš, ka jūra ir ne tikai naidīga stihija, bet arī laika tu-nelis, tu apvijies ap mani, kā pirmsit tev ap kaklu vijās tavs krekls, tomēr šoreiz kongu dejo vējš, kā upe tas aizšalc pa Lielās Avēnijas roboto cauruli, un tu smeji un kaut ko saki, varbūt starp ļau-dīm, kas slid zem koku mantijas, esi pamanījis draugus, varbūt tu tikai apsaukā svešus ļaudis, ai, Maks, tu nesaki ne čau, ne atā, ne uz redzī-ti, tu izmet saukļus, kas ir vecāki par asinīm, to-mēr tie noteikti nav vecāki kā klints, pie kuras esi pieķēries, laimīgs, ka jūti nakts viļņus, zemūdens straumes, bet drošs, ka tās tevi neaizraus.

— (Tips murmina kaut ko nesaprotamu. No zoda pil tādas kā slienā, kaut gan varbūt tie ir tikai sviedri. Elpošana tomēr ir normalizējusies.)

— Un tā sveiki un veseli mēs nonākam pie ma-nis pilsētas nomalē. Tu novelc ķiveri, aptausti pautus, pārļaid man roku pār pleciem. Tavs žests izrādās negaidīti maigs un kautrs. Tomēr tavas acis vēl nav ne pietiekami maigas, ne arī kautras. Tev patīk mana māja. Tev patīk manas gleznas. Tu jautā, kas tie par personāžiem, kas tajās attē-loti. Princis un princese, es atbildu. Viņi atgādi-na Katoļu karaļus¹, tu saki. Jā, dažbrīd arī man ir gadījies domāt tāpat, Katoļu karaļi uz karalistes robežas, Katoļu karaļi, kas nemitīgi viens otru izspiego mūžīgās bailēs, nepārejošā, stīvā svi-nīgumā, tomēr man, tai man, kas esmu vismaz piecpadsmi stundas diennaktī, viņi ir princis un princese, ligavainis un ligava, kas kopā aizvada gadus un top bultu savainoti, viņi medībās zau-dē zirgus un ir arī tie, kam nekad nav piederējuši zirgi un kas bēg, kur acis rāda, viņus vada tikai muļķīga griba, ko vieni sauc par labestību, bet citi — par dabas dotu labsirdību, it kā dabai va-rētu piekārt kaut kādus apzīmētājus, teikt, ka tā ir laba vai slikta, mežonīga vai pieradināta, daba

Kā gangsteri saka, tas nav nekas personīgs, Maks. Tomēr šajā izteikumā ir kaut kas patiens un kaut kas melīgs

ir daba, Maks, nelolo ilūzijas, tā vienmēr būs kā nepielūdzams noslēpums, un te es nedomāju vis degošos mežus, bet gan degošos neironus un smadzeņu kreiso un labo puslodi, kas neganti deg jau gadsimtu gadsimtiem. Tomēr tu, naidīgā dvēselīte, atrodi manu namu skaistu esam un turklāt vēl pajautā, vai es esmu viena, un pēc tam esi pārsteigts, ka es smejos. Domā, ja es nebūtu viena, es būtu tevi savākusi pie sevis uz mājām? Domā, ja es nebūtu viena, es būtu kāpusi uz moča un šķērsojusi pilsētu no viena gala līdz otram, uzkrāvusi tevi kā molusku, kas pielipis pie klints, kamēr mana galva (vai kuģa priekšgala rotājums) par to vien domā, kā nogādāt tevi sveiku un veselu uz šo patvērumu, kas ir patiesā klints, kas maģiski paceļas un iznirst no dziļes? Un arī praktisks apsvēruma: domā, es tiešām būtu vedusi līdz rezerves ķiveri, kas aizsegs tavu seju no ziņkārīgiem skatieniem, ja mans nodoms nebūtu bijis atvest tevi šurp, uz manu vistīrāko vientulību?

— (Tips nokar galvu, pamāj, viņa acis slid pa dzīvokļa sienām, pētot vissīkāko plaisu. Viņa elpa atkal sāk mutuļot kā trakulīga upe, vai esam atgriezušies pagātnē?, uzacis noplūst sviedriem, pilieni draudīgi karājas virs acīm.)

— Tu neko nejēdz no glezniecības, Maks, tomēr es nojaušu, ka vientulība tev ir labi pazīstama. Tev patīk mani Katoļu karaļi, tev patīk alus, tev patīk dzimtā zeme, tev patīk cieņa, tev patīk tavs futbola klubs, tev patīk draugi, biedri vai čomi, tava grupa, bariņš vai tusiņš, tava sporta komanda, kas redzēja, kā tu iepaliki, runādams ar vienu smuku beibi, ko tu nepazīsti, un tev nepatīk nekārtība, nepatīk nēģeri, nepatīk pediņi, nepatīk, ja tevi neciena, nepatīk, ja kāds ieņem tavu vietu. Beigu beigās tev nepatīk tik daudz kas, ka būtībā mēs ar tevi esam līdzīgi. Mēs tuvojāmies viens otram — es un tu — no abiem tuneļa galiem, un, lai gan mēs redzam tikai viens otra aprises, mēs apņēmīgi ejam uz priekšu, līdz satiekamies. Tuneļa vidū mēs beidzot varam sadoties rokās, un, kaut arī tur valda tāda elles tumsa, ka mēs neredzam viens otra vaibstus, es zinu, ka mēs tuvosimies bez baiļu un pieskārsimies viens otra sejai (tu vispirms pieskārsies manai pakāļai, tomēr arī tas ietilpst tavā vēlmē pieskarties manai sejai), mēs pārlaidīsim pirkstus otra acīm un izrunāsim pāris vārdus par zīmi tam, ka esam viens otru pazinuši. Pēc tam es sapratīšu (tad es varēšu saprast), ka tu no glezniecības nejēdz ne tik, cik melns aiz naga, tomēr no vientulības gan, kas ir gandrīz viens un tas pats. Reiz mēs satiekamies šī tuneļa vidū, Maks, es aptaustīšu tavu seju, degunu, lūpas, kas labāk par jelko citu prot izteikt tavu stulbumu, tavas tukšās acis, sikās krunciņas, kas smaidot iegulst tev vaigos, tavu nepatiesi skarbo seju, ko tu rādi, kad kļūsti nopietns, kad dziedī tās dziesmas, tās dziesmas, ko pats nesaproti, tavs zods, kas palaikam liekas no akmens tēsts, bet biežāk, es iedomājos, atgādi-

na kaut kādu dārzeni, tas tavs tik tipiskais zods, Maks (tik tipisks, tik arhetipisks, ka tagad es domāju, ka tieši viņš tevi nodeva, tieši viņš tevi pazudināja). Un tad mēs ar tevi varēsim atsākt runāt, mēs runāsim pirmo reizi, tomēr līdz tam laikam mums būs jāapgriežas ap savu asi, jāatbrīvojas no drēbēm un jāaptin tās sev vai miroņiem ap kaklu. Tiem, kas dzīvo nekustīgā spirālē.

— (Tips raud, tāpat varētu domāt, ka viņš mēģina runāt, tomēr patiesībā žagojas, tās ir raudāšanas izraisītas spazmas, kurās raustās viņa vaigi, vaigu kauli, vieta, kur, var nojaust, atrodas lūpas.)

— Kā gangsteri saka, tas nav nekas personīgs, Maks. Tomēr šajā izteikumā ir kaut kas patiens un kaut kas melīgs. Vienmēr ir kaut kas personīgs. Mēs tikām cauri laika tunelim sveiki un veseli tāpēc, ka tas ir kaut kas personīgs. Es tevi izvēlējos tāpēc, ka tas ir kas personīgs. Protams, es nekad agrāk tevi nebiju redzējusi. Tu man personīgi nekad neko neesi nodarījis. Es tev to saku tavam dvēseles mieram. Tu mani nekad neesi izvarojis. Neesi izvarojis nevienu, ko es pazīstu. Varbūt pat nekad nevienu neesi izvarojis. Tas nav nekas personīgs. Iespējams, es esmu slima. Varbūt tas viss ir tikai murgains sapnis, ko neredzam ne tu, ne es, lai gan tev sāp, lai gan tavas sāpes ir reālas un personīgas. Taču man ir aizdomas, ka beigās nebūs personīgas. Beigas, bojāeja, žests, ar ko tas viss nepielūdzami nonāks līdz galam. Un turklāt es un tu, personīgi vai bezpersoniski, mēs vēlreiz ienāksim manā mājā, skatīsimies uz manām gleznām (princi un princesi), dzersim alu, sāksim izģērbties, es atkal sajutišu tavas rokas, kas neveikli slidēs man pār pleciem, pakāļu, pa stakli, iespējams, meklēdamas manu klitoru, tomēr nezinādamas, kur īsti tas atrodas, es turpināšu tevi izģērbt, paņēmsu rokās tavu pimpi un teikšu tev, ka tas ir iespaidīga izmēra, lai gan patiesībā tas nav iespaidīga izmēra. Maks, arī tas tev būtu jāzina, tad es atkal iebāzīšu to mutē un sūkāšu tā, kā, iespējams, neviens to nav sūkājis, un tad izģērbšu tevi līdz galam un ļaušu arī sevi izģērbt, vienu roku tev aizņems mani zābaki, otrā turēsi viskija glāzi, un es skatīšos tev acis, tais acis, kuras redzēju televīzijā (un par kurām vēl sapņošu) un kuru dēļ es tevi izvēlējos, es aizvien atkārtošu, ka tas nav nekas personīgs, es teikšu tev šos vārdus vēl un vēl, lai tu tos atminies līdz elektriskam šķēbīgumam, un mani aizvien māks šaubas, man būs auksti, tāpat kā man tagad ir auksti, es mēģināšu atcerēties visus tavus vārdus līdz pēdējam, līdz pat visnenožīmīgākajam, bet mierinājumu tajos es neatradīšu.

— (Tips atkal krata galvu par zīmi tam, ka piekrit. Ko viņš grib teikt? To nevar zināt. Viņa augumu, pareizāk sakot, viņa kājas, piemeklē divainas norises: brīžiem tās kā piere noplūst ar blīvu un biezu sviedru slāni, īpaši pacelēs, bet citubrīd atkal šķiet, ka augumam ir auksti, un āda no cirkšņiem līdz pat ceļiem iegūst raupju tekstūru, ja

Pa šo taku es vairs neskriešu, uz šīs zemes es vairs kāju nesperšu. Pat ja uz mani rādīs ar pirkstu

ne pēc taustes, tad pēc skata.)

— Tavi vārdi, es atzīstu, bija miļi. Tomēr baidos, ka tu īsti labi neapdomāji to, ko teici. Un vēl mazāk to, ko teicu es. Maks, vienmēr rūpīgi ieklausies vārdos, ko saka sievietes, kamēr viņas drātē. Ja viņas nerunā, tad ok, tev nekas nebūs jāsaklausa un varbūt nekas nebūs jāpārdomā, bet, ja viņas runā, pat ja tā ir tikai murmināšana, ieklausies viņu vārdos, padomā par tiem, par to nozīmi, padomā par viņu pateikto un nepateikto, mēģini saprast, ko viņas īstenībā grib pateikt. Sievietes ir slepkavīgas maukas, no aukstuma sastingušas pērtiķienes, kas skatās uz apvārsni no vārgulīga koka augstumiem, viņas ir princeses, kas tumsā tevi meklē, raudot, apcerot vārdus, ko nekad nespēs izrunāt. Mēs dzīvojam maldos un plānojam tajos savus dzīves ciklus. Taviem draugiem tur, stadionā, Maks, kas tagad tavā atmiņā velkas kamolā kā murgu simbols, es būšu tikai dīvaina, nogribējusies kuce, stadions stadionā, kurā daži nokļūst, kad ir nodejojuši kongu ar T kreklu, kas uzrullēts uz kakla vai apsiets ap vidu. Tev es biju princese uz Lielās Avēnijas, ko tagad ir izārdījis vējš un bailes (tā ka avēnija tagad tavā galvā ir laika tunelis), īpaša trofeja pēc kolektīvas burvju nakts. Policijai es būšu balta lapa. Neviens nekad nesapratis manus mīlestības vārdus. Tu, Maks, vai tu atceries kaut ko no tā, ko es teicu, kamēr tu bakstījies mani?

— (Tips māj ar galvu, nepārprotami likdams saprast, ka jā, viņa miklās acis saka jā, viņa saspriņgtie pleci, vēders, kājas, kas nebeidz kustēties manā acu priekšā, cenšoties atpiņķerēties, viņa trīcošā jūga vēna.)

— Atceries, es teicu *vējš?* Atceries, es teicu *pa-zemes ielas?* Atceries, es teicu *tu esi fotogrāfija?* Nē, patiesībā tu neatceries. Tu biji pārāk piedzēries un pārāk aizņemts ar maniem pupiem un pakaļu. Un tu neko nesaprati, citādi pie pirmās izdevības būtu laidies prom — skriešus. Tagad tu to gribētu, vai ne, Maks? Tavs tēls, tavs otrais «es» skrien pa dārzu pie manas mājas, pārlec pāri žogam, jož augšup pa ielu milzu soļiem kā sportists 1500 metru distancē, pa ceļam tu vēl turpini ģērbties, dungodams kādu no savām dziesmām, tā teikt, drosmei, un tad pēc divdesmit minūšu skrējiena pārguris iegāzies bārā, kur tevi gaida pārējie grupas, bandas, varzas, bara, tusiņa, sauc, kā gribi, dalībnieki, tu ierodies un iztukšo alus kausu, stāsti, džeki, jūs pat iedomāties nevarat, kas ar mani notika, mani mēģināja nogalināt kaut kāda sapisusies priekšpilsētas mauka, ārpus pilsētas un ārpus laika, kaut kāda viņsaules mauka, kas mani redzēja teļļukā (mūs rādīja teļļukā), viņa mani aizveda ar mocī, atsūkāja man un iedeva arī, un viņa man teica vārdus, kas sākumā likās noslēpumaini, bet pēc tam es tos sapratu vai, pareizāk sakot, sajutu, tā mauka runāja vārdus, ko es sajutu ar aknām un pautiem un kas sākumā man likās nevainīgi vai piedauzīgi, vai arī tādi, ko ir izsaucis mans daikts, kas viņā ie-

urbās līdz pat ķeskām, bet pēc tam tie man vairs nelikās tik nevainīgi, piedauzīgi, es jums pastāstīšu, viņa nebeidza vien murmināt vai čukstēt, kamēr es šo vāleju, normāli, ne?, tomēr tas nebija normāli, nebija normāli nevienā acī, mauka, kas čukst, kamēr tu šo drātē, un tad es ieklausījos tajā, ko viņa saka, džeki, biedri, es saklausīju viņas vājprātīgos vārdus, kas pašķira ūdeņus kā laiva testosterona jūrā, un pēc tam bija tā, it kā šī testosterona jūra, šī spermas jūra nodrebētu pārdabiskas balss priekšā, un šī jūra sarāvās un atkāpās, saplaka pati sevī, jūra pazuda, džeki, un viss okeāns palika bez jūras, visi krasti bez jūras, tikai akmeņi, kalni, aizas, pārejas, tumši un baiļu pilni grāvji, un laiva turpināja līgot pāri tukšumam, un es ar abām acīm, ar trim acīm skatījos un teicu, tas nekas, tas nekas, milulīt, bet no bailēm biju apdirsis, biju pārakmeņojies, es pēc tam piecēlos, cenzdamijs neko neizrādīt, lai viņa nepamana manas šausmas, un es teicu, ka aiziešu līdz hauzītei, vajag pamīzt, nolikt kluci, brīdi pačillo bez manis, labi, un viņa paskatījās uz mani, it kā es būtu vārsmojis kā Džons Donns, džeki, it kā es būtu skaitījis viņai no galvas Ovi-diju, un es atkāpos, nenolaizdams no viņas acis, aizvien skatīdams laivu, kas vienā mierā slideja pa tukšuma un elektrības jūru, it kā planēta Zeme piedzīvotu jaunu dzimšanu un es būtu vienīgais šīs dzimšanas liecinieks, tikai kam gan es dotu šo liecību, veči?, varbūt zvaigznēm, es tā domāju, un, kad es koridorā atjēdzos, kad viņas skatiens, viņas iekāre mani vairs nesasniedza, es atvēru nevis tualetes durvis, bet gan aizlavijos pie ārdurvīm un, skaitot lūgšanas, šķērsoju viņas dārzu un pārlēcu pāri mūrim, un sāku skriet augšup pa ielu kā pēdējais Maratonas sportists, kurš nes ziņas nevis par uzvaru, bet gan sakāvi, kā tāds, kuru neviens neklausās un neslavē, neviens nesniedz viņam ūdens krūzi, tomēr viņš ierodas dzīvs, džeki, un tagad apgūst mācību: šai pilī es vairs iekšā neiešu, pa šo taku es vairs neskriešu, uz šīs zemes es vairs kāju nesperšu. Pat ja uz mani rādīs ar pirkstu. Pat ja viss būs pret mani.

— (Tips piekritoši māj ar galvu. Ir skaidrs, ka viņš grib darīt zināmu savu piekrišanu. Seja no piepūles jūtami piesarkst, pietūkst dzīslas, izspiežas acis.)

— Tomēr tu neklausījies manos vārdos, manos vaidos tu neprati saklausīt tos pēdējos vārdus, kas varbūt tevi spētu glābt. Es tevi izvēlējos pareizi. Televīzija nemelo, tas ir tās vienīgais nopelns (televīzija un vecās filmas, ko rāda no rītiem), un tava seja pie metāla restēm pēc kongas, kas saņēma vienprātīgus aplausus, mani virzīja (mani steidzināja) uz šo neizbēgamo iznākumu. Es tevi atvedu uz moča, es tevi izģērbu, es tevi novedu līdz nesamaņai, es piesēju tev rokas un kājas pie veca krēsla, es iebāzu tev mutē lupatu vīkšķi, ne jau tāpēc, ka baidītos, ka tavi kliecieni var kādu satraukt, bet gan tāpēc, ka nevēlos

Skatoties griestos, tev liksies, ka redzi zvaigzni vai komētu, vai dzeguzes pulksteni, kas izvago telpu starp prinča un princeses lūpām

dzirdēt tavu lūgšanos, tavu nožēlojamo bubināšanu, lūdzot piedošanu, tavu debilo taisnošanu, ka tu gan neesi tāds, ka viss ir bijis tikai spēle un ka es kļūdos. Var jau būt, ka es kļūdos. Var jau būt, ka viss ir tikai spēle. Var jau būt, ka tu tāds neesi. Varbūt neviens tāds nav, Maks. Es arī tāda nebiju. Protams, es tev nestāstīšu par savu sāpju bezizeju, par bezizeju, kurā tu mani neesi novedis, gluži otrādi — tu mani novedi līdz orgasmam. Tu biji nomaldījis princis, kas novedis mani līdz orgasmam, vari justies apmierināts. Un es devu tev iespēju bēgt, tomēr tu izrādījies arī kurls princis. Tagad jau ir par vēlu, drīz ausis gaisma, droši vien tev ir pietūkušas, krampjos sarautas kājas, locītavas ir sapampušas, nevajadzēja tik ļoti kustēties, es jau sākumā tevi brīdināju, Maks, tas ir neizbēgami. Pieņem to, cik labi spēdams. Tagad nav īstais brīdis raudāt vai atminēties kongas, draudus vai sitienus, ir pienācis brīdis ieskatīties sevī un saprast, ka reizēm cilvēks aiziet pavisam negaidīti. Tu esi kails manā šausmu istabā, Maks, tavas acis seko mana naža šūpu kustībām, it kā tas būtu svārsts ārpus pulksteņa vai arī sienas pulksteņa dzeguze. Aizver acis, Maks, tev nevajag skatīties, aizver acis un no visa spēka domā par kaut ko jauku...

— (Tips nevis aizver acis, bet gan izmisumā atpleš tās platas, un visi viņa muskuļi pēdējā piepūlē saspringst: šis ir tik spēcīgs rāviens, ka krēsls, pie kura viņš ir cieši siets, kopā ar viņu nogāžas zemē. Viņš sasit galvu un gūžas kaulu, zaudē kontroli pār sfinkteru un nolaiž urīnu, viņam uznāk spazmas, pie miklā ķermeņa pielīp putekļi un grīdas flīžu netīrumi.)

— Es tevi augšā necelšu. Maks, tev ir labi tāpat. Turi acis vaļā vai taisi ciet, viena alga, domā par kaut ko jauku vai nedomā neko. Aust rīta gaisma, bet šai gadījumā tikpat labi varētu arī satumst. Tu esi princis un esi ieradies istajā brīdī. Tu esi gaidīts, nav nozīmes, kā tu esi ieradies vai no kurienes, vai tevi kāds atvedis uz moča vai esi atnācis kājām, vai tu zini, kas tevi sagaida, vai arī tev nav ne jausmas, vai esi šeit ievilināts vai arī nācis uz savu galvu, apzinoties, ka no likteņa neizbēgt. Tava seja, kas vēl nesen spēja paust vienīgi stulbumu vai dusmas, vai naidu, tagad labojas un prot izpaust to, ko tuneļa iekšienē var tikai nojaust, kur saplūst un sajaucas fiziskais un verbālais laiks. Tu apņēmīgi ej uz priekšu pa manas pils gaiteniem, piestājot vien uz dažiem mirkliem, lai palūkotos uz Katoļu karaļiem, iedzertu glāzi kristālskaidra ūdens, lai ar pirkstu galiem pieskartos spoguļu virsmām. Pils ir kļūsa tikai šķietami, Maks. Brīžiem tu domā, ka esi viens pats, lai gan patiesībā zini, ka neesi viens. Tu atstāj pagātnē pacelto roku, kailo krūtežu, T kreklu, kas apsiets ap vidukli, tavas kareivīgās dziesmas, kas slavina šķīstību un nākotni. Šī pils ir tavs kalns, kurā tev jāuzkāpj un kas jāiepazīst ar visu spēku, jo pēc tam nebūs nekā, kalns un tā pieveikšana no tevis prasīs visaugstāko cenu,

kādu tu spēj maksāt. Tagad padomā, ko tu atstāj, ko esi varējis atstāt, ko tev nācās atstāt, un padomā par nejaušību, vislielāko noziedznieci, kāda vien redzēta zemes virsū. Tiec vaļā no bailēm un nožēlas. Maks, tā kā tu jau esi nonācis pili, šeit pastāv tikai viena kustība — tā, kas nenovēršami nodos tevi manās rokās. Tu jau esi pili un, galvu nepagriezis, dzirdi, kā aizcērtas durvis. Tu ej sapnī pa gaiteniem ar kailām akmens sienām. Vai tev ir kādi ieroči, Maks? Tikai vientulība. Tu zini, ka es tevi kaut kur gaidīšu. Tu zini, ka arī es esmu kaila. Brīžiem tu jūti manas asaras, tu redzi manas asaras plūstam pa tumšo akmeni un domā, ka esi jau mani saticis, tomēr istaba ir tukša, un tas tevi nomāc un vienlaikus uzmundrina. Kāp augstāk, Maks. Nākamā istaba ir netīra, neliekas, ka tai būtu vieta pili. Tajā ir vecs, sabojāts televizors un gulta ar diviem matračiem. Kāds kaut kur raud. Tu redzi bērnu zīmējumus, vecas apģērbu drēbes, sakaltušas asinis un putekļus. Tu atver nākamās durvis. Tu kādu sauc. Saki, lai neraud. Gaitēņa putekļos paliek tavas pēdas. Dažbrīd tev liekas, ka asaras pil no griestiem. Tam nav nozīmes. Tikpat labi tās varētu pilēt no tava pimpja galvas. Palaikam visas istabas liekas viena un tā pati laika sapostītā istaba. Skatoties griestos, tev liksies, ka redzi zvaigzni vai komētu, vai dzeguzes pulksteni, kas izvago telpu starp prinča un princeses lūpām. Brīžiem viss atkal kļūst pierasts un ikdienišķs. Pils ir tumša, milzīga un auksta, un tu esi viens pats. Bet tu zini, ka ir vēl kāds, kas kaut kur slēpjas, tu jūti viņas asaras, tu jūti viņas kailumu. Viņas rokās tevi gaida miers, siltums, un ar šo cerību tu dodies uz priekšu, tu šķiro atmiņām pilnas kastes, kuras vairs neviens neskatīsies, ceļasomas ar vecām drēbēm, ko kāds ir aizmirsis vai arī gribējis izmest atkritumos, un šad tad tu viņu sauc, savu princesi, kur tu esi?, tu sauc ar aukstuma sastindzinātu ķermeni, klabinot zobus, nonācis tieši tuneļa vidū, tu smaidi tumsā, varbūt pirmo reizi bez bailēm, bez centieniem izsaukt bailes, iepriecināts, liksms, pilns dzīves tu tausties tumsā, atver durvis, šķērso gaitēņus, kas tevi tuvina asarām, tumsā tu vadies tikai pēc sava auguma nepieciešamības pēc cita auguma, tu kriti un atkal celies augšā, un beidzot tu nonāc galvenajā istabā, beidzot tu ieraugi mani un kliedz. Esmu rāma un nezinu, kāds ir tavs kliedziens. Es zinu tikai to, ka mēs beidzot esam satikušies un ka tu esi dedzīgais princis, bet es esmu nežēlīgā princese. ■

No spāņu valodas tulkojis Dens Dimiņš

¹ *Reyes Católicos*, šādi dēvē Ferrando II no Aragonas (*Ferrando II d'Aragón*, 1452—1516) un Izabellu I no Kastilijas (*Isabel I de Castilla*, 1451—1504). Lielā sākumburta lietojums atbilst īpašam apzīmējumam (tulk. piez.).

Arvis Viguls

Beigas

Arvis Viguls ir latviešu dzejnieks, atdejojotājs un literatūrkritiķis. Dzejoļus publicē kopš 2006. gada. Iznākuši krājumi *Istaba* (2009; Dzejas dienu balva un Literatūras gada balva par labāko debiju), *5:00* (2012; par otrā krājuma manuskriptu saņēmis Annas Dagdas balvu) un *Grāmata* (2018; Dzejas dienu balva un Ojāra Vācieša prēmija).

PĀRMAIŅAS

Tāda dīvainā sajūta,
it kā būtu izaudzis jauns kauls.
Naktīs niez zem spurām.
Tas var skart ikvienu no mums.

Pārmaiņām bija jānāk —
mēs vairs nevaram
iet vecos, grēcīgos ceļus.
Pārmaiņas ir uz labu.

Diemžēl ne visi to saprot.
Par laimi, tādu vairs nav daudz —
uz pirkstiem vari saskaitīt.
Ja tev tādi vēl palikuši.

Nokrišņi ir maz iespējami;
pārmaiņām, bez šaubām, bija jānāk,
un katrs tām pielāgojas, kā prot.
Piemēram, es aizveru žaunas.

PAGALMĀ

Bērns ar gumijas kājām
sargposteni uz soliņa
klibām acīm novēro.
Viņš ir babušku spiegs.

Pieņēmis šķidru agregātvokli,
zem soliņa izlijis kaķis.
*Jau mirusi mana jaunība,
ļaunā un nekrietnā.*

Tie, kas pārrodas no darba,
tik tikko plivina
aplauztos kāju spārnus.
Tie bija Bedlama čuksti.

Pagalms aizaudzis līdz ceļiem
ar balto nezāli — sniegu.
*Ai, dzīve, kas pilna
netiklu kaislību un baudu.*

Sātans izvedis pastaigā suni.
Sunim atiris diedziņš,

pildījums lien ārā pa šuvi.
Tā var notikt ar katru no mums.

Bērns ar gumijas kājām
priekšlaicīgi novecojušā telefonā
dod zīmi babuškām.
Jau mirusi mana jaunība...

AKUSTIKA

Iemests dzelzsbetona maisā,
dzirdu, kā augšstāvā čīkst
krēsls nr. 14 tēviņš
un taburete mātīte.

Stundām guļu uz dīvāna grāmatas,
vēroju putekļu planktonu telpā.
Kamēr kaimiņos, prasīdamās ārā,
smilkst kuce ar manu seju.

Pie sienas pieskrūvēts paklājs,
lai visai mājai nav jāklusās,
kā ik vakaru ar lakādas kurpi
es dzenu sev smadzenēs naglas.

Mans dievs ir televizora izbāzenis,
es kritu tā priekšā un lienu
uz visiem saviem četriem,
visiem saviem četriem riteņiem.

SĀTANS

Viņam ir tetovējums
uz kreisā pleca — jaunības kļūda.
Tā nav svastika
vai otrādi apgriezts krusts,

bet gan trekna, sārta sirds,
pavirši caurdurta ar bultu;
apakšā paraksts: «Love Foraver»
Sātans ir tāds kā ikviens —

viņš gaida pieturās, stāv rindās pie kasēm,
paraksta līgumu ar banku,
un viņam ir vājības —
viņš kārdina sevi ar kūciņām.

Viņš nēsā ģimenes
fotogrāfiju makā, viņš tic,
ka bērni ir visdārgākais,
kas mums ir.

Viņš mil savus bērnus —
pārāk stipri, lai tos sūtītu
staigāt pār ūdens virsmu
vai mirt pie krusta.

Tikai sapņos viņš ir tas, kas viņš ir, —
kaili noskūtu galvu,
sažņaudzis rokās beisbola nūju,
nospiedis pasauli četrpāpus,

lai tā būtu viņa nopucētos,
spīdīgos armijas zābakus.
Bet no rīta viss atkal ir kā parasti.
Dienas laikā Sātans atkal ir ikviens —

viņš raud kinoteātros,
viņš klausās sprediķi asarām acīs
un vēlēšanās vienmēr balso
par mazāko ļaunumu.

MĪLESTĪBAS DZEJOLIS

Tavu asaru es glabāju
putnu būrītī aiz atslēgas.
Mana sirds nu jau jūtas labāk
savā asiņu terārijā.

Es dāvinu tev klibas puķes
un izkāmējušus mākoņus.
Tos atnesīs kurjeri gumijas cimdos.
Pat mani vēstneši nedrīkst tev pieskarties.

Skatos simtiem kulinārijas video
un trenējos, kapādams tulpju sipolus,
lai iemācītos ātri un bez asarām
pagatavot vakariņas vienai personai.

Labi vien, ka jāvairās no pieskārieniem,
šķiet, skapī pie tevis palikuši
ne tikai mani krekli,
bet arī mana āda uz pakaramā.

Kails kā virtuves naža asmens
stāvu pie spoguļa un veros
savu acu pelēkzilajā tumsā.
Ko lai iesāk ar šo tukšo, nodzēsto miesu?

Novēlu savu ķermeni medicīnai un zinātnei
jau pirms nāves. Piesakos par brīvprātīgo
klīniskajos pētījumos, lai izgudrotu
vakcīnu pret salauztu sirdi.

Jau tagad daru visu, ko liek, — ēdu tabletes
un puķu sēklas no sērkociņu kastītēm,
kā izrakstīja psihiatrs. Vai tad sievietēm nepatīk,
ka vīrieši viņu dēļ jūk prātā?

Izslēdzis gaismu, skaitu lūgšanas kā bērnībā,
bet tagad tie ir visu istabu dievi,
kam prasu žēlību aizmigt
savu audu četrās tumšajās sienās.

SKAISTAS DRAUDZĪBAS SĀKUMS

Uz balkona bija nokritis čiekurs.
Es ienesu to istabā
un maigi noguldīju uz darbagalda.
Tagad tas ir mans draugs.

Es gribēju dot tam vārdu,
bet sapratu, ka nevēlos to cilvēciskot,
ka gribu, lai tas saglabā
savu čiekurisko būtību.

Tādēļ es to nosaucu par Čiekuru.
Es gribētu paturēt to plaukstā
un saudzīgi apmiļot,
taču baidos savainot.

Čiekurs nav tik skaists kā brāļi eglē,
Čiekurs ir izkaltis, apbiris
un trausls radījums.
Esmu atradis līdzvērtīgu draugu.

EPILOGS

Grāmata *Blusu cirks* varētu beigties
ar vientuļu laivu ūdenī,
skatītu pa pusatvērtu logu
no namiņa krastā.

Vai ar apelsīnu, ko apēdam uz pusēm
pagalmā uz soliņa.
Vai kādu citu atmiņas ainu,
iestiklotu dzejoļa rāmi.

Varbūt zvaigzni, ko redzēju krītam,
un tu zini, ko es ievēlējos,
kaut vairs neuzticos debesu ķermeņiem,
jo brīžam šķiet, tie noskaņoti pret mani.

Daudz lielākas cerības vieš kas cits,
ar ko tad arī varētu noslēgt:
tas bija rīts, kad par agru, lai ietu gulēt,
par agru, lai iesāktu dienu,

un gar māju pabrauca atkritumu mašīna
ar lielu uzrakstu uz sāniem:
«TUR, KUR CITI REDZ BEIGAS,
MĒS REDZAM SĀKUMU.»

Māris Salējs

Ir varianti

Māris Salējs ir latviešu dzejnieks, atdzejojājs un literatūrkritiķis, ieguvis doktora grādu literatūrzinātnē. Piecu dzejas krājumu autors. Par otrā dzejoļu krājuma *Mana politika* manuskriptu saņēmis Annas Dagdas fonda balvu (2001), bet krājums *Kā pirms pērkona* saņēmis Ojāra Vācieša prēmiju. Monogrāfija par Uldi Bērziņu saņēmusi īpašo Latvijas Literatūras gada balvu.

***

dažreiz es aptveru savu tumsu
tur nav nekā īpaša
ne šausmu ne pārbausa daiļuma
vienkārši tumsa

kā labi noausta vadmala

no melnas avs vilnas

arī šī ir manta ko kodes maitā

***

mēs esam saziēdoti šim mirklim
mēs esam pierunāti būt visādiem saulrietiem
visādām muļķībām bezmiegiem tuvāk
aizvien tuvāk ar traģēdijas nobrāztu vaigu
aizmigt beidzot.
tikai jūs mūsu vietā to neatcerēsieties.

***

es tevi pamērišu tumsa
vai tev nav temperatūra
atstāšu uz galda termometru
un izslēgšu gaismu

***

panāc pretī, lietus beidzies, pagājis mēnesis,
elsas un atvadas prom. lapas pār dzelmi kā agrāk
laužas no zaru rokām. viņa ir aizbraukusi uz
tukšo vasarnīcu, mēs vairs nezinām, ko un kā.

izbijušais tikko apdzijis, esam pagājuši dažus
soļus tālāk, dzislas jau aiztrūkušas. esam par
lielu, par gudru. paliekam tur viena cilvēka dēļ.
viņš stāv un māj mežā.
rokā sēņu grozs, un nekas neliecina, ka mēs
nevarētu salasīt rudmieses.

***

it kā pasaules nekad iepriekš nav bijis
tu lauzies logā iekšā kā nesadzijis
atpulgls no iepriekšējās dienas
vaibstus nevar bet apveidu gan var
sazīmēt. vijas
pirmie zirnekļu timekļi gaisā

arī viņu iepriekš nav bijis
viņi pilnīgi jaunu aizsāk
tuvošanos aizvien tumšākām dienas malām
katrs mākonis šķiet kaut kā izdzisuša palama

bet it nekā taču iepriekš nav bijis

nē nav bijis. pilnīgi noteikti nav bijis

bet kāpēc vissīkākās detaļās atceros pilnīgi itin
neko?

***

Jurko Sadlovskim

Tu nodzīvoji tieši līdz sniegpuutenim
nekas vairs nevar novērst šā dzejoļa
uzrakstīšanu
pasaule katru sekundi izdzer savas
neatgriezenības kausu
pasaule katru sekundi sadauza
savu galvaskausu pret klonu

tas drumsļu mirdzums
ir sniegs

***

tev ir salda dzīves pieclapīte
nu ar viņu jātiek pāri
saķepušu mirkļu ūdensmasām
biezējot pār tukšo āri

jau par trūdlapiņām domāt
jau par trūdlapiņām domāt
nevar. jāatliek uz rītu

***

tu man ar visu sevi noderi
par tumsu kuru man
nenopelnīt

siltums man arī noderētu
pār rētainu ādu
caur kuru es nodevu
tevi ar kuru es
nošķīru tevi no
savas asins

taisnība. es vairs
neesmu mēs
tu vairs neesi
mēs

pagarinās varbūtības
it kā tevis dāvātais
tumsas zvaniņš parādītu
kur iet

visas taciņas aizsnieg
ar svešu taisnību

milošie sairst viens otrā
un kļūst par
viņu bērnu

NO GRUPAS JUUK NEESOŠĀ REPERTUĀRA
kas tev ko nekāpt uz tumsas dzīslas. viss
noteikts un parasts un asām maliņām. izcakināti
silueti un mīlestība uz pēkšņu spozmi mākoņa
pakrūtē. neder tev dzīvot nē. varbūt pat vairāk
— krist smaržīgā trūdlapīnā uz nomīdītās zemes
sejas. bezveide smejas. un sadzemdē vēl ko
jaunu.

***
braucu mājās. dzīslās skalojas asins
vienai mežrozītei vēl pietiks

EDUARDA AIVARA DZEJOLIS PAR TO KA
IESTĀJIES ASTRONOMISKAIS RUDENS BET
APKURE VĒL JOPROJĀM NAV PIESLĒGTA JO
SĀKŠOTTIKAI NO 1. OKTOBRA
ēdot brokastis nosala zobi

TEIKAS ELĒĢIJA
kā ir — jau pabarojies no plānās esības šķēles?
liepiņas murd. kaut ko murgu par dēļiem
nē šos milzīgos kokus vedis visdrīzāk uz svalku
šeit būs milzīga māja nopietniem cilvēkiem
uzvalkos

kā ir? rudens lapsenes dzīve uz galu?
foršais laiciņš sadzelts ar netīšu nāvišu lietiēm?
sētnieces laikus veikalos izpērk sāli
nekaisis taču cukuru ziemā zem liepām

nekaisis. negaidis kamēr tās sikaļas nokalst
pašas murgodamas par milzu namu no dēļiem

nē šos kokus visdrīzāk vedis uz svalku

nākotnes ainā tumšzaļie vainagi nelien

JAUNĀS PAAUDZES PAPILDINĀTĀS REALITĀTES BRILLES

Tās uzlikuši, jūs redzēsiet ne tikai reālos
objektus papildinošo informāciju, bet arī daudz
ko citu. Jūs, piemēram, ar acu kustībām varēsiet
padarīt caurspīdīgas ēkas u. c. lielus objektus, lai
redzētu, cik tālu ir tramvajs vai autobuss, kuru
gaidāt. Tāpat varēsiet novērot saules rietu arī
pēc tās nogrimšanas aiz apvāršņa, gluži tāpat kā
zvaigznes zem kājām un morāles likumu sevi.

Ievēribai:

Datu aizsardzības regula nupat ieviesusi jaunas
korekcijas. Izgājuši pilsētvidē, jūs redzēsiet
cilvēkus plikus, taču ar izsmērētām sejām. Vai
taisnstūriem acu rajonā. Ir varianti.

***

I

viņš te ieradās no savas puses. mūsu tumsa
viņam atgādinot turienes gaismu.
mūsu gaiss esot dzerts kā ūdens. vēlāk dūkusi
galva.
nē saullēktu vairs negriboties.

II

es redzu šos pieturā sanākušos cilvēkus. ekrāni
uzsūc visu uzmanību no blāvām gaismas
lapiņām klātajām sejām. bez bažām var nozagt
šos stāvus un vaibstus kuros iepauzējusi dzīve.
viņi — kā drēbes kuras uz brīdi novilkuši viņu
saimnieki.

III

vakars. viss jau bija viena atsevišķa cilvēka
radīts. atsevišķa gaisma šo cilvēku ir apspīdējusi
kad viņš izelpodams to kas bija bijis iepriekš
šķērsoja ielu. tā bija vēl viena iespēja. virs galvas
nodzalkstīja zema lidmašīnas skaņa. pazeme
pavērās un smaržoja pēc tajā sabīrušajiem
ziediem. «vai tev dzīve nepatīk?» viņa teica. viņš
nezināja.

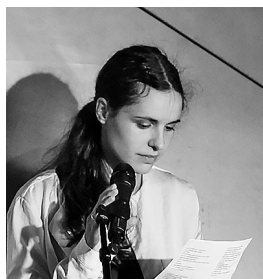
***

man nepietiks laika nolietot esamību un peļķēm
nosmelt mirdzumu padzīt no salmiņa pēdējo
ziepju burbuli pirms tas uzdomās plīst. ar tādām
gandrīz neesošām teju bezelpā pastāvošām
lietām nevar neko uzcelt. kāda milzīga vēlme
atkratīties kāda kvēla alka sākt sevi no jauna un
nekad nekad nepieķerties tam kas zūd.

bet atkal tvaiks karājas virs ūdens.

Linda Gabarajeva

Dūmaka

Linda Gabarajeva raksta dzejoļus, zīmē ilustrācijas un strādā ar bērniem. Studējusi sportu, šobrīd studē grafiku Latvijas Mākslas akadēmijā. Ar dzeju iepazinusies vidusskolas laikā Mairas Asares vadītajā literatūras pulciņā Ventspilī.

Stradiņi

lēnas nāves un pēkšņas dzīvības anklāvs
te onkoloģijas guļamrajons un orgānu
transplantācijas centrs
jaundzimušo augstbūves un jaunmirušo metro
pie vārtiem tirgo lauku kūpinājumus un medu
upurēšanai
te ziedus tirgo nolikšanai pie bālu dievu kājām
kas ir šis valsts monarhi kas svētie aizgādņi
kāpēc dievnams ir aiz mūriem
un kāpēc visi pīpē
    ši ir jautājumu valsts
un nocietinājumi nenotur atbilžu svaru
tās sīkās urdziņās rod ceļu mūru spraugās
un plūst starp bruģakmeņiem
iztvaiko ceļas augšup un baro gatves liepas

Bērnu slimnīcas spēļu laukumiņš

te koki likst un skujas krīt tiekdamās pēc uzvaras
    pār necīgajām metāla konstrukcijām
te zīles birst un uzbriest
    un izdzēš krita klasītes un dēļu namiņus
    un atmiņas par bērniem tajos
te sūnas lēni lien
    par savām vēršot spraugas
    kā burtu iedobītes vācu muižnieku kapos
te migla ceļas augšup no vēl neatklātiem
zemzemes kambariem
    un visiem redzamiem cigarešu
    dūmeņiem
te migla ceļas augstāk un augstāk
    garām slimnīcas logiem un helikopteriem
    un pievienojas mākoņiem

***

es vienmēr esmu tumšā gaitenī
ar blāvu gaismu galā
kopmitņu tipa gaitenī
un kādā no istabām abpus gaitenim
dzīvo Leonards Koens un Dženisa Džoplina
jo šī ir Čelsijas viesnīca
uz grīdas pie vaļējām durvīm sēž Džonija Mičela
spēlē un dzied

nevienam pati sev kā upe
starp citu kādā no istabām ir zaļa ēnaina upe un
zivju dzenīša alas
un mans pirmais pagalms
un mūsu pirmā nedēļa
un tavas pirmās dienas kuras redzēja vecmātes
un mēs
visās istabās neuzmācīgi smaržo pēc tālas
bālzaļas pļavas
istabās ir augstie griesti un veckoka sijas un
vietām nolupis apmetums
un sūnas ir istabu grīda
es daudz esmu dzirdējusi par šīm istabām

Lūgšana

Es meklēju dzīvokli vietu, kura paplašinās.
Es klistu no istabas istabā,
skatos uz virtuves skapīšiem, uz galdu, uz
sienām
un gaidu, kas notiks.
Reizēm — logs
vai dziesma,
vai ideja.
Es eju no istabas istabā un skatos uz ierastām
lietām,
uz krēslu ēnām, uz vakara saules fragmentiem.
Ieraugu lietas bez vārdiem,
krāsas bez līnijām,
ieraugu klusumu,
un viss.

***

pa ceļam uz skolu
uz baltas apdrupušas ķieģeļu sienas
kā uz matemātikas burtnīcas lapas
rakstīts
ja svjatoj
bļadj
ielāgojiet skolotāji

kariņš

kad nomirs pēdējais pirmskara bērns
mēs atkal iesim karot
ar muļķīgu kāri kā medībās
kā pirms labas maltītes
varbūt mēs vienkārši gribēsim kaut ko istu
krūtīs — istu nazi
dzīvu miesu starp zobiem
asins nolaišanu
jo cik var rīt tabletes
bet grūtības sākas apstākli
ka visi jau nemirst
vienmēr kāds pārrodas mēreni traks
bez ikšķa un rādītājpirksta
bez kuriem teorētiski var iztikt
kāds murgu un rausta valodu
kāds zaudējis dēlu bet divi vēl dzīvi
kādam vairs nestāv bet var arī citādi

un asins nolaišana nelīdz
 un lodi krūtīs negribas
 un jāuzdzer tabletei pa virsu kas stiprāks
 vislabāk klusums
 līdz šķiet viņi vienkārši spēlējas
 sasēduši grāvjos
 un tā nav mīna vien kāds par stipru aizcirta
 durvis
 un var rakstīt dziesmas un tās dziedās bērni
 kad spēlēs kariņu
 un skatoties uz mazbērniem varbūt
 arī tev kuras dēls neatgriezās
 arī tev gribēsies dungot līdzī

***

vien satrunējušos bāros un piedūmotās virtuvēs
 mana zelta spura
 uzaust virs ūdens
 naksnīgās mežmalās čukstošos bēniņos
 kur iznīcība lēni grauž nesošās sijas
 es runāju teju kā lasot
 pamestās rūpnīcās vēja patiltēs
 kur pavasara asna ēnā
 veseli rajoni guļ
 beidzot taisnu muguru paceltu galvu bez kauna
 es saku
 patiesība
 skaistums

kad esmu parādījusi godu trūdiem
 iedevusi maizes kumosu
 sirmajam vecītim mežmalā
 no debesīm nolaižas
 dārgakmeņiem rotāts vakartērps
 tas labi pieguļ
 un ir tik viegls
 un pēcāk skatoties bildēs
 man patīk kā es izskatos

***

mēs sēžam virtuvē uz grīdas
 un gaidām kad mājās pārnāks mamma
 bet mamma
 esmu es

***

laiks tev nepiestāv caurspīdīgais cilvēks
 drēbes slikti pieguļ
 un tu staigā it kā vairīdamies cietas zemes
 it kā drošāk būtu iet pa skaņu
 it kā zinātu zeme drīz sairs
 tevī redzami labirinti
 tu laipni ikvienu pa tiem vadā
 un runā vienlaikus savā un daudzu citu balsis
 vai ir kāds kurš tevi pazīst
 vai tev kādreiz skauž
 vai tu mēdz būt izsalcis
 es to nevarētu izturēt

es gribu lai tev nav atspulga
 es neskatos skatlogos kad ejam tiem garām

Daugavmalā

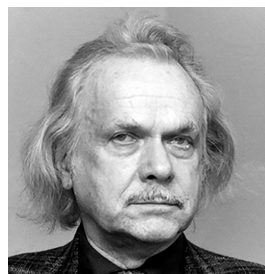
vilciens piediedz mežģīni bet ak vai
 tā atkal atirusi plīvo vēja
 karogs kas vieno
 allaž murdošo bubinošo
 spalgu skaņu smaku midzeni
 ar salu kuras klusumu nedzird
 kuras pludmalē naksnīgi bērni met akmeņus
 vardītes un
 top tilts
 caur kuru dunēdama lien
 tā pati aiza
 kurā ieskatījos kad pirmoreiz redzēju naksnīgos
 bērnus
 Rīgā nomaļā pieturā
 tie nebija lauku bērni
 vēl nesen redzēju divus
 ielecām tukšā vilciena vagonā
 ja nu viņus notur par oglēm
 bet arī es savu māju ceļu dzelzceļa malā
 ne tas sargsuns ne zoodārza lācis ne mūzika
 aiza
 tā pati aiza
 kurā lūkojos kad skatos mēness mierinošā sejā
 kad domāju par Īzāku
 kad notiek kaut kas īsts nāve slimība
 aiza
 kas pēkšņi parādījās diskotēkā
 pusaudžu kauna un cerību vidū
 aiza kurā es lūkojos un raudāju
 pirmoreiz raudāju nezinot par ko
 tā pati aiza kuras dēļ man reizēm šķiet
 man nav sirds
 aiza kas septiņreiz caurdur
 Marijas sirdi
 aiza
 kas ir aka manām klusākajām slāpēm
 kas vienmēr atgriežas

Dienā kad no Krievijas dienvidiem un Ukrainas atlidoja dūmaka

varbūt pēc katras nelaimes
 būtu jāceļas dūmiem un pelniem
 un jāšķērso valstu robežas
 uz dienu vai divām aizsedzot
 arī visu citu saules
 bet varbūt arī nē
 tad nebūtu nevienas

Ilmars Lābans

uz pieres nest aku mirāžu...

Ilmars Lābans (*Ilmar Laaban*, 1921–2000)

Igauņu dzejnieks ILMARS LĀBANS latviešu lasītājam ir zināms, jo 2003. gadā manā atdzejojumā iznāca dzejas izlase *Putna mistiskais mugurkauls* ar apceri par viņa daiļradi. Žurnālā *Domuzīme* 2018. gadā bija publicēts viņa populārais dzejolis *Enkurķēdes gals ir dziesmas sākums*.

1936. gadā žurnālā *Realist (Reālists)* tika nodruķāts viņa pirmais dzejolis, kuru droši var uzskatīt par sirreālistisku, un šim virzienam Lābans palika uzticīgs visu mūžu.

Vēl mācoties ģimnāzijas pēdējā klasē, Lābans iestājās Tallinas Konservatorijā, kur apguva klavierspēli un kompozīciju. Vēlāk Tartu Universitātē studēja romāņu valodas un filozofiju, bet 1943. gadā, izvairījies no iesaukuma vācu armijā, turpināja studijas Stokholmas Universitātē.

Zviedrijas radio Lābans gatavoja raidījumu sēriju par franču sirreālistisko mākslu, bet kopā ar dzejnieku Ēriku Lindegrēnu zviedriski atdzejvoja un sastādīja franču sirreālistu dzejas izlasi.

1946. gadā Stokholmā iznāca Ilmara Lābana pirmais dzejoļu krājums *Enkurķēdes gals ir dziesmas sākums*, bet 1957. gadā — savdabīgā dzejas grāmata *Rrooza Selaviste (Rroosi Selaviste)*, kurā apkopoti poētiski un fonētiski skanīgi dzejoļi, vārdu spēles un aforismi igauņu, zviedru, vācu, franču un angļu valodā. Lābans ir uzrakstījis ap tuveni 5000 palindromu dažādās valodās.

Viņa sirreālistiskā dzeja ievērojami atšķiras no Andrē Bretona «tirā psihiskā automatisma» vai «domas diktēšanas bez jebkādas prāta kontroles». Viņa dzejoļi atšķiras arī no Andrē Bretona un Filipa Supo kopīgi uzrakstītā automatisko tekstu krājuma *Magnētiskie lauki*. Lābana stils vairāk atgādina viņam tuvā franču dzejnieka Pola

Eliāra pārlicību: «...nevis sekot, bet gan būt ceļvedim, radīt pasauli pēc cilvēka mērauklas.»

Pagājušā gadsimta 60. gadu sākumā ILMARS LĀBANS pievērsās skaņu dzejai. Eruditais Lābans ir uzrakstījis arī neskaitāmas recenzijas un rakstus par kino, literatūru un mākslu, daudz arī atdzejojis no dažādām valodām un ne tikai igauņiski.

Literatūrzinātnieks un tulkotājs, romāņu valodu profesors Aleksandrs Aspels (*Aleksander Aspel*, 1908–1975) 1959. gadā publicētajā apcerē par Ilmara Lābana dzeju rakstīja: «Pasaule ne tikai sašprāgusi drumslās, bet šajā dzejā tā tiek samalta miltos un sniegā, kurā sākotnējā neitralitāte un minerālais aukstums vairs neaizvairo dvēseli.»

Guntars Godiņš

Dzīvot brīvam vai mirt

Nosvērt sauli uz koku lapu svariem
apliecināt patiesību katrai vēja brāzmai
uz pieres nest aku mirāžu
dzīvot brīvam vai mirt

Skūpstīt akmeņu debeszilās atslēgas
dzīvniekus zibens un aizmirstības vidū
dziedāt mūžmežā sniegainā balsi
dzīvot brīvam vai mirt

Savākt visus zudušos vārdus
locīties no ziedu orgasma
kas sadauza māla debesis lauskās
dzīvot brīvam vai mirt

Klausīties taisnīgo asiņu strūklakā
sarunāties baisā aizaugušā dārzā
zināt atmaksas un zvaigžņu cenu
dzīvot brīvam vai mirt

Zināt ka nodevēju nolaistās acis
kļūst par ceribzivju audumu
no bezsapņu papardēm un dzelzs
dzīvot brīvam vai mirt

Apraudāt pārakmeņojušās bites
atrast aizu kur atdzimušais mēness var
smieties virpuļviesulim sejā
dzīvot brīvam vai mirt

Redzēt uzziedam melnos mākoņus
virs neauglīgās ainavas raibuma
apskaut trakuma caurspīdīgo statuju
dzīvot brīvam vai mirt

Atminēties kaunu atminēties jūru
saprast bērna mūžveco jautājumu
palikt uzticīgam izkusušam ledus gabalam
dzīvot brīvam vai mirt

Skatīties kā koks ielejā raugās uz augošo ausmu
no ienīsto kalnāju virsotnes
pievienot cilvēksejai krusu un taureni

dzīvot brīvam vai mirt

Dzīvot kā dzīvo līdzīvis
dzīvot ziemīgā ugunī un labestības naktī
dzīvot kā bezgala nikvecam
dzīvot kā ledusvecam brīnumainā miglā

Dzīvot kā zālei uz slepkavas kapa
dzīvot – vienā rokā klints un otrā prieks
dzīvot kā neatklātai viļņu sirdij
dzīvot brīvam vai mirt

Es mīlu jūs

Tapešu mūžmežā aizmaldījusies mute
ne liela ne maza
kā degošas mīzalu peļķes atblāzma
aiz kuras
rēgojas piepacelti pleci un pleci un vēlreiz pleci
katrs nākamais plecu pāris paceļas mazdrusiņ
zemāk par iepriekšējo
pašās beigās tas ir nekustīgs
rozā nedaudz sadistisks trīsstūris

No vārāmā sāls kareivju klusums
ko pedantiskais zibens
ir nostādījis ierindā debesmalā
kamēr galda lampa
izmisīgi mirgojot vērpj
savu smieklīgi garo pavedienu
un miljons kāju klumzā pa jūras satrunējušo
deju grīdu
ak pat tauriņu humors
nespēj apturēt jauno
biklo saules sistēmu

Kaplansbacken

Kad sniegs ārā pārklāj
visu ēnu spārnus
un galda lampa
ir beigusi runāt
par savu naidu pret kokiem
kas ieskauj baznīcu tālumā kā bezpajumtes
domas galvaskausu
pa pusei nejauši es uzlieku
kāju uz sen aizmirstās brīvības
kas guļ man priekšā kā suns

Antinouss

Saule ir slima
mēness
visu dienu karājas kā ābols dārzā
neviens no tā vairs nebaidās

Dārza vidū diķis
virsmā gluda
kā Antinouse krūtīs
diķa malā koks
stumbrā rēta

kā Antinouse mute
diķi dēles
kā Antinouse acis
dzer
pilošas asinis

Katru nakti
mirst daudz zvaigžņu
tās mirst
vainagojot Antinouse gūžas

Skats no Zvaigznes un Diķa ielas stūra

Nāve
ir zaļa lapa pie koka
pa kuru uz leju nolaižas pakāpieni

Gājēja kāja bieži aizķeras
taču acis turpina savu ceļu

Lejā ielejā balta māja
pa logu
mēmi laukā raugās putns

Taka uz augšu

Zeme ir mitra kā vienmēr
pirksti pārvēršas par saknēm
taču acis turpina savu ceļu

Briedis uz kalna atver pukstošās krūtīs
pilnīga laime
asiņu siltajā tumsā
prātu maldupe
ir ieplūdusi nosaukumā

***

Ērikam Lindegrēnam

Ainava raustās rīta tīklā kā putns
tu redzi ķīšu baru izplatījuma ēnu kapos
mākoņu vieglos āmurus, vēju atpūšamies zemē
visi atminējumi ir vienādi skarbi un balti

Krūmu lūpas slēpj arvien skaļumā pieaugošo
runu
paugurs ir istens, nāve neizmērojami liela bet
tāla
spāres lidojums uz mirkli atdzīvina senās
dusmas
tu redzi jūru paceļam galvu no akmens spraugas

Uz laimes metiem vakara ņirbošais audums
Sāpju smalks
kā putekļi Asinis smeļoties gulšņā uz mauriņa
klusumā
kamēr vētra krata nomoda sapņa turniketu
karstāks par sienāžu kvēli ir tavs sniegs

Džordžo de Kīriko

Zeme ir klāta ar perlamutru

Negaisa mākoņi bango spoguļi
ko sevi slēpj
pamesta brūkoša māja

Uz kāpnēm aizslēgtu durvju priekšā sēž
jaunietis
seja gluda
skatiens iekšpus vērsts

Viņš ir drūms un nespēj vairs pamosties

Liliju rokas

Ritu gaidošā nakts lēni skalojas pret krastu

Stikla durvis balkonam
atslēga priekšā
mani ceļgali ļimst
tumšs
liliju rokas

Skriet
velties
uz izbalējušu ķieģeļu ceļa
pa kreisi lejā pa labi zeme
es viens

Stāvēt
skumji un viegli
uz klints
kas piebāzta pilna ar zvaigznēm
kā cepetis ar speķi

Auglotāja ēstuvē

Tumšs tumšs
liliju rokas
es domāju

Magnēzijs uzsprāgst
nofotografējot manu meditējošo pozu

Vekselis

Uz putekļaina rakstāmgalda lidinās fosfēni
laiva kā pārāk viegls akmens
sabrukusi vasarnīca kuru mežvīna šalkas
aizsargā no remontstrādniekiem

Vai kādreiz acis ir mazākas par sauli izplatījumā
vai jekkad tu uzspiedīsi lūpas
uz lūpām kas atgādina kādu bezvēja tūpli
lielu lepnu un atvērtu

Pakāpeniski izšķīst dūmi
uz saharīna kristāliem
mežsargs līdz nepazīšanai ir pārvērtis koku seas
linijas
Kāpēc čūskā turpinās

norītās atvainošanās švīkstošā dejas
kāpēc es nespēju
izdzēst sevi kā izdzēšu savus vārdus

Mati un lapegles

Mati un lapegles ierobežo manu pasauli
es dzīvoju pārsteidzoši lielu dzīvi
man nekā netrūkst un visi man uzbrūk
ak lai mana vējainā nakts ir drupačām
kas nekad nenokrīt zem galda
ūdens un sveķaina klusuma garša

Es neko neaizmirsīšu man nenākas nomirt
lai mazliet apjēgtu īstenību
vēsa liesmnagu kāja apstādina manus sapņus
izvaro to stikla gūžas
piespiež tos noliegt ziemu putekļus
būvēt laikā neatrastos mirkļus

Es neko neaizmirsīšu arī nāvi ne
tumsas vanagu bars pārklāj debesis bet tava
spožuma
kāršu spēle turpina spēlēt bez spēlētājiem
un es vienaldzīgi vēroju sevi
no maigā klajuma sarkanīgā galda malas

neslēpjot mikstos zobu rakstus
uz klintīm aiz apvāršņa
nespējot stāstīt kādam patiesību
nespējot pat milēt

No īgauņu valodas atdzejojis Guntars Godiņš

Anda Baklāne

Latvijas dzeja 2020. gadā

Grāmata joprojām ir vārda mākslas atzītākais un uzticamākais medijs

Anda Baklāne ir literatūrkritiķe, ieguvusi maģistra grādu filozofijā, pašlaik studē Latvijas Universitātes doktorantūrā un raksta disertāciju par metaforu saimēm 20. gadsimta latviešu dzejā. Latvijas Nacionālajā bibliotēkā vada mākslas lasītavu.

2020. gads vēsturē tiks ierakstīts kā gads, kurā Covid-19 pildīja slimnīcas un tukšoja pansionātus, piespieda valdības ieviest pārvietošanās, pulcēšanās un tirdzniecības ierobežojumus, aizsedza sejas ar sejautiēm, sašķēla sabiedrību naidīgās frontēs un piespieda virtualizēt darbu un mācības. 2020. gadā vēl nepielūdzamāk atklājas digitālo mediju radītā sensācija, neuzticības un naidīguma piesātinātā, mākslīgā intelekta tiši vai netiši sašķēlta informācijas telpa, kurā, šķiet, sāka zust atšķirība starp informāciju un dezinformāciju, un ikdienas neauglīgās vārdu cīņas apliecina, ka diskusijas nepalīdz. Šis pārmaiņas fundamentāli ietekmēja arī Latvijas kultūras dzīvi, uz vairākiem mēnešiem ierobežojot pasākumu rīkošanu, aizverot muzejus, teātrus, koncertzāles, bibliotēkas, kino un klubus. Laikā, kad kultūras iestādes bija atvērtas, higiēnas prasības izretināja apmeklētāju rindas un radīja absurda, atsvešinātības un antiutopijas atmosfēru. Vienlaikus karantīna daudzus pamudināja drošāk un radošāk izmantot virtuālās saziņas iespējas, piesaistot apmeklētājus attālinātām diskusijām un lasījumiem.

Latvijas autoru oriģināldzejas grāmatās tas viss vēl nepaspēja parādīties — šo notikumu sekas droši vien ieraudzīsim turpmākajos gados. Lai arī ierobežojumi literatūru, šķiet, neskāra tik smagi kā teātrus, jāņem vērā, ka nenotika daļa

grāmatu atvēršanu un plānoto literāro pasākumu, uz laiku tika slēgtas grāmatnīcas.

Pēdējā brīdī starp vasaras atelpu un vīrusa otro vilni rīkotājiem izdevās klātienē noorganizēt 2020. gada Dzejas dienas. Laikā, kad tiek rakstīts šis apskats, aizvadītais festivāls šķiet kā sapnis, neticams notikums — stāvgrūdām pilna Ojāra Vācieša muzeja pasākumu zāle, kurā dzeju deklamē autori, kam iznākušas jaunas grāmatas. Nav nekāds brīnums, ka Vācieša muzeja pasākums bija tik populārs — 2019. gada beigās un 2020. gadā iznāca neparasti daudz interesantu dzejas grāmatu, un īpaši ražīgs 2020. gads izrādījās debiju autoriem. Tika izdotas vismaz astoņas debijas grāmatas — tas ir neparasti liels skaits, un šie pieteikumi izraisīja lielāku vai mazāku interesi literatūras profesionāļu vidū.

Vispārējs ieskats

2020. gadā tika izdots ap 200 latviešu oriģināldzejas grāmatu pieaugušajiem¹. Kā ierasts, lielākā to daļa pārstāvēja lietišķo un dekoratīvo dzeju (dāvangrāmatas, veltījumu, svētku dzeja), kā arī neformālo, neprofesionālo dzeju, kas ir daudzu cilvēku vaļasprieks un sirdslieta. Īpaši populāras vaļasprieka dzejas jomā kļuvas vairāku autoru izlases (vairāk nekā 30 grāmatu); ražīgākās izdevniecības šajā segmentā — *Ezerrozēs grāmatas*, *Domu pērles* un *Sava grāmata*. Vairākas antoloģijas un speciālizdevumi liecināja arī par aktīvu literāro kopienu darbību reģionos. Savukārt pie profesionālā vai augstās vārda mākslas segmenta varētu pieskaitīt apmēram 20 latviešu oriģināldzejas grāmatas. Ietekmīgākais dzejas izdevējs aizvadītajā gadā bijis apgāds *Neputns* (astoņas latviešu dzejas grāmatas); nozīmīgas grāmatas laidušas klajā arī izdevniecības *Orbita*, *Pētergailis*, *Jāņa Rozes apgāds*, *Zvaigzne ABC*.

Libiešu valodā izdota Kārļa Staltes otrā grāmata *Rikāz rānda. Bagātā jūrmala* (red. V. Ernštreits, dzejoļi libiešu valodā ar atdzejojumiem latviešu valodā), kā arī debija — Baibas Dambergas grāmata *Es un cit Es* (red. G. Blumberga) libiešu, latviešu valodā un tāmiņu izloksnē (abas grāmatas izdevis *Livõ kultūr sidām*). Latgaliešu valodā pērn iznākušas divas dzejas grāmatas — Valentīna Lukaševiča *Pādi navā svāti* (red. I. Sperga, *Cymyss*) un Jāņa Keiča *Kai pridis sakne* (red. L. Leikuma, pašizdevums).

No latviešu valodas uz citām valodām tulko to grāmatu vidū īpaši izceļamas trīs dzejas izlases — 15 Latvijas jaunākās un vidējās paaudzes dzejnieku izlase somu valodā *Jos unohdat oman nimesi. Ja aizmirsti savu vārdu* (red. E. Bloma, atdz. Annika Suna), 11 vidējās un vecākās paaudzes dzejnieku izlase poļu valodā *Wszystkie ptaki, co we mnie... Visi putni, kas mani...* (sast. un atdz. Olga Anna Veviora (*Wiewióra*)) un trīs latgaliešu dzejnieku dzejas izlase angļu valodā *The Last Model. Pādejais Modeļs* (sast. un atdz. Džeids Vils, red. Klaivs Botls (*Clive Boutle*)). Bez šaubām, ik gadu tiek izlolotas un

Autori nevis sadalāmi skaidri nošķiramās kategorijās, bet ir nosacīti līdzīgi cits citam pēc ģimenes līdzību principa

publicētas arī grāmatas, kas netiek plaši aprakstītas centrālajos literārajos žurnālos. Piemēram, Latvijas Rakstnieku savienības biedrs, dzejnieks un publicists, izlašu veidošanas entuziasts Sergejs Žuravļovs par godu 75. gadadienai kopš uzvaras pār nacistisko Vāciju aizvadītajā gadā sakārtojis un izdevis Andreja Baloža, Valda Luksa, Jāņa Sudrabkalna un Pētera Sila dzejoļu ciklus (izdevniecība *Poduna*).

2020. gads nevarēja lepoties ar lielu skaitu atdzejojumu latviešu valodā, tomēr tie iepriecināja un raisīja rezonansi. Einārs Pelšs no krievu valodas atdzejojis un sastādījis Daniila Harmsa dzejas izlasi *Dzeja* (red. J. Elsbergs), savukārt, pateicoties Jāņa Elsberga atdzejojumam no angļu valodas, pie lasītājiem nonākusi Čārlza Bukovska dzejas izlase *Kodiens* (red. K. Vērđiņš; abas grāmatas – *Neputns*). Guntars Godiņš no igauņu valodas atdzejojis Merikas Eimes dzejoļus (*Neierāmēts vārds*, red. S. Godiņa, izdevniecība *Mansards*), kā arī dzejnieka Contras bērnu dzejoļus (*Visi ir visgudrākie*, red. I. Zandere, izdevniecība *Liels un mazs*).

Latviešu bērnu dzejas klāstā varam atrast apmēram 15 grāmatas, to vidū izdevniecībā *Liels un mazs* katrs pie savas bērnu grāmatas tikuši lieliskie dzejnieki Ērika Bērziņa (*Mammas dzejoļi*, red. I. Zandere) un Marts Pujāts (*Ej nu ej*, red. I. Zandere). Dzejnieces Ineses Zanderes sastādīta, izdota arī kārtējā dzejas gadagrāmata bērniem *Garā pupa* (*Ascendum* paspārnē), kurā, kā ierasts, atrodami gan pieredzējuši, gan pavisam jaunu latviešu un ārzemju autoru darbi bērniem un vecākiem (arī, piemēram, Marijas Luīzes Melķes dzejolis *Bija jau pasaules gals, bet nevienu tas neinteresēja* no *Spēlmaņu nakti* godalgotās izrādes *Netikumīgjie*).

Ir interesanti palūkoties arī uz to, kuri no autoriem tikuši izdoti atkārtoti vai citādi aktualizēti aizvadītajā gadā. Nepretendējot uz izsmelošu pārskatu, varētu atzīmēt, ka joprojām populārs bijis Imants Ziedonis, izdotas divas viņa grāmatas – *Zvaigžņu zaglis* un *Mirkļi. Foreles*. Izdota Eduarda Veidenbauma dzejas izlase, kā arī publicēts Veidenbaumam veltīts rakstu krājums *Eduards Veidenbaums. Dzīve un daiļrade: konteksti un recepcija* (LU Akadēmiskais apgāds). Tikusi izdota Andreja Egliša dzejas izlase, Arvīda Plauža padomju laikā nepublicētā dzeja, sakārtotas grāmatas par politikslodzīto dzejnieku un publicistu Gunāru Freimani un rakstnieci Tīrzmalieti. Aleksandra Čaka memoriālais dzīvoklis-muzejs izdevis grāmatu par Čaka piemiņas lietām (*Sajūtu restaurācija*). Apgādā *Mansards* izdots Māra Čaklā *Rakstu 2.* sējums; norisinājusies arī Čaklajam veltīta izstāde Jāņa Rozentāla Saldus vēstures un mākslas muzejā, un izdevniecībā *Jumava* izdots Čaklā dziesmu tekstu krājums *Viņi dejoja vienu vasaru*. Savukārt, piemēram, Liepājas Universitātes rakstu krājumā *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā* uzmanības centrā bijusi 17. gs. kāzu dzeja, veltījumu dzeja Liepājai, dzejnieks un LR pirmais iekšlietu ministrs Miķelis Valters (pseud.

Andrejs Papārde), latvju dainas, mātišķība latviešu dzejā, maskulinitātes atainojums Jāņa Tomaša un Daiņa Deigēļa dzejā, kā arī dzejnieki Rainis, Šillers un Gēte.

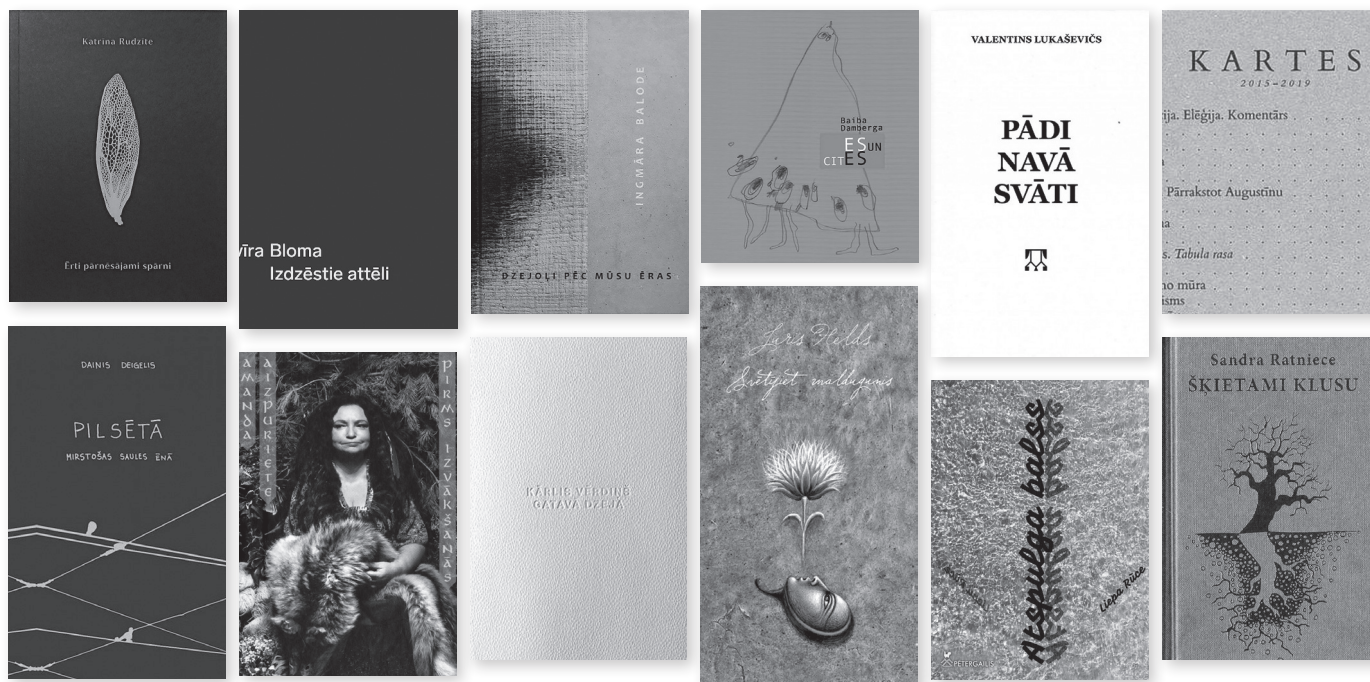
Debijas un to konteksti

Šajā apskatā sīkāk analizēti tie debijas darbi, par kuriem bijis visvairāk atzinīgu kritikas atsauksmju, tomēr der pieminēt, ka debiju vidū bija arī tādas grāmatas kā Sandras Ratnieces *Šķietami klusu* (red. J. Rokpelnis, *Jāņa Rozes apgāds*), Tamāras Skrīnas *Mini* (red. D. Sirmā, *Pētergailis*) un Baibas Dambergas *Es un cit Es*. Nereti gadās, ka debitanti nemaz nav jauni cilvēki, un arī šoreiz tikai daļa no viņiem ir divdesmitgadnieki, tomēr nostiprinājās pārliecība, ka Latvijas dzejā ienākusi jauna, spēcīga paaudze. Pie šīs paaudzes pirmām kārtām tika pieskaitīti Elvīra Bloma (*Izdzēstie attēli*, red. A. Viguls, *Orbita*), Ivars Šteinbergs (*Strops*, red. A. Ostups, *Neputns*), Lote Vilma Vītiņa (*Meitene*, red. A. Ostups, *Neputns*) un Lauris Veips (*Interesantās dienas*, red. A. Ostups, *Orbita*), taču daudzsološajā pulciņā noteikti iederas arī dzejnieks Raimonds Ķirķis, kura grāmata *Kartes* (red. K. Vērđiņš, *Neputns*) tika izdota 2019. gada pašās beigās (vēlāk tā izpelnījās gan Latvijas Literatūras gada balvas spilgtākās debijas nomināciju, gan 2020. gada Dzejas dienu balvu). Šī paaudze nepārstāv vienotu rakstības stilu, tomēr tās dalībnieki nav vienpatņi, bet labprāt veido kopējus izdevumus (*Žoklis*) un pasākumus.

Nosacītu plašāku domubiedru grupu reprezentē jau minētā somu valodā izdotā izlase *Ja aizmirsti savu vārdu*, kurā līdzās 2020. gada debitantiem atrodams arī Kārlis Vērđiņš, Anna Auziņa, Artis Ostups, Aivars Madris, Arvis Viguls un Einārs Pelšs. Šos autorus laiku pa laikam vieno kopēji projekti un intereses (nesenā pagātnē – Monta Kroma un Preiļu konceptuālists), tāpat iespējams saskatīt atsevišķas paralēles darbu stilistikā, tomēr nevaram runāt par vienotu literāru virzienu. Šķiet, šos autorus galvenokārt savedis kopā tas, ka viņi visi ir lieliski dzejnieki; varam minēt arī, ka pulciņu raksturo drīzāk progresīva, nevis konservatīva ievirze, radoši meklējumi, modernisma mantojuma revitalizācijas centieni, intelektuālists vai antiprovinciālists, sliekšme paplašināt dzejas telpu ārpus klasiska dzejas krājuma rāmējuma.

Kopumā, runājot par paaudzēm un virzieniem Latvijas laikmetīgajā dzejā, metodoloģiskas grūtības ir neizbēgamas. Autori nevis sadalāmi skaidri nošķiramās kategorijās, bet ir nosacīti līdzīgi cits citam pēc ģimenes līdzību principa, tāpēc nav brīnums, ka kritiķi nemitīgi meklē autoru vaibstos radniecības pazīmes – sak, šajā ziņā Šteinbergs līdzīgs Vērđiņam, bet tajā atkal izspļauts Ronalds Briedis. Nevilšus rodas vēlšanās atgriezties pie formālisma un izveidot kādu universālu semiotisku kodu sarakstu, ar kura palīdzību poētiku varētu salikt kā bilžu miklu: kon-

2020. gadā iznākušie dzejas krājumi ir robežšķirtne starp to pasauli, kuru pazinām, un to, par kuru vēl tikai sākam domāt

ceptuāla/naturālistiska/ironiska; femīna/metafiziska/romantiska utt. Var runāt arī par pastāvīgu svārsta kustību starp poliēm – no metafizikas pie reālisma, no romantisma pie modernisma, no barokāluma pie lakonisma u. c. Visi šie apzīmētāji un koncepti lietoti diskusijās par jaunāko dzeju.

Par Blomas grāmatu *Izdzēstie attēli* Vērdiņš rakstīja, ka tā ir «spilgtākā debija latviešu femīnālajā dzejā kopš 2015. gada pirmo grāmatu bumam». Grāmata recenzijās dēvēta par talantīgu, nobriedušu, kontrastainu, tādu, kas nevirās no disharmoniskiem motīviem, banalitātes un vulgaritātes, taču «vienmēr eleganti tiek no tām ārā». Blomas dzejoļi vēsta par bezjēdzību un cerību, depresiju un izlaušanos no tās (Krista Anna Belševica). Tā ir drosmīga balss, kas nebīstas no emocionalitātes, atklātības, skarbās sociālās realitātes, pašironijas, sarkasmas (Auziņa). Blomas dzeja ir performatīva, piemērota provokatīvam lasījumam; tā iesaista lasītājus («Sadalieties desmit grupās un meditējiet par sekojošiem tematiem» (35)). Savukārt dažādu formas eksperimentu, tajā skaitā uzskaitījumu (sarakstu) veidošana vedināja uz teorētiskām pārdomām par dzejas formām, kuras izmantojamas, lai tvertu laikmetīgo fragmentētu un nekārīgo pasaules ainu.

Blomas un Veipa grāmatas izdotas lasītājam jau pazīstamajā izdevniecības *Orbita* sērijā *Orbitas bibliotēka*, kuras dizainam raksturīgi vienādi, tumši, askētiski vāciņi (mākslinieki T. Mrazausks, A. Muraško). Pārējām 2020. gada grāmatām veidots katrai unikāls, nereti košs dizains. Dizains grāmatas semantiku var gan papildināt, gan

nomākt, tāpēc pamatots ir jautājums, vai, uzvelkot grāmatai «uniformu», teksts iegūst vai zaudē. Laimīgā kārtā par Blomas un Veipa krājumiem var sacīt, ka tie ir tik izteiksmīgi, ka izceļas uz vienkāršības fona. Par citām grāmatām, piemēram, Vītiņas *Meiteni* (mākslinieks A. Zelčs) vai Vērdiņa *Gatavo dzeju* (mākslinieks K. Salmanis) var teikt, ka dizains bijis aktīvi līdzdalīgs mākslas darba kopveseluma radīšanā, nav funkcionējis vienkārši kā neuzkrītošs, gaumīgs trauks.

Viens no pēdējo gadu aktuāliem diskusiju tematiem bijusi feminitāte un maskulinitāte literatūrā; šī tēma arī 2020. gadā aplūkota gan literatūras pētnieku darbos, gan recenzijās par jaunākajām grāmatām. Fakts, ka kāda no jaunajām dzejniecēm tika nosaukta par femīnās dzejas pārstāvi, nereti tika analizēts nākamajā recenzijā. Līdzās Blomai arī Vītiņas, Liepas Rūces un Lauras Andersones grāmatas tika saistītas ar sievietes balsi un jaunas sievietes pieaugšanas stāstu, sava loma šeit droši vien bijusi arī uzvedinošajiem grāmatu nosaukumiem – *Meitene* (Vītiņa) un *Meitiņa skatās augšup* (Andersone, red. J. Egle, Rakstnieku savienības Liepājas nodaļas izdevums).

«Meiteņu» vidū kritiķi īpaši uzteica Vītiņas un Rūces (*Atspulga balss*, *Pētergailis*) veikumu; Auziņa rakstīja, ka Rūces grāmata «piedāvā dziļāku un mākslinieciski interesantāku poētikas līmeni», salīdzinot ar Madaru Gruntmani un Ingu Pizāni, kuras iepriekš saistītas ar femīnās pieredzes atklāšanu. Rūces darbos saskatāma gan mērķtiecīga liriskā varoņa psiholoģiskā izaugsme, gan dziļāki,

Vērdiņa un Rudzītes grāmatas zināmā mērā reprezentē antagonismu, kas izveidojies starp divām poētiskās domāšanas formām

arhetipiski slāņi, kas kritiķa Madra skatījumā šo dzeju pietuvina tādiem metafiziskiem dzejniekiem kā Andris Ogrīņš un Jānis Hvoinskis. Savukārt Vitiņas *Meitenē* spilgtākie dzejoļi ir šķietami vienkārši, lakoniski un reālistiski, šajā ziņā tie saucas ar pēdējos gados aktuālajiem dzejas piezemēšanas un demitiskošanas eksperimentiem. Kopumā, lai gan Rūces un Vitiņas grāmatas, salīdzinot ar Blomas darbu, ir introvertas un nerada tik skandalozu pirmo iespaidu, to daudzie radošie atradumi pakāpeniski atklājas ilgākā lasīšanas gaitā un nostiprina iespaidu, ka neuzkritoši, bet nemitīgi norisinās dzejas evolūcija.

Ivars Šteinbergs noteikti uzskatāms par vienu no spilgtākajām aizvadītā gada literatūras zvaigznēm, jo ne tikai publicēja izcilu debijas dzejas krājumu, bet par savām dzejas recenzijām tika nominēts arī Normunda Naumaņa balvai mākslas kritikā. Gan pats autors, gan kritiķi uzsvēruši, ka *Stropa* tapšanas procesā nozīmīga bijusi iemiesošanās dažādos tēlos, tajā skaitā citu dzejnieku stilistikā, tomēr, atrodoties Šteinberga dzejoļu ietekmē ilgāku laiku, tie arvien mazāk atgādināja parafrāzes un arvien vairāk lika sajūmināties par Šteinberga pašlaik ne ar vienu citu autoru nesajaucamo stilu. Šteinberga dzejas dramaturģiskā forma izceļas uz vispārējā fona, kurā vairums dzejnieku ar formu strādā slinki un vairāk intuitīvi; tā ir ekspresīva dzeja, kura spēj būt gan vientiesīgi ironiska un smieklīga, gan filozofiska, traģiska, emocionāla; tā satur ļoti bagātīgu mūsdienu priekšmetiskās realitātes dokumentāciju, kā arī noteikti kļūs par priekšmetu laikmetīgās maskulinitātes pētījumiem.

Laura Veipa krājums *Interesantās dienas* man visvairāk patik tāpēc, ka tas nav aprakstāms, atsaucoties uz iepriekš minētajām poētikas jēdzieniem šūpolēm: to nevar iegrāmatot ne kā metafizisku vai reālistisku, ne kā romantisku vai modernu, ne kā lakonisku vai okeānisku. Arī iztēlotajā semiotisko kodu sarakstā nākas pārskriet dažām tipiskajām poētiskajām funkcijām, vērstoties pie saraksta papildinājumiem un pielikumiem — neder ironija, neder konceptuālists, neder grēksūdzes dzeja, neder intelektuālists, sirreālists, naturālists vai sentimentālists... Vērdiņa vārdiem runājot, Veips ir «spilgts mūsdienu liriķa paraugs» — atvērts, ar neparastu poētisko iztēli un sarežģītā zvirbulēna potenciālu. Par tipisku jaunās paaudzes pārstāvi Veipu padara izteiksmīgas valodas neveiklības, absurda un inteligences apvienojums; liriskais varonis šķiet bērnišķīgs, reizē tā nav pasaules uzlūkošana ar bērna vai ciema muļķīša acīm. *Interesantajās dienās* sintezētie ķīmiskie savienojumi ir tik divaini un iedvesmojoši, ka gribas atmiņā tos saglabāt kā unikālus, analīzes nesabojātus eksemplārus.

Pieaugušie

Kārtējie krājumi aizvadītajā gadā iznākuši dažādu paaudžu dzejniekiem — Kārlim Vērdiņam

(*Gatavē dzeja*, red. R. Ķirķis, *Neputns*), Ingmārai Balodei (*Dzejoļi pēc mūsu ēras*, red. A. Ostups, *Neputns*), Katrinai Rudzītei (*Ērti pārnēsājami spārni*, red. A. Auziņa, *Neputns*), Krišjānim Zelģim (*Skaituma klātbūtne*, red. K. Vērdiņš, *Neputns*), Agnesei Rutkēvičiai (*Vietām cilvēki*, red. E. Raups, *Jāna Rozes apgāds*), Dainim Deigelim (*Pilsētā mirstošas saules ēnā*, red. I. Gaile, *Jāna Rozes apgāds*), Amandai Aizpurietei (*Pirms izvākšanās*, red. C. Redliha, *Neputns*), Aivaram Eipuram (*Dzejoļu remonts*, red. I. Šlāpins, *Neputns*), Jurim Heldam (*Svētījiet maldugunis*, red. D. Grūbe, *Zvaigzne ABC*), pēc nāves — Leonam Briedim (*Rondeles*, red. M. Salējs, *Pētergailis*). Šeit pievērsīšos grāmatām, kas man personīgi šķitušas būtiskākās.

Daļa lasošās sabiedrības visvairāk noteikti gaidīja Vērdiņa sesto pieaugušo dzejas grāmatu, jo jau ilgāku laiku bija zināms — Vērdiņš raksta jaunu, konceptuālista virziena iedvesmotu darbu. *Gatavejā dzejā* patiešām sistemātiski iedzīvināti konceptuālista principi, virkne dzejoļu pilnībā vai daļēji veidoti no «atrastiem tekstiem» — diskursa paraugiem, kas «izgriezti» no vecām avīzēm, birokrātiskiem dokumentiem, elektroniskām vēstulēm un mēstulēm, interneta meklēšanas rezultātiem u. c. tekstuāliem artefaktiem. Brīnišķīgi ir atklāt, ka šajā it kā mehāniskajā visumā joprojām patvērusies Vērdiņam raksturīgā cilvēcīgā intonācija. Apgalvojums, ka šis krājums ir ļoti novatorisks, vienlaikus ir gan patiešs, gan paradokšāls, jo krājums apzināti iedzīvina teorijā aprakstītu un praksē aprobētu poētisku praksi. Dažas idejas, piemēram, interneta meklēšanas rezultātu apspēlēšana, šķiet jau daudzkārt redzētas. No otras puses, šī grāmata ir kā obligātās literatūras antoloģija, kurā bijis pilnīgi nepieciešams iekļaut visus hrestomātiskos piemērus. Vērdiņš ir un paliek atskaites punkts, orientieris, ap kuru tiek izkārtoti daudzi citi darbi, lēšot, cik lielā mērā tie nesasniedz vai pārsniedz Vērdiņa iesākto.

Savukārt citai dzejas cienītāju daļai 2020. gada dzejas galvaspilsēta bija Rudzītes otrā grāmata *Ērti pārnēsājami spārni*. Vērdiņa un Rudzītes grāmatas zināmā mērā reprezentē antagonismu, kas izveidojies starp divām poētiskās domāšanas formām. Lai arī šķiet, ka laikmetīgajā dzejā pietiek vietas dažādām mākslas izpausmēm un nav nepieciešams gāzt no troņa vienu formu, lai tās vietā nāktu cita, spriedze saglabājas. Iespējams, tā saistīta arī ar praktisku vajadzību piešķirt balvas viena vai otra virziena autoriem: Dzejas dienās šī problēma tika risināta, galveno balvu sadalot starp Ķirķi un Hvoinski. Tomēr ir saprotamas arī bažas, kas saistītas ar asociatīvo dzeju, kā arī kopumā ar romantisma un simbolisma atskaņām kultūrā. Viens no kritikas avotiem ir šīs dzejas dekoratīvisma potenciāls — skaistā, bet abstraktā, tēlainā dzejā riskē kļūt pašmērķīga. Tēlos un metaforās balstītā poētika daļu jaudas zaudē arī pārprodukcijas iespaidā. Lai arī, ienirstot kon-

Interesants ir efekts, ko rada raitā pārslēgšanās no valstiskām pie sadzīviskām vai sirreālām tēmām

krētā dzejoļu krājumā, lasītājam redzētais var šķist absolūti ģeniāls, dzejas kopējā ekoloģijā it kā zūd autoru identitāte, tie kļūst savstarpēji līdzīgi kā miglaini tēli eksistenciālā sapnī. Tādi virtuozī autori kā Rudzīte tiek minēti kā apliecinājums tam, ka asociatīvā dzeja sevi nav izsmēlusi. Arī par Rudzītes jauno grāmatu Livija Baumanē-Andrejevska raksta: «Krājuma vērtība ir svaigā tēlainība, metaforisks atsevišķu elementu, frāžu spēks — bieži (..) uzmirdz kāda poētiska delikatese.» Romantiskā spārnu metafora šajā krājumā ir ar izdomu pārradīta, un oriģinalitātes trūkumu pārņem būtu nevietā, tomēr strīds starp dažādu spārnainu būtņu cienītājiem un progresīvajiem ciniņiem ar šiem argumentiem nav izšķirams, nevienprātības cēlonis meklējams dziļāk.

Krišjāņa Zelģa ceturtais krājums *Skaistuma klātbūtne* pārstāv citu poētisku virzienu. Zelģis uzskatāms par vienu no jaunās vienkāršības aizsācējiem, tieši viņa dzejā savulaik esam iemācījušies cienīt tikko manāmu valodas neveiklību un biklumu, kas vēlāk spilgti raksturoja arī dažu jaunās paaudzes autoru (t. sk. L. Veipa) dzeju. Tēli šajos tekstos tiek lietoti taupīgi, un retās metaforas ir gluži labas un iederīgas, bet ne spēj, ne vēlas konkurēt ar asociatīvās stilistikas virtuozākajiem paraugiem. Zelģis ir viens no tiem autoriem, kam izdodas pārliecināt lasītāju, ka arī empīriskam, sekulāram, salīdzinoši skopam apkārtnes vērojumam ir poētiska vērtība, un metafiziski dziļas un svarīgas ir ne tikai vertikālās attiecības starp cilvēku un viņa Dievu, bet arī «horizontālās realitātes» procesi.

Lai cik vērtīgi šķistu Zelģa teksti, viņš nerada iespaidu, ka teksti un valoda ir viņa eksistences galvenā stihija. Pretējs iespaids rodas, saskaroties ar Aizpurietes, Aivara un Brieža darbiem. Šķiet, rakstīt šiem autoriem ir tikpat dabiski kā elpot, un viņu dzejas attīstība ir personiska lieta, kas vairs nav atkarīga no laikmeta tendencēm. Tādējādi kritiķiem nereti bijis grūti izsvērt, vai kārtējā grāmata kļuvusi labāka, sliktāka vai ir gluži tāda pati kā iepriekšējās.

Par Amandas Aizpurietes desmito krājumu *Pirms izvākšanās* Inga Žolude rakstīja, ka, lai arī šo dzeju joprojām caurvij elēģiskā tematika un zaudējuma sāpes, autore no «prastas vaļsirdības» atgriezusies pie izmisuma pārstrādāšanas dzejas valodā. Aizpurietes teksti man atgādina prasmīgas adītājas veikumu, valdziņi tajā nav ne pārāk cieši, ne pārāk vaļīgi, pat adot ar aizvērtām acīm. Šī tēlainība ir pilnīgi privāta un lokāla, tai nav vajadzības sekot ārpusaules vēsmām.

Savukārt Eduarda Aivara desmitā dzejas grāmata *Dzejoļu remonts* kritiķa un dzejnieka Ogrīņa ieskatā ir kā bloknots, kurā autors piefiksē par dzejoļiem pārvēršamos momentus — parastām lietām šādi tiek piešķirts gaidīts vai negaidīts spožums. Manuprāt, Eipura dzejas formula — garie dzejoļu nosaukumi, humora izjūta, paradoksalitāte, optimisms, vērīgums, nekautrē-

šanās, iekšējās brīvības sajūta, erotika, empātija — ar laiku nav zaudējusi aktualitāti un kļuvusi neinteresantāka. *Dzejoļu remontā* konsekventi lietotā forma, kurā liela nozīme ir nosaukuma un pamatteksta saspēlei, šķiet ļoti piemērota politisko procesu komentēšanai. Taču interesants ir arī efekts, ko rada raitā pārslēgšanās no valstiskām pie sadzīviskām vai sirreālām tēmām, saglabājot vienas un tās pašas intonācijas un formas.

Šo apskatu noslēdzu ar Ingmāras Balodes trešo grāmatu ar apokaliptisko nosaukumu *Dzejoļi pēc mūsu ēras* (protams, pašlaik visiem visvairāk patīk tieši nosaukums!). Balode ir viena no dzejniecēm, kura vienmēr rādījusi, kā ikvienu brokastgaldū padarīt par kluso dabu, fiziski sajūst saules milzīgās plaukstu svaru un ieraudzīt, kā domas aulēkšo gaispīlnā stadionā. Lasot šo dzeju, es skaidri ieraugu, ka tēlu sistēmas ir nekritizējamas un no ārpusē neizmaināmas, tās ir tik dziļi sakņotas dzejnieka eksistencē, ka ir absurdi to vietā pieprasīt kādas citas — modernākas vai labākas.

Daudz runāts par lielajām pārmaiņām, kuras jauno mediju ēra ieviesusi cilvēku lasīšanas, klausīšanas un sazināšanās paradumos. Šī apskata saturs liecina, ka dzejas grāmata joprojām ir vārda mākslas atzītākais un uzticamākais medijs. Performancēm un izstādēm ir gaistošāks raksturs, tās grūtāk dokumentēt un saglabāt. Tomēr paliek neliela parāda sajūta: varbūt nākamgad vajadzētu vairāk rakstīt arī par citām dzejas pieredzēšanas formām? ■

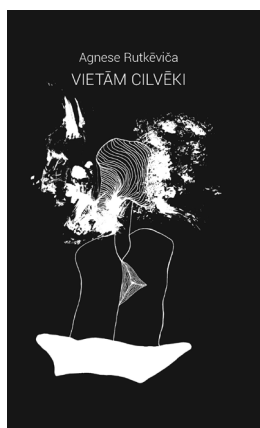
Citētās recenzijas

- A. Auziņa. *Dzejniece ne tik parastā*. Par E. Blomas krājumu *Izdzēstie attēli*. *Satori*, 25.03.2020.
- A. Auziņa. *Noskūpstīt atspulgu, izdot grāmatu*. Par L. Rūces krājumu *Atspulga balss*. *Satori*, 8.10.2020.
- L. Baumanē-Andrejevska. *Uzšķērsta trauslums: spēles ar tumsu un gaismu*. *Domuzīme*, 2020, nr. 3. 54.–55. lpp.
- K. A. Belševica. *Dzejas, kas nemelo*. Par E. Blomas krājumu *Izdzēstie attēli*. *Konteksts*, 2020. g. jūn. 11. lpp.
- A. Madris. *Dzejas mēnesi aizvadot: seši aktuāli latviešu dzejas krājumi*. *Delfi Kultūra*, 29.09.2020.
- A. Ogrīņš. *Eipuriāde*. Par E. Aivara krājumu *Dzejoļu remonts*. *Konteksts*, 2020. g. novembris. 24. lpp.
- K. Vērdiņš. *Ekfrāzes parastās*. Par E. Blomas krājumu *Izdzēstie attēli*. *Punctum*, 2.03.2020.
- K. Vērdiņš. *Skaists ķermenis un prāts*. Par L. Veipa krājumu *Interesantās dienas*. *Satori*, 25.11.2020.
- I. Žolude. *Sērās ir kaut kas nepārejošs*. Par A. Aizpurietes krājumu *Pirms izvākšanās*. *Kultūras Diena un Izklaide*, 29.10.2020. 9. lpp.

Statistikas dati iegūti, analizējot informāciju Latvijas Nacionālās bibliotēkas Kopkatalogā. Tiešaiste: lnb.lv/lv/katalogi-un-datubazes

Līvija Baumannē-Andrejevskā

Atvadu hronikas: ziemas laikmeta dzeja

Agnese Rutkēviča.
Vietām cilvēki. Jāņa
Rozes apgāds, 2020.

Līvija Baumannē-Andrejevskā ir
Latvijas Universitātes
literatūrzinātnes
doktorante.
Literatūrkritikā
galvenokārt
pievērsusies
dzejai. Ikdienā
strādā Jūrmalas
pilsētas muzejā, ir
aizrautīga Zemgāliešu
Birutas biogrāfijas
un daiļrades pētniece.

Lasot dzejnieces Agneses Rutkēvičas jauno dzejas krājumu *Vietām cilvēki*, nāk prātā filmas *Zemes raudas* (*The Weeping Meadow*, 2004) vizualitāte — sēri cilvēki, tumšās drānās tērpti, pelēku ūdeņu klaidi un uzplūdi, cilvēki laivās. Dzejoļos ierakstīta nemītīga prombūtne; divaini esamības starpstāvokļi pēc uzmošanās vai agrā rītā, kad nakts vēl īsti nav atkāpusies. Dzejas grāmatu papildina vairākas lakoniskas, melnbaltas grafikas, ko darinājusi māksliniece Evelina Andžāne.

Debijas krājumā *Jaunā Vāgnera klusēšana* (2012, ar pseidonīmu Anna Foma) Rutkēviča lirisko «es» veidojusi kā izsmalcinātu, brīžam *taedium vitae* pārņemtu, 19. gadsimta garam tuvu dvēseli, bālu, gudru aristokrāti, kura dienas vada puskrēslā grimstošās telpās augstiem griestiem vai muižas bibliotēkā, kas viegli smaržo pēc putekļiem un seniem sējumiem. Pirmā krājuma dzejoļi ir kā antikvariāts, kā pieblīveta un raiba galerija, kur pie vienas sienas karājas, piemēram, Ivana Kramskoja glezna *Nezināmā* (1883), bet turpat blakus — kāds Pablo Pikaso darbs, melnbaltas, neskaidras fotogrāfijas un svētbildes.

Otrās grāmatas liriskā «es» ir tiešāka, konkrētāka, jaušama sūrākas smeldzes klātbūtne. Tomēr liriskā «es» joprojām, pat ceļojot cauri prozaiskai ikdienai, saglabā savu iekšējo garīgo kodolu. Viņa ir jūtīga, trausla, atsvešināta. Pat ja ceļā gadās 21. gadsimta reālījas, dzīve notiek ārpus laika un telpas metafiziskajā esamībā.

Pirmajā krājumā bija vērojama blīva, vietumis pat smagnēji grezna un izvērsta kultūrtēlu un kultūrcitātu ornamentācija, cieša saikne ar kristīgiem motīviem. Arī jaunajā krājumā dzejniece saglabājusi uzticību šai tendencei, taču tagad tā «destilēta», paturot tikai būtiskāko, iezīmējot kādu akcentu, niansi, bet bez debijas krājumam raksturīgās intertekstualitātes pārpilnības. Arī kristietības tematika ir aizvirzījies simboliskas nosacītības plāknē, attālās līdzībās.

Līdzīgi iepriekšējam krājumam, arī jaunajos

dzejoļos atblāzmojas izjūtu teatrālisms; autores tuvība skatuves pasaulei. Noteiktos izjūtu afektos liriskais «es» izjūt esamību kā traģisku gleznu vai kā smeldzīgu, tikai diviem lemtu etidi uz skatuves.

Katrā tekstā jaušams spēcīgi uzlādēts jūtu uzplūds, paisums. Spriegums, kas pāraudzis klusēšanā — kā dambis pirms pārrāvuma. Vairāki teksti rada asociāciju ar slaidām, bālām un vēsām plaukstām, kas savilkts dūrēs, nagiem sāpīgi iecērtoties miesā. Bieži dzejas teksti ir līdzīgi meditātiem monologiem; reizēm lasāmas nenotikušas sarunas ar kultūras personībām.

Rutkēvičas šķietami vienkāršie dzejoļi ir enigmātiski, kā rūnu zīmes. Vietām neatšifrējamība pārtop klusuma poētikā. Liriskā «es» mīt pasaulē, kurā «vietām cilvēki», tomēr — «vienmēr vientulība» (61). Dzejoļos jaušami meklējumi, kā bezdibenīgo tumsu vērst gaismā, izolāciju — saziņā («gaisma mūs māna te pārāk izgaismojot / te iegrūžot ēnā (..) / mēģinām / palikt mierīgi līdz brīdim kad sirds / šī hidroelektrostacija atvērs kārtējās / tumsas slūžas» (55)). Līdztekus ir arī apvērsti mēģinājumi atteikties no drošas pietauvošanās, dodoties iekšējā izsūtījumā («izgrebsim laivas un airēsīm atpakaļ sevi / krasti būs tukši un atvadas arī» (65)). Liriskā «es» ir romantisma kultūrtipam piederīga dvēsele, kas ielikta mūsdienu laikmeta ainavā. Dzejnieces īpaši iecienīti tēli — acis (dvēsele), skropstas, plakstiņi, koks, saknes. Tie kā ceļojošs motīvs klejo daudzos tekstos.

Dzejoļi ir gan introspektīvi, gan retrospektīvi. Rutkēvičas «es» apliecina, ka nav pateicīgāka avota apcerei poēzijā kā neizdevušās attiecības, abpusēji sāpīga kapitulācija. Šai tematikai veltītie teksti ir kā rētu aplūkošana ar apziņu, ka «kauja ir zaudēta».

Lasot *Vietām cilvēki*, man atkal jādomā par Josifu Brodski, par viņa ekscentrisko, atpakaļvērsto skatienu, kas tiecas sastindzināt ainu, viņa mīlestību uz ostas pilsētām vai vietām ar sarežģītām zemstrāvām, viņa sliekšmi uz aizmiglotu telpu. Rutkēvičas krājumā var saskatīt dramatiskā monologa žanra iezīmes, ko bija iecienījis arī Brodskis.

Ceļojot cauri šim krājumam, reizēm . To gan varētu traktēt arī kā tiecību veidot apjomīgu kompozicionālu vienotību. Tomēr intonācijas ziņā kopējā noskaņa ir mazliet vienmuļīga. Iespējams, vietām vēlētos uzaustīt kādu polifonijas momentu, kas uzdzirkstītu citādi labi savirknētajā, sakārtotajā smago, iepelēko pārļu virtienē.

Fomas liriskā «es» tiecās emocijas translēt, izmantojot drīzāk pastarpinātu ceļu un pārradot tās citu varoņtēlu sāpēs un jūtās, bet pašas dzejnieces balss rezonēja starptelpā starp dažādiem traģiskiem likteņiem vai kultūras dižgariem, turpretim Rutkēvičas liriskā «es» gandrīz atteikusies no mediatores lomas. Šī dzeja vairs nav trauslo, estētisko ēnu menuets ar heroizētiem sendienu tēliem: vietā stājies tiešāks, skadrāks dzīves tvērums — attiecību lūzumpunkti, tuvu un dārgu cilvēku zaudējums. Tā ir dzeja noteiktiem dvēseles stāvokļiem, bet ne katrai dienai. Ziemas laikmeta dzeja. ■

Sintija Kampāne

Process un procesors

Kārlis Vērdiņš. *Gatavā dzeja*. *Neputns*. 2020.

Sintija Kampāne ir literatūrzinātniece, kritiķe, dzejniece. Šobrīd studē Latvijas Universitātes literatūrzinātnes doktorantūrā. Strādā pie topošā dzejas krājuma un rūpējas par kaķi.

¹ S. Levits. *Teikumi par konceptuālo mākslu*. Rīga: *kim?*, 2010. 12. lpp.

² S. Levits. *Paragrāfi par konceptuālo mākslu*. Rīga: *kim?*, 2010. 6. lpp.

Konceptuālajā mākslā «process ir mehānisks, un tajā nevajag iejaukties»¹ – tā atzinis mākslas teorētiķis Sols Levits. Konceptuālisma manieri var atklāt izdevniecībā *Neputns* publicētajā Kārļa Vērdiņa grāmatā *Gatavā dzeja*. Kriša Salmaņa veidotais vizuālais noformējums žilbina. Nosaukums «iecirsts», nedaudz «iegrimis» baltajos vākos, kas ir savienojami un aizverami, atgādinot maku vai ēdiena iepakojumu. Grāmatas vāki mudina lasītāju «ierasties» tekstā kā mākslas izstādē – dzejoļi ir ne tikai izlasāmi, tie zināmā mērā ir arī vizuāla, grafiska zīme.

Grāmatas nosaukums ir pašreflektīvs, tajā šķietami naivi akcentēts ipašs darba statuss, vienlaikus tas atgādina pirmās latviešu grāmatas, kuru vākus nerotāja tēlaini nosaukumi, tikai žanriski tehnisks nosaukums. Apzīmējums «gatavā», iespējams, ironizē par tekstu, kas ir vai nu derīgs izmantošanai, pilnīgi izstrādāts, vai pastiprina nozīmi «īsts» nojēgumam «dzeja», vai arī ieskicē nozīmi «beigts». Nosaukums kļūst par spēles ievadelementu turpmākajam dzejrades attēlojumam. Šāda spēles izpausme līdztekus komiskai iedarbībai raisa arī tukšuma sajūtu.

Gandrīz pusi grāmatas aizņem savdabīgs prologs – pielikums, kurā iekļauta papildinformācija par darba tēmu, avotiem, tehniski raksti par tapšanas gaitu, izmantojamību vai lasīšanas pamācībām, kas asociējas ar zaļu lietošanas instrukcijām. «Grāmatas saturam ir informatīvs raksturs. Tajā iekļautās metodes, padomi un sniegtā informācija nav alternatīva tradicionālai ārstēšanai un medikamentiem,» (XXI) vēsta «liriskais autors» un atklāj darba mehānismu. Pielikums racionāli izskaidro grāmatas galveno daļu – dzejas krājumu. Atsauču uzsvēršana raisa zinātniskas literatūras vai publiskas runas iespaidu. Tomēr pielikums ir uztverams arī kā atsevišķs māksliniecisks teksts ar rotaļas efektu, veidojot ilūziju par grāmatu.

Grāmatas otrā daļa ir pati «gatavā dzeja», kas, kā vēsta informācija uz grāmatas vāka, «paredzēta

plašam lasītāju lokam», tātad orientēta uz vieglu uztveri. Lappušu numerācijas lielle arābu cipari atgādina Eduarda Aivara krājumā *Dzejas remonts* redzamās numerācijas izskatu. Satura rādītājs kā robežšķirtne starp abām daļām apliecina, ka seko pamatteksts. Te atklājas dzejkrājuma raksturs, caur dzejoļiem vērojamas rakstīšanas metodes un konstrukcijas – forma dominē pār saturu, to vienlaikus «iekvēlinot». To apliecina, piemēram, dzejolis *Manu bērnu skaņu celiņš* – apziņas plūsmā veidots skaņdarbu saraksts, ko papildina piezīmjuveida izsaučieni. Tā ir arī slēpta refleksija par beidzamības apziņu. Jāpiebilst, tekstā ievijies grāmatas redaktora Raimonda Ķirķa komentārs «loga» formā, atgādinot Eināra Pelša grāmatas *Condom: Demon* eksperimentālās iezīmes, kā arī t. s. Preiļu konceptuālismam raksturīgo kolēģu saspēli.

Grāmatas dzejoļi ir tekstuāla montāža, rotaļa ar sociālajā tīmeklī sastopamām atsaucēm, tehniskiem kodiem. Dzejoļi *Baltic Google Map* no *Google* kartes atlasītie toponīmi, kas sarindoti šķietami loģiskā tekstā, ir saistāmi ar to izcelsmes avotu – atbilstīgo kultūru, piemēram, lietuviešu, igauņu u. tml. – un rada ilūziju par kādu vēstījumu vai burvju vārdiem, formulām, pat dziesmu tekstiem. Dažkārt dzejoļi attēloti kā virtuālu vēstuļu, reklāmas tekstu rekonstrukcijas. Faktiski galvenais elements tajos ir nedaudz bērnišķīgs izdomas vai atradumu apbrīns. Dzejoļi *Pievienot video* verbalizēti sociālajā tīklā *Facebook* atrasti «dzīvniekiem veltīti video» (4). Autors izmanto noteiktus atlasē kritērijus, lai izvērstu informāciju, nozīme ir arī dzejoļa anotācijai, kurā izskaidrots politiskais, sociālais konteksts. Krājums ir ironija par fragmentēto informācijas teksturu sociālajā tīklā. Arī citos dzejoļos lasītājam gluži kā tīmekļa lietotājam jāatrod līdzsvars starp svarīgo un nesvarīgo, nopietno un nenopietno, skarbo un aizkustinošo.

Pēc noteiktiem atlasē kritērijiem formētā dzeja ir raksturīga konceptuālās mākslas metode, jo «iepriekš izstrādāts plāns ir viens no veidiem, kā izvairīties no subjektivitātes».² Dzejoļa sakārtojums ir mērķis, koncepcija ir darba pamatā, līdz ar to šāda dzeja vispirms lasītāju «aizkustina» intelektuāli, savukārt emocionālā pārdzīvojuma faktors ir otršķirīgs. Tieši dzejoļa ideja nosaka teksta kvalitāti un iedarbina dzejrades mehānisko procesu, kam piemīt regulārs formāts. Lūk, šādā kontekstā var uztvert dzejoļi *DadaRainis*, kura iedvesmas avots ir masu kultūras produkti. Lasītājs var meklēt saiknes, ja vēlas kļūt par līdzradītāju. Un tomēr grāmatas formāts ikvienam procesuālajam dzejolim piešķir pabeigtību.

Vērdiņa grāmatas dzejoļi saglabājas atmiņā kā spilgtas atgādnēs. Šī dzeja imitē realitāti, ir eklektiska, balstās neatkarīgā un nejaušā informācijas izlasē. «Autors» ir «sakārtotājs», sava veida «procesors», kas apstrādā «laikmetīgo folkloru» – virtuāli rasto informāciju. Autora sekotājs ir lasītājs uzgaidāmajā telpā. ■

Ivars Šteinbergs

Nebeidzamās beigas

Amanda Aizpuriete.
Pirms izvākšanās.
Neputns, 2020.

Ivars Šteinbergs raksta dzeju, atdzejo, publicē literatūras kritiku. 2018. gadā ieguvis maģistra grādu salīdzinošajā literatūrzinātnē Ņujorkas štata universitātē Binghamtonā (SUNY, Binghamton), šobrīd studē doktorantūrā Latvijas Kultūras akadēmijā. Strādā Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā. 2020. gadā izdots pirmais dzejas krājums *Strops*.

Amandas Aizpurietes desmitais dzejas krājums *Pirms izvākšanās* ir viens no 2020. gada latviešu dzejas pārsteigumiem un, manuprāt, spilgtākā no pēdējām četrām autore dzejas grāmatām. Tajā lasāmā eļģiskā lirika ar šķietami tradicionālām un romantiski iekrāsotām tēmām var šķist vecmodīga, tomēr dzejniece parāda tādu meistarību tēlos, ka eksperimentu trūkums kļūst nebūtisks. Proti, daudzi krājuma dzejoļi izmanto tēlus, kas, skatīti atsevišķi, šķiet banāli, bet kopā tie savērpjas pārsteidzošās un oriģinālās konfigurācijās, piemēram, nodeldētā gadalaika metafora iekļauta daudznozīmīgā paradoksā: «kad saskaitu nodzīvotos gadalaikus / ziemu izrādās vairāk par vasarām.» (25)

Šis motīvs caurvij visu grāmatu — atskatīšanās nodzīvotajā, konstatējot, ka lielākā daļa laika aizvadīta, upurējoties, zaudējot, ciešot. Bet vienlaikus, kā atklāj noslēdzošā nodaļa, «neizdzīvotā» dzīve savā vietā atstāj kādu dvēselisku vērtību — literatūru. Var apbrīnot spēju skatīties realitātē, kas sagādā vilšanos, atzīt sāpīgas patiesības, kurās nav vietas cerībām, un tik un tā, it kā par spīti nolemtībai, tomēr rakstīt. Skumja, bet skaista uzvara.

Vienīgā kritiskā piezīme par Aizpurietes atgriešanos latviešu dzejā — grāmatas pirmajā un trešajā nodaļā dzejoļu šķiet par daudz. Pēdējā un otrajā nodaļā nav nekā lieka, tomēr citviet parādās teksti, kas uz pārējo fona tikai aizpilda vietu. Tie pārsvarā ir īsi un abstrakti dzejoļi, kas risina kādu metafizisku problēmu, bet tajos trūkst pārējo tekstu taustāmās tēlainības («noticēt / notikt / neiztulkojamas zīmes» (22)). Tas gan nav nozīmīgs pārmetums, drīzāk manas gaumes lieta, jo autorei kopumā izdodas vairāk nekā 200 lappušu garumā lasītāja uzmanību noturēt. Piemēram, *ledusskapja šūpuļdziesmā* (2011) vai grāmatā *Šonakt biju zaļš putns* (2011) reizēm varēja pārņemt liekvārdību vai tādu tiešumu, kas pat grēksūdzes literatūras kontekstā šķiet pārāk liels, turpretim

Pirms izvākšanās dzejoļi šķiet gan savāktāki, gan metaforiski daudzslāņaināki.

Lai arī lielākoties krājumā lietota viena dzejas forma — vidēji garš brīvais pants —, tas reizē ir daudzveidīgs: prozaiski dzejoļi («šajā hruščovkā agrāk pa naktīm bauroja zīdaiņi / vairs nebauro» (30)) mijas ar sirreālām pasāžām («pāgātnes vulkānu lava melnē mēness jūrās / vilka pilnmēnesi varot mainīt dzīvi / manā plaukstā kūst mēness lāsteka / varbūt rokas līnijas pārsvītros pilnmēness rēta» (35)), labskanīgas aliterācijas («parādē vai paradīzē vai paralīzē» (149)), «vasaras vidus viļņos» (16)) ar asprātīgiem okazionālismiem — «šotums šogaism šomūž» (146), «murmuloju mākoņainas debešainas grēcīgas vīnainas» (146), «saulainspoži» (153), «zvaigžņotību» (186), «lavinojos» (187) u. c. Krājumā lasāmas arī autorei raksturīgās metaforas, kurās abstraktais savienots ar konkrēto: «samierināšanās svina apmetnis» (144), «nepildīto solījumu gatvē» (81), «atmiņu smilšgrauds» (95), «caur tenku miglu / caur baumu ērkšķiem» (162), «bezmiega šosejas» (166). Dabiskums un vieglums, ar kādu šīs līdzības tiek radītas, ir Aizpurietes dzejas trumpis.

Krājums strukturēts četrās nodaļās. Pirmā nodaļa kontrastē ar pēdējo, grāmatai sākoties ikdienas realitātē un tematiski noslēdzoties to pretmetā — garīgajā mākslas un dzejas sfērā. Trešajā nodaļā paspilgtinātas dzejas «es» attiecības ar pasaules nekrietnību, naidu, amoralitāti, ierobežojumiem, kā arī savu pagātņi («attapos / vīriešu pasaulē / tētis rētais un medaļots karavīrs / skolasbiedri / nākamie rētainie un medaļotie / skolasbiedrenes maukas / vai aktrises / kuras tēlo maukas // mamma / sieviete ar rētainu sirdi / es vēl viena rēta / viņas sirdi» (107)). Tomēr grāmatas smaguma centrs ir otrā nodaļa *Rekviems un roze*, kas vēsta par zaudētu mīlestību. Lai arī stāstīts par reakciju uz, šķiet, konkrēta mīļotā aiziešanu, nāves semantika paplašinās, gūstot eksistenciālu smagumu.

Mīrsana šeit izpaužas dažādi — no *la petite mort* līdz bioloģiskajai nāvei, no «nedzīvās» mietpilsoņu masas līdz uz neatgriešanos bojāgājušai jaunībai. Attiecībā uz tuvo cilvēku izzušanu nāve šeit vairs nav vienreizējs notikums; tā ir nemīlīga pavadone, vienlaikus biedējoša un vilinoša. No koncentrētajiem — kā stipra alkohola malks — dzejoļiem Aizpuriete ceļ pieminēkli ne tikai vienam konkrētam aizgājušajam, bet visiem, kas ir aizgājuši, vāji, nepamanīti, jūtīgi, neiederīgi. Liriskā varone līdztekus jūt pati sava gala klātesamību un caur dzeju ne tikai sveicina beigas, bet izmanto iespēju pirms «izvākšanās» atvadīties — ar maigu žestu (piedodošu samierināšanās glāstu) vai pēdējo tostu. Šajā fatālajā ainā Aizpuriete īpašu lomu atvēl radošumam — lirikai, kas, fiksējot beigu pienākšanu, tās iemūžina, tādējādi nodrošinot turpināšanos arī pēc tam, kad viss ir beidzies. ■

Arnis Koroševskis

Visu gadu grāmatas krāju

Latviešu proza — interesanta un daudzveidīga

Arnis Koroševskis ir literatūrzinātnieks, strādā Andreja Upīša memoriālajā muzejā. Publicējas kopš 2012. gada un rūpējas par apjomīgu mājas bibliotēku. 2019. gadā izvirzīts Normunda Naumaņa vārdā nosauktajai gada balvai mākslas kritikā.

Pagājušais gads latviešu literatūrā bijis bagātīgs gan dzejas, gan prozas žanrā. Tik spēcīga prozas raža nav ievākta kopš 2013.–2015. gada. Vairāki pērn publicētie darbi ir unikāli un, iespējams, ar paliekošu nospiedumu Latvijas jaunākajā kultūras vēsturē, daudzos saskatāmi novatoriski vai citādi interesanti mākslinieciskie paņēmieni. Ir vērts pakavēties gan pie jau daudz apspriestiem darbiem, gan pie grāmatām, kuras varbūt nepelnīti palikušas ārpus redzesloka. Šis publikācijas autors ir apguvis 49 prozas grāmatas, no kurām izveidojis subjektīvu un selektīvu pārskatu par vērtīgāko un nozīmīgāko 2020. gada prozā (rakstā netiek aplūkota bērnu literatūra un dokumentālā proza).

Pesimistiskā nākotne

Uzrakstīt kvalitatīvu zinātnisko fantastiku ir sarežģīti, un kopš 20. gadsimta otrās puses tas reti kuram ir izdevies. **Jāņa Zelčāna** krājums *Visi dati dodas uz debesīm* tomēr jāpiemin, jo šādā žanrā rakstīti darbi latviešu literatūrā parādās salīdzinoši reti, turklāt jautājumu loks, kurš aptver modernā cilvēka atsvešināto eksistenci un atkarību no tehnoloģijām, šobrīd ir vēl jo aktuālāks. Zelčāna stāstos vietumis pārfrāzēts klasisks romantisma gotikas sižets — dubultnieka motīvs; bērns kā mākslīgi radīta personība alkst mīlestības, ko nespēj sniegt viņa radītājs — cilvēks, un tādēļ izgud-

rojums vērsas pret savu izgudrotāju. Aprakstīta arī krāpniecība ar moderno tehnoloģiju starpniecību un priekšstats, ka cilvēks ir materiāli atkarīgs vergs reklāmu pasaulē vai ka cilvēka eksistence pakļauta neierobežotai domu nolasišanai. Stāstu iecere ir laba, tomēr trūkst originalitātes un mākslinieciskā vēriena.

Apjomīgajā un iespaidīgajā **Paula Bankovska** romānā *Pasaules vēsture* atklāta specifiska tālās nākotnes vīzija, kas drīzāk atgādina to priekšstatu un zināšanu kopumu, ar ko lasītājiem varētu asociēties 18.–19. gadsimta sadzīve un cilvēka dzīvesziņa. Bankovskis sintezē klasiskas distopijas šķautnes ar ģimenes un ceļojuma romāna fabulām un arhetipiskiem pasaku elementiem, savā ziņā izveidojot starpdisciplināru spēli ar visdažādākajām literārajām atsaucēm. Posttehnokrātiskajā pasaulē saskatāma arī antiintelektualisma teorija greizajā spogulī, kas atklāj pakāpenisku (no mūsdienu perspektīvas raugoties — strauju) indivīda un sabiedrības degradāciju. Par fundamentālām pārmaiņām liecina procesi, kas skar tieši valodas sfēru — romāna raksturu ierobežoto vārdu krājumu un vienkāršotu gramatiku, kas vistiešākajā veidā atspoguļo jebkura valodas lietotāja domāšanu un spriestspēju. Vairāki elementi atgādina pa druskaļ no Margaritas Perveņeckas, Jāņa Einfelda un Egīla Ermansona darbiem, lai gan Bankovska romāns balansē uz zinātniskās fantastikas un fantāzijas robežām, un tas ir unikāls gadījums, ņemot vērā šo žanru atšķirības. Nav iespējams ignorēt kādu vērojumu — pēdējos gados vairāki latviešu rakstnieki aizgājuši mūžībā, burtiski pirms nāves radot ārkārtīgi spēcīgus vai nereti pat savus labākos darbus. Leona Brieža romāns *Vilcene un atraitnis* (2019) kļuva par vienu no labākajiem prozas darbiem jaunlaiku vēsturē, Aivars Freimanis pārsteidza ar romānu *Katls* (2017), arī Bankovska *Pasaules vēsture* kļūst par pēdējo spožo punktu rakstnieka biogrāfijā.

Savdabīgs un pieminēšanas vērts ir **Rudītes Kalpiņas** stāstu krājums *Harijam augot*. Kalpiņas grāmata sākotnēji var radīt mānīgu iespaidu, ka ir piederīga pie bērnu literatūra žanra. Tas izriet no šī žanra elementu imitācijas — valodā, izteiksmē, mazliet naivajā pasaules skatījumā, taču stāstiņi ir ironija un satira par digitālo tehnoloģiju straujo attīstību un līdzcilvēku arvien pieaugošo atkarību no tām. Būtībā tas ir stāsts par mūsu iniciāciju 21. gadsimtā — sadzīves blēņām un komiskiem pārpratumiem, tikai jaunos apstākļos, kur augošu bērnu rotaļas robežojas ar problēmām un finansiālu atbildību (tēriņi telefonsarunās, televīzijas spēlēs u. c.). Stāstos atklāts kāds būtisks mūsdienu princips — nav jāpārvalda valoda, lai saprastu datoru, telefonu u. c. digitālās vides piedāvātās iespējas. Uz šī tehnoloģiju fona arī uzsvērtas paaužu atšķirības, proti, vecāku uzdevums sākotnēji uzraudzīt savus bērnus un to attiecības ar tehnoloģijām pēc vairākiem gadiem rada paradoksālu nepieciešamību spēt sekot līdzi tam, kam jau vai-

Īpaši teicami strukturētas un tikai dažās lappusēs izstāstītas sarežģītās un kontekstuāli piesātinātās ģimenes drāmas

rāku soļu attālumā dzīvi pakārtojušas atvases.

Klasiskas psihodrāmas

Par romāniem pagājušajā gadā izteikti domāja stāstu krājumi, un to lielāko daļu es vērtēju augstu. Tendence, kas isprozā aizsākās pirms 5–6 gadiem, šobrīd ir izkristalizējusies un sasniegusi zināmu brieduma pakāpi gan iesācēju, gan labi zināmu autoru darbos.

Laura Vinogradova garstāstā *Upe* projicē klasiskas psihodrāmas formu un saturu. Darbs patiešām atgādina intīmu un pieklusinātu dramaturģiju prozā – nelielais raksturu loks rada tradicionālus attiecību trijstūrus dažādās kombinācijās. Stāsta centrā – jauna sieviete, kura cenšas pārdzīvot māsas miklino pazušanu. Fiksēts trīsdesmitgadnieku paaudzes nobriedušais, varbūt padrūmais skatījums uz dzīvi. Vinogradova atzīstamā kvalitātē atainojusi kauna sajūtu, dažādas bērnības traumas un to ietekmi uz personību. Arī bieži ekspluatētais upes simbols šeit iederīgs – katram no raksturiem upe saistās ar atšķirīgām konotācijām (atgādina par noslicinātiem kaķēniem vai vēlmī attīrīties, nomazgāties). Upe var aizsāļt vai atkust, taču plūst uz neatgriešanos.

Ievēribas cienīga ir **Vinetas Trimalnieces** debijas grāmata *Piepildīts* – miniatūras formas stāstu virtene, kas veidota pēc klasiskām isprozas krājumu tradīcijām. Proti, 4–5 lappušu stāstus vieno konkrēts motīvs vai ietvars: dzīve pansionātā tā iemītņieku acīm – kā nogurdinoša un bezjēdzīga riņķveida kompozīcija depresīvā rutinā. Vienkopus sastopamas pārdomas par ģimenes locekļiem, kas arvien retāk atbrauc ciemos, atmiņas par kādu pāridarījumu vai – gluži pretēji – gaišākajiem mūža mirkļiem, dzīvotgribas trūkums un dusmas par nespēku. Pansionātā mīt gan mācītājs, gan kādreizējie kultūras darbinieki, gan izbijuši zemnieki un saimnieki, arī kāds asociāls un vardarbīgs tipiņš. Atsevišķi stāsti iestādes iekšējo dzīvi atklāj arī no sociālā darbinieka perspektīvas, kas svārstās starp ideālistisku misijas apziņu un izdedzinošu altruismu. Mēģinājums radīt šo daudz balsību ne vienmēr bijis veiksmīgs – stāsti pēc satura un formas pārklājas un tādējādi atkārtojas. Tomēr kā debijas darbs krājums ir visai veiksmīgs. Īpaši teicami strukturētas un tikai dažās lappusēs izstāstītas sarežģītās un kontekstuāli piesātinātās ģimenes drāmas.

Savā ziņā radniecīgas eksistenciālās skumjas un rūgtums rodams **Vlada Spāres** stāstu krājumā *Gājiens ar klibo zirdziņu*, kurā turpināta «dzīves stāstu» tradīcija. Stāstu centrā ir «mazais cilvēks», kurš nonāk robežsituācijās – gan traģisma apņemtā skaistumā, gan neglītumā. Par spīti šķietamajam strupceļam, raksturi nezaudē cilvēcību, varbūt pat drīzāk to no jauna atklāj. Spāres stāsti ir meistarīgi veidoti, ar «pareizu» dramaturģiju – tie izraisa līdzpārdzīvojumu un katarsi. Rakstnieka pieredze literatūrā manifestējusies tieši tehnikā – nevainojami veidotajos dialogos un

dažādu būtisku detaļu īpatsvara proporciju attiecībā pret pārējiem stāstu vēstījuma un kompozīcijas elementiem. Tiem lasītājiem, kurus aizrāva Lienītes Mednes-Spāres krājums *Dziedošās smiltis*, noteikti jāizlasa arī *Gājiens ar klibo zirdziņu*, un otrādi.

Bumbulītis ir trešais un pagaidām spēcīgākais, arī visrūpīgāk veidotais **Daces Vīgantes** stāstu krājums un viena no aizvadītā gada vērtīgākajām oriģinālprozas grāmatām. Šoreiz Vīgantei izdevies sintezēt agrāko minimalismu (savulaik manis formulēto «peticības bagātību») ar ekspresīvāku, košāku un krāšņāku izteiksmi, un – ticiet vai ne – tas nav oksimorons, jo galarezultātā šie jēdzieni ir pilnībā savienojami. Arī stāstos piedāvāto situāciju laikmeta fons ir visnotaļ plašs – sākot ar piekto gadsimtu pirms mūsu ēras, turpinot ar perestroikas laiku un mūsdienām. Spēja isā stāsta apjomā radīt precīzu tā vai cita laikmeta gaisotni liecina par nopietnu talantu un rakstnieces prasmi.

Krājumu iespējams diferencēt dažādos tematiskos blokos. Vairākus stāstus caurvij ģimenes un attiecību tēlojums (izcils modernas psiholoģiskās prozas paraugs – *Īssavienojums*), citos stāstos ieskanas autobiogrāfiski motīvi, jo attēlota topošās rakstnieces dzīve un radošo meklējumu mokus. Iepazīstam autori arī kā spilgtu satīriķi – stāstā *Šarms* var uzjautrināties par Atmodas laika un 90. gadu sākuma parādībām, to skaitā dzeltenās preses radītām leģendām, finanšu mahinācijām, *femme fatale*, mīlas trijstūri un mīlestību iepretī materiālajām vērtībām. Stāstā *Mākslinieka darbnīcā* Vīgantei izdodas imitēt antīkās literatūras skaniskumu un kvintesenci, radot rotaļīgu interpretāciju par sagrautās Atēnu Akropoles atjaunošanu. Tas uztverams kā parodija par skaistuma jēdzienu un ironizēšana par kādu antīko pareģojumu – patiesi, reiz taču pienāks laiki, kad veco seju varēs nomainīt pret jaunu. Savukārt stāsts *Jeļena* ir brīnišķīgs šaržs par attiecīgo laikmetu – provincē mītoša vienkāršas dabas rēķinvede 1980. gada olimpisko spēļu laikā nonāk Maskavā, iemīlas un kārto attiecības atbilstoši savam slāviskajam temperamentam. Krājuma labākais stāsts *Bumbulītis* ir gleznains un krāšņs, gandrīz vai maģiskā reālista tradīcijām raksturīgs 80. gadu nogales studenta sadzīves un vētrains raksturu iemūžinājums: tā jaunības maksimālisms, ideālistiskais skatījums un naivums pakļauts pakāpeniskam un neizbēgamam sairumam un izšķīšanai trulajā realitātē.

Būtisks notikums literatūrā ir **Ingas Ābeles** stāstu krājums *Balta kleita*, jo kopš iepriekšējā rakstnieces isprozas krājuma aizritējuši desmit gadi. Visu deviņu stāstu vēstītājas saskaras ar kādu no cilvēka mūža nozīmīgākajiem krustpunktiem – dzimšanu, laulībām, bērniem un aiziešanu mūžībā. Lai arī stāsti iemieso šķietami klasisku sastatījumu, folkloras elementi tajos saticas ar pārfrāzētu literatūru, savukārt viss klasiskais moderni pārrādīts, ieguvīis jaunu vitalitāti. Krājuma lielākā vērtība ir tā pasakainā valoda,

Katrā stāstā atklāta maza un konkrēta pasaule ar savu iekšējo kārtību, kas burtiski aizrauj

kas ēteriski virmo no grāmatas lappusēm. Ar asociācijas daudzšķautņaino dziļumu un montāžas principu — skaņa, attēls, kustība — rakstnieces valoda kā monumentāla zīmju sistēma lasītāju pārņem savā varā. Valodas blīvums un samtainais biežums ir ārkārtīgi koncentrēts, tas atgādina sudraba želatīnā retušētās fotogrāfijas, kas ar caurstrāvojošu spīdumu un vienlaikus dziļu un tumšu tonalitāti ieved lasītāju gluži citā pasaulē. *Balta kleita* ir ārkārtīgi vizuāls, taču vienlaikus saturiski mērens krājums, tādēļ nevilšus rodas vēlme to salīdzināt ar kino izteiksmes līdzekļiem, kur tuvākie gara radinieki būtu gan Andreja Tarkovska lineārais un poētiski nosvērtais fotogrāfiskums un «skaļais klusums», gan Terensa Malika plūstošā retorika — kur skaistais tagadnē vai atmiņās mijas ar šaubām un neskaidro, visu jautājošo. *Balta kleita* gan būtu ieguvusi vairāk, ja atsevišķi stāsti tajā nebūtu iekļauti; acimredzot mēģinājums veidot vienotu krājumu no dažādos gados tapušajiem darbiem nav sanācis tik organisks, kā varētu vēlēties.

Ar līdzīgu kodolu veidots talantīgās rakstnieces **Janas Egles** trešais stāstu krājums *Dzimšanas diena*. Katra stāsta epicentrā esošā sieviete atklāta visdrūmākajā eksistences stadijā — saskarsmē ar fizisku un psiholoģisku vardarbību, nelabvēlīgiem sociālajiem apstākļiem, līdzcilvēku necilvēcīgumu, smagu izvēli vai arī šādas izvēles iluzorumu. Reti kuram latviešu rakstniekam mūsdienās izdodas radīt vairākas spēcīgas grāmatas pēc kārtas, taču Egle ir unikāls izņēmums, un viņas skaudri reālistiskā sociālā proza daudzējādā ziņā raksturos 21. gadsimta literāros sasniegumus stāstu žanrā.

Arvja Kolmaņa Annas stāsti pārsteidz ar autora pārorientēšanos no absurda un postmodernisma pasaules, kas bija raksturīga gan *Žūpu Amoram*, gan *Greniānai* un citiem stāstiem. *Annas stāsti* ir pievēršanās reālpsiholoģiskajai tradīcijai, aprakstot dažādas spilgtas situācijas, kurās nonāk Anna — abstrahēts sievietes tēls. Vientulība, neprasme «pareizi dzīvot», spēja vai nespēja tikt galā ar attiecību vektoriem visos virzienos (vīrieši, bērni utt.) tiek rādīta maigi ironiskā gaismā. Pat tajos darbos, kur šķietami zūd robeža starp reālo un ireālo, arī viss metafiziskais izriet no psiholoģijas — Kolmanim būtiska ir sapņu, fantāziju pasaule. Krājums paredzēts nopietnam lasītājam, kurš vēlas bez steigas baudīt augstvērtīgu prozu.

Izes Lāces debijas krājumā *Baloži uz Žozetes jumta* stāstu sižeti nav galvenā vērtība (lai gan situācijas ir spilgtas), tajos ir izceļami izteiksmīgie laikmeta un sadzīves apraksti — gan padomju gadu, gan mūsdienu. Rakstniecei piemīt krāšņa, blīva un sātīga valoda, lasītājam radīts gandrīz fotogrāfisks un ar smaržas un garšas maņām tverams priekšstats par ikvienu ainu, arī šķietami «pelēkā» ikdiena izrādās dažādu brīnumu un košuma pārpilna. Katrā stāstā atklāta maza un konkrēta pasaule ar savu iekšējo kārtību, kas burtiski

aizrauj, tālab arī *Baloži uz Žozetes jumta* manā skatījumā ir viens no gada labākajiem isprozas krājumiem.

Savulaik **Vija Laganovska** debitejusi ar dzijas krājumu, taču pagājušajā gadā publicēta pirmā isprozas grāmata *Pirms un pēc*. Stilistiski un saturski Laganovska raksta līdzīgi Janai Eglei. Tās ir miniatūras latviešu ģimeņu drāmas, kurās satricinājumus radījusi gan laikmeta politiskā situācija, gan paaudžu nespēja sadzīvot vai atrisināt kādas iekšēji gruzdošas problēmas. Laganovskas stāstus caurvij aizvainojums un pagātne, par kuru cilvēks ir spiests kaunēties gan citu, gan savā priekšā. Vairākos darbos aprakstītā provinces vide ļoti atgādina Andras Neiburgas stāstus — pa izdangātu lauku ceļu cilvēks gan tiešā, gan pārnestā nozīmē stumj savu mūžu. Krājuma labākais darbs — izcils stāsts *Glābjamais*.

Vēsture literārā manifestācijā

Viens no pagājušā gada lielākajiem pārsteigumiem ir debitantes **Ineses Krūmiņas** apjomīgais romāns *Vilkme*. Mūsdienās ģimenes vēstures aprakstīšana ir sarežģīts uzdevums, ņemot vērā šī žanra piesātinājumu latviešu literatūrā (it sevišķi pēdējās desmitgadēs), tomēr Krūmiņa ar to pārliecinoši tikusi galā. Darbā aptverts gadsimts — no Pirmā pasaules kara līdz mūsdienām, lai gan tieši 20. gadsimta otrā puse romānā attēlota plašāk, par pamatu ņemot pašas autorens autobiogrāfiju. Laikmeta politiskās un sociālās norises tikai veido fonu tēlu savstarpējām attiecībām, tādēļ *Vilkme* drīzāk ir nevis vēstures, bet gan ģimenes romāns. Tomēr daļēji tas atbilst klasiskam naturālisma romānam, un mūsdienu latviešu oriģinālprozā (un arī plašākā kontekstā) tas ir rets gadījums. Autori interesē tā sauktā sistēmiskā kārtojuma jeb Helingera metode, tādējādi katra paaudze un tās saskarsme un attiecību veidošana ar citiem cilvēkiem pilnībā atkarīga no iedzimtības, vides, sociālajiem apstākļiem, kas izskaidro «vilkmi» atkārtot iepriekš pastāvošos modeļus. Līdzās daudzām spilgtām epizodēm kā īpaša literāra kvalitāte izceļams viens no bāsākajiem alkoholisma (un vispār atkarību) tēlojumiem, kas no mākslinieciskā viedokļa ir nevainojams. Rakstniece mērķtiecīgi parāda katru romāna raksturu arī no savas puses — tas, kurš iepriekš lasītāja acīs neapšaubāmi bija ļaundaris, jau nākamajā mirklī atklājas pilnīgi citā gaismā. Krūmiņai izdodas ļaut romāna varoņiem katram savām acīm aplūkot savu aizejošo mūžu, un tas nepavisam nav vienkāršs uzdevums.

Pēc ilgāka pārtraukuma literatūrā atgriezusies **Dace Rukšāne**, kuras romānā *Krieva āda* turpināta tā linija, ko iepriekšējos gados prozā aizskāruši Māris Bērziņš, Sabine Košeļeva, Andra Manfreda, Lauris Gundars un citi autori, proti, rādītas attiecības starp krieviem un latviešiem. Romānā spilgti aptverts pagājušā gadsimta vidus ar visām atkušņa laikmeta reālijām. Konflikts, kura pama-

Romāns ir blīvs un smagnējs, taču izturīgs un pacietīgs lasītājs tiks atalgots — līdzīga biogrāfiska romāna latviešu literatūrā nav

tā ir nespēja pieņemt citādo, ir šķietami pamatots un reālistiski veidots, taču vienlaikus padara vairākus romāna raksturus par trafaretām karikatūrām, un konflikta risinājumu — pārlieku pārspilētu. Darbs būtu daudz veiksmīgāks un oriģinālāks, ja vien to nebūtu apsteidzis Noras Ikstenas *Mātes piens* (2015) — mātes un meitas attiecību līnija uz konkrēta vēsturiskā nogriežņa fona literatūrā šķietami sākusi sevi izsmelt.

Andras Manfeldes romānu *Vilcēni* var uzskatīt par literāru pieminekli paaudzei, kura agrīnā jaunībā piedzīvoja būtiskas pārmaiņas nule kā neatkarību atguvušajā Latvijā. Līdzīgi kā rakstnieces romānā *Virsnieku sievas* (2017), kurā darbības telpa bija ļoti specifiska (Liepājas Karosta), arī *Vilcēnos* atklāta literatūrā reti aprakstīta laiktelpa — Jūrmala 90. gadu sākumā. Darbā attēlotie jaunieši nāk no nelabvēlīgām ģimenēm, cenšas pabeigt vidusskolu un izdzīvot starp vietējo bandu kaislībām un dažādu atkarību vilinājumiem, tā tad aplūkots nopietns sociālo problēmu loks, tomēr Manfelde galvenokārt centrējas uz sajūtām un asociācijām, radot plašu un dziļu dzejiski liroepisku pasauli. Instrumentācijas sulīgums, vitalitāte un ekspresivitāte, fotogrāfiski gleznainas noskaņas pamišus vilņojumam un trauksmainumam, kas imitē kustību, enerģiju un citus lielumus jūras līcī, Lielupē un pa vidu tam esošajā cilvēkā (visā tā pievilcībā vai neglītumā), ļauj pārliecinoši apgalvot, ka *Vilcēni* ir gada estētiskākais prozas darbs.

Savukārt **Ingas Žoludes** un igauņu rakstnieka Tita Aleksejeva kopīgi veidotajā stāstu diptihā *Livonijas debesis* aktualizēta 17. un 18. gadsimta mija; Žoludes darbā tā atklāta Ernsta Glika audzumeitas Martas Skavronskas jeb Katrīnas I acīm. Stāstā izspēlēts garīgā, sakrālā un profānā pretnostatījums gandrīz vai teorētiskā līmenī; vēstījumu caurstrāvo šaubas un mūžīgā svārstīšanās, savas identitātes meklējumi un iekšējais monologs. Žolude ar valodu rikojas veikli — gan stilizējot saziņu, kāda tālajā 1699. gadā pastāvēja starp cilvēkiem, gan paliekot saistīta ar 21. gadsimta lasītāju un mākslīgi neatdarinot senatnisko. Pārļaicīgums Žoludes darbos bijis sastopams jau iepriekš, lai arī šis ir tikai trešais rakstnieces prozas darbs, kurā ieskicēts konkrēts vēstures periods. Tomēr kultūrvēsturiskā telpa un tās detaļas paliek abstraktā līmenī, un lasītājam ir iespēja to papildīt pašam. Maksimāli koncentrētu vēstījumu Žoludei šķietami izdodas panākt tikai nepilnu sešdesmit lappušu garā stāstā, taču jūtams, ka viela plūst pāri un prasās pēc lielākas formas darba. Tita Aleksejeva stāsts ir dinamiskāks, straujāks, raupjāks un daudzbalstīgāks, no intīmās un filozofiskās telpas pārejot uz kara tēlojumu. Tādējādi Aleksejeva un Žoludes diptihs savdabīgā veidā atbalso Tolstoja *Kara un miera* elementus un kompozīciju, lai gan starp abām grāmatas daļām jeb katra autora oriģināldarbiem tieši būtisko atšķirību dēļ pastāv zināma disonanse.

Ingas Žoludes Marta vairākās epizodēs sevi asociē ar kraukli, kas ipatnējā veidā sasaucas ar **Andra Zeibota** avangardiskā romāna *Krauklis* refrēna formas vadmotīvu (būtiska atsauce uz vēlinā romantisma un daļēji simbolisma ikonu — Edgara Alana Po dzejoli *Krauklis*). Dzejnieka Jāņa Ziemeļnieka personība latviešu literatūras vēsturē allaž palikusi nomaļus, taču tieši ar tās izpēti iesākts biogrāfisko romānu un literatūrzinātnisko monogrāfiju cikls *Es esmu...* Apjomīgajā romāna priekšvārdā Zeibots izskaidro dziļu psiholoģijas jautājumus, kas viņam līdzējuši Ziemeļnieka traģiskā mūža interpretēšanā. Kraukļa izdvestā frāze «vairs nekad!» atspoguļo cilvēka izmisīgo cīņu ar atkarību, kas gluži kā nezūdoša enerģija visu laiku kvēp kaut kur zemdegās, par sevi sūrstoši atgādinot. Romāns ir blīvs un smagnējs, taču izturīgs un pacietīgs lasītājs tiks atalgots — līdzīga biogrāfiska romāna latviešu literatūrā nav un, visticamāk, vairs nebūs. Galu galā, Zeibota darbi ir pietiekami margināli un neatdarināmi.

Burtiski gada pēdējās dienās publicētais **Laimas Kotas** romāns *Cilvēks ar zilo putnu* ir sērijas *Es esmu...* trešais darbs — par Anšlava Eglīša dzīvi. Par to, ka daudzu autoru veidota literāru darbu sērija nav viegls uzdevums, varēja pārliecināties vēstures romānu sērijas *Mēs. Latvija, XX gadsimts* kontekstā — konkrētu rakstnieku piesaistīšana noteiktam vēstures posmam ir liels risks ar neparedzamu galarezultātu, kur nu vēl gadījumā, kad rakstnieku radošie interpretāciju apvārsņi tiek iegrozoti reālu kultūrvēsturisku personību miesā un garā. Tomēr, ja uz mirkli abstrahējas un koncentrēti uzlūko tieši Anšlava Eglīša un Laimas Kotas prozas darbus, nenoliedzami un bez īpašas piepūles var saskatīt spēcīgu stilistisku un pat temperamentu radniecību: abiem piemīt šā ornamentālistika, mākslinieciskums (tiešā saistē ar vizuālās mākslas klātbūtni), rotaļīgums, vieglums, humors un kodīgā satīra, arī formālie paņēmieni (romāns kā īsu stāstu virkne) sabalsojas. Rakstniece aplūko īpašu laika nogriezni Eglīša mūža gājumā — nevis sulīgo un trauksmaino radošās bohēmas dzīvi starpkaru Latvijā, nevis spilgtās desmitgades un vecumdienas ASV, bet gan pirmos piecus pēckara gadus, ko Eglītis kopā ar savu dzīvesbiedri Veroniku Janelsiņu aizvada trimdā Rietumeiropā. Par šo laiku Eglīša biogrāfijā zināms salīdzinoši maz, un Kota šo tukšumu ir veiksmīgi aizpildījusi.

Divas Ivandes un divas Antonijas

Pērn piedzīvojām arī kādu neparastu situāciju: ar tikai dažu mēnešu starpību tika publicēti divi romāni par Ivandi Kaiju, ko zinām kā Latvijas kultūras vēsturē nozīmīgu personību — **Jāņa Ūdra** romāns *Ivande Kaija. Sievietes dzelme* un **Ingas Gailes** romāns *Rakstītāja*. Ieinteresētām lasītājam vajadzētu spēt novērtēt abu darbu savdabīgo un neplānoto simbiozi, protams, rēķinoties ar autoru atšķirīgo stilu un izteiksmi.

Absolūts pretstats šobrīd dominējošajai psiholoģisko stāstu jūrai; tā ir literatūra tiem, kas alkst avangarda un neparastas lasīšanas pieredzes

Jānis Ūdris daudz uzmanības pievērš tieši politiskajām niansēm un tiecas visas Ivandes Kaijas mūžā piedzīvotās parādības socializēt. Secīgi tiek atklāta rakstnieces bērnība, «kad pelēcība izsmēja apdāvinātos», 19. gadsimta nogalē uzspiestā pārkrievošana, sabiedrības vērtību sistēmas maiņa gadsimtu mijā – pārorientēšanās no garīgā uz materiālistisko, neatkarību izcīnījušās valsts pirmo gadu kaislības vēlēšanu aizkulisēs un parlamentā utt. Ūdris ievēro tradicionāla biogrāfiskā romāna principu, kurā pastāv lineārais laiks, un pat sadzīves sīkumus apaudzē ar gadskaitļiem un datumiem. Romāna vidusdaļa tādējādi pārtop par piesātinātu Pirmā pasaules kara un Brīvības cīņu hroniku, kuru var lasīt kā konspektīvu šī perioda pārskatu, pilnībā atrautu no rakstnieces personības un dzīves gājuma konteksta. Ūdris arīdzan mērķtiecīgi blāķiem citē Kaijas dienasgrāmatu ierakstus un vēstules, un tie aizņem ievērojamu daļu romāna vēstījuma, turklāt nemitīgās atsauces gan uz ārzemju, gan vietējiem klasiķiem rada mehāniski veidota un samākslota vēstījuma iespaidu.

Inga Gaile *Rakstītājas* vēstījumu izkārtojusi atgriezeniskā hronoloģijā. Atmosfēras un māksliniecisko paņēmieni ziņā romāns šķiet ļoti radniecīgs darbs angļu autores Sāras Votersas (*Sarah Waters*) romānam *The Night Watch* (2006). Romāns ir pārcilvēcīgs – tā vēstītāja noraugās uz savu mūžu un laika ritumu no malas («no savas ledus istabiņas», lietojot Gailes frāzi) un dzīvi apcer caur nāvi, tādēļ darba pirmajos teikumos tikpat kā atskan Rēģinas Ezeras balss. Ivande Kaija romānā atspoguļojas laikabiedru un līdzcilvēku acīm – sākot ar slimnīcas palātas pacientiem un apmeklētājiem, medmāsu, mājkalpotāju, beidzot ar pašas bērniem. Rainim, Aspazijai, Kārlim Ulmanim un citiem rakstnieces laikabiedriem ir pakārtota nozīme, jo Gailei svarīgs ir mazais cilvēks. «Es esmu, es esmu, es esmu. Un tu esi, lai mani spoguļotu.» (29) – šis citāts būtībā reprezentē visu romāna būtību. Turpretī Ūdris īpaši centrējas uz Ulmaņa personību, kas Gailes romānā pieminēta tikai garāmejojot. Autors šādu ieciklēšanos uz noteiktiem rakstnieces laikabiedriem isteno apzināti, jo tiecas uzsvērt Kaijas vilšanās dažādos politiskos ideālos, tādējādi demitoloģizējot gan Raiņa un Aspazijas attiecības, gan arī ieskicējot neviennozīmīgās attiecības ar pašu Ulmani. Mēģinot pārfrāzēt Kaiju un imitēt viņas rakstības stilu, Ūdrim nevilšus veidojas kariķētas romantisma un sentimentālisma klišejas, turpretī Gailei izdodas sintezēt oriģinālos Kaijas tekstus ar saviem – intonācija ir tik identiska un pārejas tik plūstošas, ka lasītājs pat nepagūst pamanīt starpību starp autorēm.

Seksualitātes apzināšanās jautājums Ivandes Kaijas personības un radošās darbības kontekstā abu rakstnieku romānos patiešām ir fundamentāli svarīgs, un būtiski, ka izdevies izvairīties no tā trivializēšanas.

Pārfrāzētais modernisms

Ilgi gaidītais **Jāņa Joņeva** stāstu krājums *Tīģeris* viscaur ir atgādinājums par 20. gadsimta pirmās puses modernisma novelistiku. Savulaik Erika Ādamsona formulētā atziņa «tas kungs ar mani rotaļājas» transformējusies Joņeva retoriskajā «kurp tagad, kurp mani, apjukušo pasažieri, nes šī soļojošā un ārdošā mašīna?». Spēlēšanās ar vienuviet autora definēto mērķi «tuvoties nesaprotot un ieiet nezināmajā» ļauj darbu kompozīcijai rotēt Rubika kubā, bet lasītājam – tikt vadātam likločos un strupceļos, kuros vietumis pavidošais tīģera tēls kā caurviju motīvs gandrīz vai izpilda Jāņa Ezeriņa «leijerkastes» principu. Līdzās sadzīviski realistiskiem stāstiem Joņevs ieslīgst sirreālajā un absurdajā. Atšķirībā no Joņeva izcilā, oriģinālā un plūstošā debijas romāna *Jelgava 94* (2013) *Tīģerī* mākslīgi veidotās kombinācijas, mēģinājumi atdarināt, arīdzan atsevišķu bezgumīgu elementu apspēlēšana diemžēl pamatīgi iegāž. Un tomēr – krājuma spēcīgākais stāsts *Burti* ir viens no sirsnīgākajiem un oriģinālākajiem pēdējo gadu latviešu literatūrā.

Līdzīgi un vienlaikus pietiekami atšķirīgi rīkojies arī talantīgais **Vilis Kasims**, savā otrajā grāmatā *Lizergīnblūzs* dodoties vēl atšķirīgākos māksliniecisko paņēmieni meklējumos. Tai nav itin nekā kopīga ar pietiekami ekstravaganto debijas romānu *Lielā pasaule* (2015), kurš iemiesoja satīru. Krājumā lasāmie darbi pat īsti nav stāsti, drīzāk – miniatūras dzejprozā, kuras caurstrāvo Kasima neikdienišķā valodas izjūta, īpatnēja sintakse, kas veido savdabīgu ritmu un muzikalitāti. Vietumis pavid gandrīz vai pārfrāzēti Alena Ginsberga dzejas motīvi, un kopumā dominē pagājušā gadsimta modernisma pasaules izjūta un atmosfēra. Kasima krājums raksturojams kā absolūts pretstats šobrīd dominējošajai psiholoģisko stāstu jūrai; tā ir literatūra tiem, kas alkst avangarda un neparastas lasīšanas pieredzes.

Jura Zvirgzdiņa miniatūru krājums *Esse un... un...* nav tikai 1993. gadā publicētā krājuma atkārtots, bet gan svaigi papildināts izdevums. 90. gadu sākumā tas iezīmēja būtisku lūzumu modernajā latviešu literatūrā. Zvirgzdiņš savā izsmalcinātajā asprātībā ir spējīgs aplūkot laikmeta parādības un to absurdo iedabu, padarot Eses stāstus tiklab saistītus ar konkrēto laiku (te vietā atgādināt par paša autora ieviesto žanra apzīmējumu «traģihronika»), tiklab universālus un pārļaicīgus. Ierasto sižeta, vēstījuma un vienojošo motīvu jēdzienu piemērošana Zvirgzdiņa miniatūrās prozas tekstam ir bezjēdzīgi. *Esse* ir jālasa, atmetot jebkādus priekšstatus un gaidas. Miniatūrformas vērojumi par dzīves parādībām, to paradoksālo iedabu pašironiskā vēstītāja balsī sastopami vairāku autoru darbos, taču tieši Zvirgzdiņš ir uzskatāms par šī žanra, tradīcijas un māksliniecisko paņēmieni celmlauzi mūsdienu latviešu literatūrā.

Gada nogalē pāris nedēļas par kulta grāmatu

Ceļš ļauj atklāt jauno gan pasaulē, gan liktenīgajos ceļabiedros, gan sevī, un ne vienmēr atklājumi ir patīkami

tapa **Andra Kalnozola** debijas romāns *Kalendārs mani sauc*. Romāns strukturēts vienlaikus kā kalendārs un dienasgrāmatas ierakstu virtene, kurā aptverts viens gads; nodaļas sadalītas pa nedēļām, savukārt katra nedēļa simboliski un tematiski iemieso kādu lietvārdu (kā konceptuālu vērtību, par kuru vēstītājam ir jāreflektē). Darba kompozīcija un struktūra virspusēji atgādina vairāku 20. gadsimta (un arī senāku) literāro dižmeistaru darbus (latviešu literatūrā — Regīna Ezera, Marģeris Zariņš, vairākos darbos šādi rīkojusies arī Gundega Repše), taču Kalnozols šajā ietvarā dodas vēl tālāk. Romāna «neikdienišķais» vēstītājs — ar kādu nervu slimību (visticamāk, autismu) sirgstošs īpatnis — nespēj pildīt sabiedrībā par normu pieņemtās sociālās funkcijas, toties ir apveltīts ar fenomenālu atmiņu (kas ļauj iegau-mēt visas kalendāra vārda dienas atbilstoši datumiem), ar plašu sirdi un neparastu skatījumu uz dzīvi. Tādējādi vēstītājs iemieso gan tradicionāla «mazā cilvēka» vai pat «liekā cilvēka» vaibstus, gan nosacīti maza bērna arhetipisko redzesloku — viņš piedzīvo pakāpenisku izaugsmi, dažādu fobiju (mitisko priekšstatu par lielo un ļauno pasauli) pārvarēšanu un emocionālu pieaugšanu empīriskā ceļā, lai gan visa dzīve (it kā) aizrit vāveres ritenī. Kalnozols iesniedzas klasiskās literatūras tradīcijās, ar pārdzīvojumu apbalvojot katru lasītāju, kurš ir gatavs šo grāmatu uzņemt ar atvērtu sirdi. Vienlaikus romāna vēstījums ir apliecinājums tam, cik brīnišķīgs var būt cilvēka prāts. *Kalendārs mani sauc* ir viens no pēdējā laika oriģinālākajiem un — nerodot labāka vārda — vērtīgākajiem literārajiem darbiem.

Ilzes Jansones romāns *Vīru lietas* uztverams kā ironiska līdzība par mūsdienu vidusmēra intelektuāļa tukšo kodolu un eksistenciālo strupceļu. Darbā vienkopus sajaukti dažādi žanri un literāras tradīcijas; reālistiski sadzīviskajam naratīvam pamīšus plūst arī alegoriskais slānis ar zooloģiskajiem motīviem un antropomorfiskām atkāpēm, taču šādas kolāžas un stilizācijas nenāk par ļaunu, jo Jansones izvēlētie formālie paņēmieni neņem vīrsroku pār romāna saturu un būtisko vēstījumu.

Savukārt **Alda Bukša** romāna *Brāļi* kontekstā jābilst — beidzot ir radīts kvalitatīvas detektīvžanra literatūras darbs. Tas ilgstoši (kopš 80. gadiem) bijis pārlietu izšķīdis izklaides literatūras (ne)kritiskajā masā. Lai arī Bukša debija *Parādu piedzinēji* (2015) varētu šķist universālāka un aktuālāka (ņemot vērā Latvijas sociālekonomisko realitāti un tās agonējošo tieksmi cikliski atkārtoties), autora otrais romāns ir asāks, dinamiskāks, trauksmai-nāks, modernāks, savā ziņā arī krietni drūmāks.

Greizajā spogulī

Vairākos pagājušā gada darbos dominē autoru vēlme atskatīties uz savu dzīves un darba pieredzi. **Kaspars Zaviļeiska** garais stāsts *Pilnīgs Šahs* ir rotālis mēģinājums aplūkot jauniešu bohēmu 90. gadu nogales un gadsimtu mijas situā-

cijā. Šis desmitgades laiks aprakstīts arī aktiera **Ērika Vilsona** debijas romānā *Me & Mo*, kurā ar dzīves nobružāta kultūras darbinieka ironiski žultaino rūgtumu aplūkota teātra pasaule un tās aizkulises. Diemžēl darbam pietrūkst loģiskākas struktūras un raitākas notikumu attīstības, ar laiku lasītājs zaudē interesi par notiekošo.

Pašrefleksija sastopama arī **Kristīnes Ulbergas** daļēji autobiogrāfiskajā romānā *Kariete uz Santjago*. Ulbergas iepriekšējos romānus raksturoja ļoti specifisks pasaules redzējums, kurā objektīvā realitāte mijās ar sabiezīnātu simbolu un pārnesto nozīmju pasauli «alternatīva» vēstītāja acīm. Jaunais romāns tiecas uz reālistiskāku un tradicionālāku vēstījumu, taču epizodiski ieslīgst asociatīvā plūsmā. Izmantots klasisks ceļojuma motīvs — atrodoties svētceļojumā, tiek uzdoti dažādi jautājumi un meklētas (taču ne vienmēr atrastas) atbildes uz tiem. Ceļš ļauj atklāt jauno gan pasaulē, gan liktenīgajos ceļabiedros, gan sevī, un ne vienmēr atklājumi ir patīkami.

Visbeidzot — pieminēšanas vērts ir talantīgās tulkotājas **Silvijas Brices** autobiogrāfiskais krājums *Baigās piezīmes*. Latvijā ir daudz jaudīgu un gudru tulkotāju, un literāro tulkojumu līmenis kopumā ir vērtējams kā ļoti augsts. Dažādas sarunas vai intervijas ar tulkotājiem un atdzejotājiem allaž bijušas pieprasītas, jo šie cilvēki vienmēr ir aizņemti ar savu darbu un tikai reizēm pavīd ārpus sava ampluā jeb tulkotā teksta. Silvija Brice piedāvā retu iespēju ielūkoties tulkotājas dzīves aizkulisēs. Līdzīgi kā kino zinātnieka Viktora Freiberga krājumā *Kinomāna slimības vēsture* (2019), arī *Baigās piezīmes* caurstrāvo pašironiska intonācija ar fatālistiska piesitienu, ne velti krājuma vāka noformējumā izmantots āksta motīvs. («Vai kādam vēl nav skaidrs, ka daiļliteratūras tulkotājs ir slīcējs ubags ideālists.» (38)) Tulkošanas procesu Brice nodēvējusi par «baigo tulkošanu», tādējādi norādot uz radoša cilvēka likumsakarīgajām mokām. Aprakstīts mūžīgais jautājums par tulkojuma neiespējamību — to, ko nevar pārceļt no vienas valodas un kultūrvēsturiskās situācijas citā. Aktualizēta arī pēdējos gados par modes vārdu kļuvusi prokrastinācija — putekļu slaucīšana, kafijas padzeršana, pastaigas, ēst gatavošana un likumsakarīgā trauku mazgāšana un tikai tad atgriešanās pie tulkošanas. Atsevišķos gadījumos tulkotāju no slīdēm var izsist pat triviāli sadzīviski sīkumi vai atkāpes no kādas rutīnas — kad salūst vecā klabošā tastatūra, ar jauno vairs nav iespējams pastrādāt, jo klabēšanas neesamība neļauj dabīgi ritēt valodai. Krājuma spēcīgākās lappuses saistāmas tieši ar tulkošanas pasaules procesa atklāsmi, arīdzan ar ieskatu Brices ģimenes vēsturē, pārējais ir salīdzinoši mazsvarīgāks un mazvērtīgāks.

Daļai sabiedrības pašreizējos apstākļos parādīties vairāk brīva laika, ko var atvēlēt tieši grāmatu lasīšanai. 2020. gada latviešu prozā rodami patieši kvalitatīvi un iedvesmojoši darbi. ■

lesaka grāmatu blogeri

Mūsdienās grāmatu blogi ir viens no lasīšanas un grāmatu popularizēšanas veidiem. Vai blogu autori veido alternatīvu vai tomēr paralēlu redzējumu par procesiem grāmatniecībā?

Domuzīmes tiešsaistes sarunā, ko sagatavoja Rudīte Kalpiņa, piedalījās grāmatu blogeres Arta Brice (*Austras grāmatas*), Anete Ābele-Gile (*Happynorelle.wordpress.com*), Mairita Gurova (*Marii grāmatplaukts*), Līva Alksne (*Līvas Alksnes logs uz pasauli*), Maija Liepa (*Domgraudi.blogspot.com*), Meldra Gailāne (*Facebook lapas Bibliholiķes atzīšanās un Irbe Bārbala lasa un raksta*).

Blogu fenomens sākās ap tūkstošgades miju, kad, attīstoties tīmeklim un programmēšanas tehnoloģijām, brīvas publicēšanās iespēja radās ikvienam. Uz blogosfēru lika lielas cerības – iegūt popularitāti ar saturu, nopelnīt reklāmu vai sponsoru naudu. Vienlaikus būtiski samazinājās profesionāļu un autoritāšu analītiskie viedokļi, tos aizstāja dažādās kvalitātēs un formās izteiktie iespaidi, sajūtas, atsauksmes. Arī grāmatu blogi kļuva par pieprasītiem ceļa un vēja rādītājiem grāmatniecības pasaulē.

Kad jūs sākāt rakstīt blogu par grāmatām?

Mairita Gurova. Pagājušā gada novembrī apritēja 14 gadi, kopš sāku blogu. Atceros – ļoti gribējās pamēģināt. Tiesa, ne mana profesija, ne nodarbošanās nav saistīta ar grāmatu pasauli. Grāmatas lasu brīvajā laikā un uzrakstu vidēji vienu rakstu mēnesī – darba dēļ lasīšanai tagad ir visai maz laika. Agrāk centos uzrakstīt vismaz vienu rakstu nedēļā.

Maija Liepa. Blogs man nozīmē iespēju izpausties ne tikai kā eksaktajam tipam, bet līdzsvarot šo izpausmi ar humanitāro aspektu. Blogs ir sava veida valodas attīstības treniņš, jo darbā diendienā runāju par eksaktām tēmām, izteikties par literatūru ir kas cits. Kad paskatos, kā esmu rakstījusi pirms septiņiem gadiem un kā rakstu tagad, nevar salīdzināt.

Līva Alksne. Blogu jau no sākuma uztvēru kā portfolio – veidu, kā varu sevi parādīt publiskajā telpā –, jo vēlējos strādāt medijos, un tāpēc to veidoju ar savu vārdu un uzvārdu. Pirms 10 gadiem, kad vēl studēju komunikācijas zinātnes, kāda izdevniecība blogerus aicināja uz sadarbību. Līdz tam piezīmes par izlasītajām grāmatām rakstīju blociņā.

Pirms dažiem gadiem blogā tā pamatīgi ieskrējās ar vidēji sešiem ierakstiem, sekoja desmit ieraksti mēnesī, un aizvadītajā gadā – no sešiem līdz pat sešpadsmit rakstiem mēnesī. Sāku apskatīt arī bērnu grāmatas.

Arta Brice. Blogu jau 13 gadus, tiesa, ar lieliem pārtraukumiem. Agrāk rakstīju pārdomas par jebkādam tēmām, bet pirms pāris gadiem, aizraujoties ar pazušānu grāmatu lapaspusēs, izvēlējos rakstīt tieši par to. Īsto vārdu neesmu slēpusi, to blogā viegli atrast.

Anete Ābele-Gile. Es izdomāju blogu rakstīt ar tādu vārdu, kas man ļoti patīk – Norelle (no tā radās *Happynorelle*), un nekāda dziļāka zemteksta. Negribēju atklāt personisko informāciju. Segvārds it kā piešķir jaunu identitāti.

Meldra Gailāne. Uzturu divas lapas *Facebook*. Viena ir *Bibliholiķes atzīšanās*, kurā rakstu par pieaugušo grāmatām, otras lapas *Irbe Bārbala lasa un raksta* veidošanā iesaistās mana mazā meita, un tur ir gan meitas atsauksmes videoformātā, gan mans kā mammas skatījums uz konkrēto bērnu grāmatu. Cenšos mēnesī izveidot vismaz divus trīs ierakstus, lai gan ne vienmēr tas izdodas.

Vai latviešu grāmatu blogeru vidū vairākums ir sievietes?

Mairita. Jā, un man šķiet, ka sievietes arī vairāk lasa un raksta. Pieļauju, ka sievietēm vairāk gribas izpausties, izteikt domas, viedokli. Jājautā tiem dažiem vīriešiem blogeriem, kāpēc viņi raksta, vai arī tiem vīriešiem, kas lasa, bet neraksta, – kāpēc viņi neveido grāmatu blogu?

Ar ko grāmatu blogeri apgādiem ir izdevīgi, un kā notiek jūsu sadarbība? Jūs saņemat grāmatu par brīvu, un tā paliek jums, vai tā?

Mairita. Attiecības ar izdevniecībām vienmēr ir bijušas godīgas. Ja man piedāvā kādu grāmatu, es vispirms noskaidroju, vai to vispār gribu lasīt. Un nemaz neņemu grāmatas, par kurām neesmu pārliecināta, ka tās man patiks. Tiesa, reizēm mēģinu apdomāt, emocijas atdalīt no prāta spriedumiem.

Vienmēr brīdinu izdevniecības – atsauksme būs godīga. Ja grāmata man nepatiks, tā arī uzrakstīšu. Un ir bijis tā, ka, uzzinot par šādu neļāvīgu iespēju, dažas izdevniecības nav turpinājušas saziņu ar mani.

Pašlaik gan sadarbojos tikai ar pāris izdevniecībām, jo grāmatu lasīšanai varu atlicināt maz laika.

Cilvēkiem reizēm šķiet — ja izdevējs iedod grāmatu, blogeris raksta tikai slavinājumus, taču tā nebūt nav

Arta. Es arī neizvēlos lasīt grāmatu, par kuru esmu dzirdējusi negatīvu atsauksmi. Var būt 10 slavinošas atsauksmes un viena negatīva, tomēr lielāks iespāids būs tai negatīvajai. Izdevniecība mani parasti informē par jaunajām grāmatām, un es varu kādu no tām izvēlēties. Arī vietnē *Goodreads* paskatos citu lasītāju vērtējumu. Tas palīdz noskaidrot, vai ir vērts attiecīgo grāmatu lasīt un aprakstīt.

Sākumā gribēju piekrist visam, ko vien grāmatu apgādi piedāvā, bet tagad spēju arī atteikties. Nesen mocījos ar kādu grāmatu, pagāja ilgs laiks, līdz saņēmos un izlasīju līdz beigām. Tūlīt uzrakstīju arī atsauksmi — tā nebija diez ko labvēlīga, bet kļuva par vienu no gada visvairāk lasītajiem ierakstiem manā blogā.

Mani vada arī pienākuma apziņa — ja izdevējs konkrēto grāmatu ir uzticējies, pēc iespējas ātrāk ir jāizdara mans darbs.

Meldra. Jebkurā grāmatā var atrast kaut ko atzinības vērtu. Ja grāmata man ļoti nepatīk, mēģinu atsauksmē koncentrēties uz foršo, mazāk pieminot to, kas nepatika. Lasītāji un gaumes atšķiras, varbūt kādam citam patīk tas, kas mani neuzrunā.

Maija. Es blogā cenšos norādīt, kādai auditorijai grāmata varētu būt interesanta un pie kāda žanra pieder. Tas vismaz daļēji novērš vilšanos.

Līva. Dažas izdevniecības ir ar personiskāku attieksmi, jau zina, kas man patīk, un sūta informāciju tikai par to. Daži izdevēji vienkārši atsūta kopēju preses relīzi par jaunumiem. Gadu gaitā arī man ir izstrādājies algoritms, un skaidri zinu, ka to autoru grāmatas, kas man nepatīk, visticamāk, pie manis arī nenonāks.

Atsauksmē cenšos pastāstīt, ko no attiecīgās grāmatas var sagaidīt — vai tā ir viegla izklaide ar nedaudz eksotisku fonu, pamatīgs uzdevums smadzenēm vai lieliska pašanalīze. Tad arī lasītājs var novērtēt, cik tas viņu interesē.

Pirms pāris gadiem ieviesu grāmatām 1–5 zvaigžņu vērtēšanas sistēmu. Ja novērtēju ar 3, kas nozīmē «patika, nenožēloju, ka izlasīju», tad, kā esmu ievērojusi, izdevējs atsauksmi nepublicē. Turpretī 4 un 5 zvaigžņu atsauksmes izdevēji labprāt izplata tālāk.

Grāmatizdevējiem ir izdevīgi, ja par grāmatu runā, un vēl labāk, ja tai velta atzinīgus vārdus. Tas ietekmē pārdošanas rādītājus, citādi taču izdevēji nesadarbotos ar blogeriem, kuru šobrīd ir diezgan daudz.

Parasti gribu izlasīt pēc iespējas ātrāk, kamēr neviens cits blogeris vēl nav paguvis. Ir patīkami atsauksmi uzrakstīt pirmajai, un tādēļ grāmatu skaits, kuras es izlasu, ir audzis.

Anete. Ir tiešām maza iespējamība, ka atsauksme būs negatīva, jo izvēlos tās grāmatas, kas atbilst manai gaumei. Pirms dažiem gadiem izdevniecība rīkoja blogeru tikšanos ar vairākiem ārzemju autoriem, sadarbība ir abpusēji pozitīva.

Kas veido bloga struktūru — grāmatas saturā izklāsts vai iespāidi par izlasīto?

Arta. Es rakstu par iespāidi, kādu grāmata manī atstājusi. Cilvēkiem reizēm šķiet — ja izdevējs iedod grāmatu, blogeris raksta tikai slavinājumus, taču tā nebūt nav. Brīžiem ir nepatīkami to dzirdēt, jo pārņem sajūta, ka pārējie domā — izdevējs mani izmanto kā reklāmas stabu, uz kura būs tikai slavas vārdi un nekā slikta.

Kas ir jūsu lasītāji?

Arta. Neesmu skatījusies statistikā, kura vecuma cilvēki lasa manu blogu. Bet *Instagram* sekotāju lokā pārsvarā ir 20–30 gadus veci šīs vietnes lietotāji, un tieši no *Instagram* manā blogā ienāk visvairāk cilvēku. Rakstot es par auditoriju īpaši nepiedomāju un pēc liela lasītāju skaita nedzenos, tomēr ceru, ka mani saprot ne tikai vienaudži, bet plašāks lasītāju loks.

Manam blogam nejausi ir uzdūrušies jaunāka gadagājuma radinieki — meklējot *Google* pārlūkā noderīgu informāciju skolas uzdevumiem par kādām konkrētām grāmatām. Un attapušies, ka lasa manis rakstīto.

Līva. Lasītāju skaits nav svarīgākais, drīzāk interesants ir pētniecības aspekts. Manus ierakstus lasa aptuveni 30–40 gadus veci cilvēki, no tiem ārvalstīs dzīvojošie ir ap 30%. Ļoti daudzi meklē atsauksmes tieši pēc grāmatas nosaukuma. Cenšos rakstīt plašam lasītāju lokam, bet loģiski, ka vairāk pievelku savus vienaudžus.

Reiz atklājās, ka mana augšstāva kaimiņiene, kura tobrīd mācījās vidusskolā, recenzijai literatūrā iedvesmojusies no mana bloga. Zinu, ka manus ierakstus labprāt lasa manas draudzenes mamma. Lasa arī grāmatu autori, kas ir gan svarīgi, gan brīžiem biedējoši.

Meldra. Abām manis veidotajām lapām *Facebook* seko diezgan daudzi bibliotekāri, tad klāt nākuši bibliotēku apmeklētāji, bērnu draugu vecāki. Pētījusi neesmu, bet ar ierakstiem noturu viņu uzmanību un interesi. Protams, ir patīkami, ka lapās ieskatās daudzi cilvēki, tomēr lasītāju skaits man nav noteicošais.

Mairita. Manu blogu lasa, lai gan precīzi neesmu pētījusi pēdējo gadu statistiku. Protams, jo lielāks lasītāju skaits, jo patīkamāk, rakstu taču ne tikai sev. Reiz arī rakstnieks Guntis Berelis bija mani pieminējis kādā rakstā par blogiem. Droši vien lielākā lasītāju daļa ir tepat no Latvijas un vecuma ziņā dažādi, bet viņus interesē tas, ko es lasu, un varbūt arī tas, kā es rakstu.

Starp citu, ja par auditoriju — statistikā ik gadu atainojas brīdis, kad skolās māca par *Virzas Straumēniem*, jo tad vairojas lasītāju skaits arī manam ierakstam par šo grāmatu. Tomēr drīzāk ir vilšanās, jo nekā daudz un plaša tur nav.

Līva. Reizēm nepazīstami jauni cilvēki visai nekaunīgi pieprasa sniegt dažas atbildes «kādam pētnieciskam darbam». Man atsūta pamatīgu blāķi ar, kā nojaušams, literatūras skolotājas

Lasītāji parasti ir introverti, izlasa, pačubinās, kaut ko uzraksta, varbūt paskatās, ko cits ir izlasījis, papildina savu lasāmo sarakstu

uzdotiem jautājumiem, uz kuriem skolēnam pēc grāmatas izlasīšanas jāatbild. Un noskaidrojas, ka tā nav nekāda aptauja, bet gan «nu tur skolai». Tad izrādās, ka grāmata bijusi jālasa «uz pusēm ar draudzeni», bet tā nav izlasījusi, un situāciju mēģina glābt, iesaistot mani. No bloga ieraksta ir secināts, ka es šo grāmatu esmu izlasījusi un tāpat varu izstāstīt par spilgtākajiem tēliem, raksturot galvenos varoņus.

Vienmēr esmu iestājusies pret intelektuālo plaģiātismu, jo tas nav pieļaujams, un, kad ar tādām lietām sāk nodarboties skolēni, tas šķiet pavisam bēdīgi.

Maija. Ik pa brīdim redzu, ka manis rakstīto lasa Krievijā, ASV, arī Somijā, Francijā. Viena otra pazīstama skolotāja ir stāstījusi, ka pārbauda, vai skolēni nav kopējuši manis rakstīto. Skolotāji zina, kā tas viss notiek.

Vai blogs ir arī jāreklamē, jāvirza blogu tirgū?

Līva. Padalos ar kārtējo jauno ierakstu sociālo tīklu profilos, un tas arī viss. Ja blogu grib popularizēt nopietni, detalizēti jāplāno: kur vērts izvietot reklāmas, kādai auditorijai, kur pakomentēt, lai tevi pamanītu, un tā tālāk. Tas jau ir pilna laika darbs.

Mairita. Es arī soctīklos paziņoju par jauniem rakstiem, bet tur ar cilvēkiem sazinos dažādu iemeslu dēļ. Ja kāds no *Facebook*, *Instagram* vai *Twitter* sekotājiem arī palasa manu blogu – lieliski.

Arta. *Facebook* izveidoju lapu, kurā dalos ne tikai ar bloga jaunumiem, bet arī ar citātiem no grāmatām. Tāpat bloga jaunumiem līdzī var sekot manā *Instagram* profilā. Neuzskatu to par reklāmu, bet mazu priekšrocību gan.

Vai jums rodas ciešākas saites ar cilvēkiem, kuri lasa jūsu rakstīto?

Meldra. Dzīvoju laukos, pašā Latvijas malā, līdz Rīgai apmēram 300 kilometru, tāpēc daļiņa grāmatu klubīnos klātienē īsti nebija iespējama arī agrāk, jo pamatā viss koncentrējas Rīgā. Tomēr ik pa laikam saņemu kādu vēstuli, ka ir patīcis tas, ko esmu uzrakstījusi.

Anete. Man nav izveidojušās tuvas, personiskas draudzības, kurās manam blogam būtu bijusi izšķirošā loma. Reiz gan izdevniecība rīkoja blogeru Ziemassvētkus, un no tā laika zinu foršus cilvēkus, ar kuriem saglabājusies zināma saikne. Dzīvē netiekamies, bet cits citam sekojam virtuāli. Es joprojām izlasu viņu jaunākos rakstus, sekoju viņu gaitām *Instagram*. Cilvēki, kas vienkārši lasa blogu, ik pa laikam atsūta e-pasta ziņas, atsauksmi par izlasīto. Tas vienmēr ir patīkami.

Līva. Es savukārt esmu sajūsmā, kad ieraugu, ka mana mīlā vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja kaut ko iekomentē starptautiskajā grāmatu vietnē *Goodreads* vai citos soctīklos, vai pēc iepazīšanās ar manu atsauksmi

Goodreads atzīmē, ka grib šo grāmatu izlasīt. Tā ir liela atzinība, jo tieši viņa mācībās uzstāja uz literāro darbu analīzes nepieciešamību – nevis vienkārši lasīt, bet analizēt, domāt par izlasīto.

Pagājušajā gadā iesaistījos grāmatu lasītāju klubīnā, kurā tikšanās notika klātienē. Tagad gan epidemioloģisko apstākļu dēļ tiekamies reizi mēnesī attālināti. Kāpēc? Lai parunātu ar dzīvjiem cilvēkiem par grāmatām.

Bet Mairitai taisnība – lasītāji parasti ir introverti, izlasa, pačubinās, kaut ko uzraksta, varbūt paskatās, ko cits ir izlasījis, papildina savu lasāmo sarakstu. Taču blogu un vispār sociālos tīklus vēlos izmantot kā iespēju būt sadzirdētai – it īpaši tagad, kad satikšanās ar citiem ir tik ierobežota.

Arta. *Goodreads* sākumā izmantoju kā motivācijas avotu, jo bija patīkami redzēt, kā aug izlasīto grāmatu statistika. Pirmajā gadā izlasīju vairāk nekā 100 grāmatu.

Anete. Man ir slikta atmiņa, tāpēc *Goodreads* atzīmēju visas izlasītās grāmatas un arī tās, kuras gribētu izlasīt. Reizēm ierakstu komentārus lasīšanas laikā. Citu atsauksmes tur lasu diezgan reti, jo ir gadījies, ka vērtējums pilnīgi atšķiras: ļoti slavētas grāmatas, kas novērtētas vienīgi ar piecām zvaigznēm, man šķiet labi ja vienas zvaigznes vērtas.

Līva. Es šajā vietnē atzīmēju grāmatas uzreiz pēc tam, kad esmu tās izlasījusi. Norādu arī to, cik tālu grāmatā esmu tikusi, lai neaizmirstu. Jo bieži vien, arī šobrīd, lasu vairākas grāmatas vienlaikus. Lasu vienu, saprotu, ka Bariko *Okeāns Jūra* man ir pārāk filozofisks, tad pārmetos pie Kevina Kvana *Traki bagātajiem aziātiem*, kas ir pilnīgi kas cits. Protams, grāmatā turu grāmatzīmi, bet atzīmēju arī *Goodreads*, cik tālu esmu tikusi. Tā sauktā «prograsa» atzīme ir redzama arī citiem, var ar grāmatu klubīnā biedriem apspriest. Kādam varbūt «baigi ilgi gāja ar šo grāmatu», un «kā gāja tev»? Atbildu: man gāja ātri, bet pamanīju, ka tev lasīšana veicās smagi. Par to var parunāties. *Goodreads* ir tāds darāmo darbiņu saraksta paveids.

Mairita. Man tur ir nebeidzamais izlasāmo grāmatu saraksts. Paralēli noskaidroju, ko par kādu grāmatu domā citi. Tā izvēlos grāmatu lasīt vai nelasīt. Dažreiz izlasu atsauksmi par grāmatu un saprotu: tas, kas konkrētajam cilvēkam licies nepatīkams, mani absolūti neuztrauks.

Goodreads ir arī vienkārši jauka saziņas platforma. Katra gada sākumā nospraužam mērķus, cik grāmatu mēs plānojam gada laikā izlasīt, tad skatāmies, vai izdodas.

Līva. Es, piemēram, cenšos nelasīt atsauksmes par grāmatu, pirms to izlasu pati. Pastāv arī tā dēvētais «grāmatu klubīnā lāsts» – pieci vai seši cilvēki izlasa vienu grāmatu, visi slavē, no mēneša uz mēnesi dod apkārt. Tad grāmatu izlasa septītais cilvēks un paziņo: es nezinu, ko jūs te tik fantastisku atrodāt – samudžināts gabals.

Esmu ievērojusi, ka pašmāju jaunie rakstnieki nereti nespēj pieņemt pat pamatotu kritiku

Goodreads ir laba vieta, kur satikt cilvēkus, kam «nav iekšā» uzrakstīt garu atsauksmi, bet kuri spēj uzrakstīt vismaz īsu viedokli. Var arī forši papļāpāt.

Maija. Šādā veidā esmu iepazinusies ne tikai ar mūsu pašu rakstniekiem, bet arī citu valstu autoriem. Tad ir motivācija pasekt viņu darbībai.

Vai kādu grāmatu var arī nepamatoti slavēt vai iznīcināt, piepildot slēptus komerciālus mērķus?

Līva. Neesmu manījusi šādu ļaunprātīgu rīcību. Zinu cilvēkus, kuriem latviešu autori personīgi — kā cilvēki — ne pārāk patīk, bet viņi par šo autoru grāmatām nekad arī nav rakstījuši. Latvija ir maza, un, ja nepatīk kāds cilvēks, tad, visticamāk, nepatīk arī viņa grāmata. Neraksti labāk neko.

Cik daudz uzmanības veltāt latviešu oriģinālīliteratūrai un cik tulkotajai literatūrai? Vai arī īpaši pie tā nepiedomājat?

Anete. Godīgi sakot, blogā apskatu lielākoties vai nu tulkoto literatūru, vai grāmatas angļu valodā. Latviešu oriģinālīliteratūra mani īsti neisaista. Protams, gadās izņēmumi — nesen izlasīju kādu latviešu detektīvromānu un stāstu krājumu, abi izrādījās labi. Taču pārsvarā jau pēc apraksta saprotu, ka tēma vai sižets nav man saistošs.

Arta. Es arī vairāk izvēlos tulkoto literatūru. Mūsu tulkotāji strādā ļoti labi. Ir grāmatas, kuras izvēlos tulkotāja dēļ, pat ja pieļauju, ka sižets pievils. Lidzīgi Anetei es mazliet pat baidos no mūsu pašu autoriem — kaut ko nesapratīšu, nāksies rakstīt sliktu atsauksmi. Esmu ievērojusi, ka pašmāju jaunie rakstnieki nereti nespēj pieņemt pat pamatotu kritiku. Nav vairs tie laiki, kad par grāmatu, kas īsti neuzrunāja, pastāstīji kaimiņienei un aizmirsi, mūsdienās par izlasīto dalāties domās blogos vai sociālajos tīklos, viedoklis izplatās.

Līva. Mana proporcija pēdējā laikā ir apmēram pusi uz pusi. Lai strukturētu lasīšanu un nepazaudētos lielajā piedāvājumā, turos pie diviem sarakstiem — Latvijas Literatūras gada balvai vai nominētās grāmatas un bērnu, jauniešu un vecāku žūrijas ieteikumi —, tur ir gan tulkotā, gan latviešu oriģinālīliteratūra. Lidzīgi ar izdevēju piegādātajām grāmatām.

Meldra. Tieši tāpat. Es būtībā rakstu sev. Pavasarī saistībā ar bērnu žūriju pat saņēmu balvu, ar kuru tiku atzīta par Lasīšanas vēstnesi Latgales reģionā. Tas, šķiet, ir līdz šim augstākais novērtējums, ko esmu saņēmusi par grāmatu popularizēšanu. Patīkami, ka to novērtē arī citi, bet pamatā ir mana nepieciešamība uzrakstīt. Un tad nav tik izšķirīgi, vai tā ir latviešu vai tulkotā literatūra.

Līva. Grāmatu lasīšanu vienmēr esmu vēlēju-

sies izvērst par diskusiju — ar autoriem, ar citiem lasītājiem. Dažādos grāmatu pasākumos parunāt ar pašiem autoriem man ir īsta medusmaize.

2019. gada Latvijas Literatūras gada balvas pasākumā man kā vienai no aktīvākajām grāmatu blogerēm arī piešķīra speciālbilvu, un pasākuma neoficiālajā daļā rakstniece Jana Egle man pateicās, ka esmu tik jauki uzrakstījusi par viņas stāstu krājumu. Tajā mirkli aptvēru: autori taču arī mani lasa! *Facebook* viņi nekādi nereaģē, bet ar izdevējiem laikam apspriež. Otra doma — labi, ka man Janas Egles teksti patika un atsauksme bija labvēlīga!

Latvijas grāmatu blogeri par dzeju laikam neraksta...

Mairita. Pirms pāris gadiem vienubrīd intensīvi lasīju latviešu dzejas krājumus un par tiem arī izteicu subjektīvās pārdomas. Ja neesi mācīts literatūras kritiķis, par dzeju, protams, ir grūti uzrakstīt analīzi. Tomēr jāatzīst — jo vairāk dzeju lasa, jo labāk iespējams talantīgu un spēcīgu krājumu atšķirt no vāja.

Vai jūsu interesi ietekmē latviešu autoru t. s. publisko attiecību izpausmes? Ja autors pats nerūpējas par savu publicitāti un atpazīstamību, viņa darbus arī grūtāk pamanīt.

Mairita. Grūti teikt. Piemēram, Daces Vīgantes stāstu krājumu *Ledus apelsīns* es izlasīju tieši izdevniecības reklāmas iespaidā. Tāpēc jau grāmatas ir jāreklamē, jāpopularizē, par tām ir jārunā. Nav pat būtiski, kādā veidā; svarīgi to darīt tur, kur ir sasniedzami citi lasītāji. Jo vairāk par grāmatām runāsim, jo lielāka cilvēkiem būs interese tās lasīt.

Maija. Ja par grāmatu nekas iepriekš nekur nav rakstīts, tas nenozīmē, ka grāmata ir nevērtīga vai slikta. Tā vienkārši ir sanācis. Mani tas neattur — varbūt ieinteresē grāmatas vāks vai nosaukums. Šad tad atklāju ko tādu, ko lielākā daļa nepamana, un tās ir tiešām izcilas grāmatas.

Līva. Ķecerīgi piebildīšu — Latvijas literatūras tirgus ir tik mazs, ka mūsu pašu autori grib par sevi dzirdēt tikai un vienīgi labu. Un pasarg' dievs, ja pateiksi kādu asāku vārdu — uz tevi apvainosies ne tikai tas viens rakstnieks, bet arī viņa izdevējs un visi viņa draugi rakstnieki.

Pa kuru laiku jūs lasāt grāmatas, ņemot vērā, ka ikdienā profesionāli strādājat citās jomās?

Mairita. Brīvais laiks ir, vienīgi jāizlemj, kam to atvēlēt. Parasti lasu vakaros, pirms miega vai brīvdienās, kad sanāk. Es reti upurēju miegu lasīšanai, man ir svarīgi izgulēties. Agrāk lasīju no rītiem, bija jauks rituāls pirms iziešanas no mājas — pusstundu lasīju. Tagad ritms atkal cits, nesnāk. Varētu mēģināt atjaunot, bija labi.

Līva. Reiz veicu aprēķinu mēneša garumā. Fiksēju katru minūti, ko pavadīju pie grāmatas,

Ja par grāmatu nav kritisku piezīmju, ir labas atsauksmes vien vai arī to nav vispār, vai grāmata maz ir lasīšanas vērtā?

pat ja tās bija tikai 3–5 minūtes. Tajā mēnesī biju lasījusi 40 stundas. Es lasu visur, tiklīdz apstākļi to ļauj, un diemžēl daudz arī naktīs.

Maija. Aizvadītajā gadā deviņus mēnešus gandrīz ik dienu braucu no Rīgas uz Jūrmalu. Protams, pa ceļam lasīju grāmatas.

No rītiem, sevišķi tagad, ir jauki – pieceļos, uztaisu kafiju un brokastis, ņemu grāmatu un lasu. Ieeju pilnīgi citā pasaulē. Dzīvoju ne tikai šajā, bet padzīvoju arī kādā citā pasaulē. Agrāk visai bieži izbraucu ārpus valsts. Braucu autobusā, līdzī bija grāmata, palasīju, tas pats vilcienā un prāmī, viesnīcā.

Pamatā cilvēki mani iepazīst kā kursu pasniedzēju, augstskolas lektori, bet tie, kurus tas ieinteresē, kļūst arī par mana bloga lasītājiem.

Profesionālās literatūrkritikas mazināšanās tendence vērojama visā pasaulē, un tā ir nepārprotami lejupejoša. Izdevniecības sekmē grāmatu blogu, īso atsauksmju žanra attīstību. Arī Latvijā augstas raudzes literatūrkritika ir kļuvusi par retumu, profesionāla un kvalitatīvi uzrakstīta analītiska recenzija vairs nav pašsaprotamība. Pie noplicinātības diemžēl ātri pierod, vairs neatceras zaudēto, nejut tā trūkumu.

Mairita. Es piekritu, un ir žēl, ka profesionālā literatūrkritika tik ļoti gājusi mazumā. Taču nedomāju, ka mēs, grāmatu blogeri, pie tā esam vainojami. Pasaule mainās, un tas, ko cilvēki vēlas lasīt, arī mainās. Protams, ja profesionālā literatūrkritika būtu pieejamāka, iespējams, to vairāk lasītu. No otras puses, ja es izlasu šo profesionālo kritiku un to nesaprotu, ja man neveidojas nekāds priekšstats par grāmatu, tad palieku zināmā apmulsumā.

Nešaubīgi, blogeri ir atbildīgi par atsauksmju kvalitāti. Būtu jācenšas pateikt ko vairāk par «patika, nepatika» vai sižeta atstāstījumu, kas vispār ir pilnīgi nevajadzīgs – pietiek ar diviem teikumiem, lai ieskicētu grāmatas saturu. Pārdomām un grāmatas vērtējumam jārada konteksts.

Meldra. Esmu studējusi filoloģiju, un man šī profesionālā skatījuma reizēm pietrūkst. Toties manus pusauģu vecuma dēļus tas pilnīgi neinteresē. Pasaule mainās, un ir jautājums – cik ļoti mēs mainīsimies tai līdzīgi?

Anete. Labas ir abas iespējas, turklāt lasītājs var izvēlēties to, kas pašam tuvāks, – profesionālu recenziju vai blogu. Lai nebūtu pārmetumu, es vienmēr norādu, ka literatūru neesmu studējusi.

Arta. Domāju, ka literatūrzinātniska recenzija vairāk noder analizētā darba autoram, savukārt parastajam lasītājam tā var izrādīties par sarežģītu.

Agrāk atsauksmēm nebija īpašas nozīmes. Vai nu uzticējamies bibliotekāru ieteikumiem, vai paši stāvējam pie plauktiem, cenšoties atrast īsto grāmatu.

Mairita. Izvēlējas pēc tā, kas bija rakstīts uz grāmatas aizmugures vāka.

Meldra. Bija tomēr arī parasto lasītāju mutvārdu atsauksmes, tikai ne internetā. Tāpat notika lasīšanas semināri skolās, bibliotēkās rīkoja grāmatu tiesas.

Līva. Es saprotu, cik daudz cilvēkam ir jāiegulda izglītībā un darbā, lai viņš vispār spētu uzrakstīt kvalitatīvu recenziju, nevis vienkāršu atsauksmi. Vai blogeri to kaut kādā ziņā nonivelē? Nē. Mēs tikpat labi varam domās atgriezties pie tā laika, kad parādījās televīzija, – cilvēki uztraucās, ka izzudīs avīzes. Arī internetam plešoties, cilvēkiem bija bažas, ka zudīs klasiskie masu mediji un žurnālista profesija kļūs nevajadzīga. Tomēr redzam, ka nekas nav pazudis pavisam.

Jautājums – kas kavē profesionālās kritikas attīstību? Vai tas, ka to neapmaksā plašsaziņas līdzekļi, vai tas, ka lasītājiem trūkst intereses? Kad vispār caurmēra lasītājs bijis uz profesionālo – detalizēto – kritiku orientēts?

Mairita. Iepriekš nebiju aizdomājusies, kam profesionālā kritika ir domāta, bet būtībā to raksta autoriem un izdevējiem. Taču arī literatūras kritiķis var rakstīt blogu, un Guntis Berelis tā kādu laiku darīja. Rakstīt var jebkurš. Protams, profesionālis par rakstīšanu grib saņemt naudu, jo tas ir viņa darbs, nevis hobijs.

Līva. Arī literatūras vērtēšanā, tāpat kā citās jomās, zūd orientieri, ja ir gandrīz tikai slavinošas atsauksmes. Cilvēki tajā visā apjūk, apmaldās un zināmā mērā ar laiku arī notrulinās. Viens no orientieriem varētu būt šāds – ja par grāmatu nav kritisku piezīmju, ir labas atsauksmes vien vai arī to nav vispār, vai grāmata maz ir lasīšanas vērtā?

Maija. Lasītāju domas var atšķirties no profesionālās kritikas, jo saturā var būt kas tāds, kas cilvēku ļoti uzrunā, rosina pārdomas par savu dzīvi.

Grāmatu blogs ir publiska jūsu dzīves daļa. Vai ir nojausma, cik ilgi jūs rakstīsiet blogu?

Anete. Uzturēšu blogu līdz brīdim, kad rakstīšana mani vairs nesaistīs. Taču nedomāju, ka tas varētu notikt drīz. Tas ir tāds mans brīdis, kad apsēžos ar tēju un grāmatu un varu būt ar sevi.

Maija. Es pat nevaru iedomāties, kā būtu, ja man vairs nebūtu bloga. Blogs un viss ar to saistītais man dod ļoti daudz patīkamu emociju un paplašina dzīves apvāršņus.

Meldra. Es esmu atkarīga no grāmatām. Šī atkarība noteikti ir labvēlīgāka nekā, piemēram, alkoholisms, bet tāpat tā ir atkarība. Zinu, ka atradišu veidu, kā būt ar grāmatām un stāstīt par tām.

Arta. Viss plūst un mainās, kamēr vien pastāvēs mana patika uz grāmatām, tik ilgi arī blogu rakstīšu. ■

Skaidrīte Lasmane

Sargsuņa loma pārmaiņu laikā

Jeb Kā nosargāt realitāti?

Skaidrīte Lasmane ir Dr. phil., emeritētā profesore, grāmatu 20. gadsimta ētikas pavērsieni (2004), Komunikācijas ētika (2012) u. c. autore. Publikācijas galvenokārt attiecas uz filozofisko un profesionālo ētiku, komunikācijas un mediju ekoloģijas pētniecību, kā arī uz literatūras un filozofijas saikni.

Ceturtnā vara, vārtsargs, sargsuns... Tas viss par vienu un to pašu – žurnālistiku, plašsaziņu, presi, medijiem, komunikāciju. Neiedziļinoties katra vārda genealoģijā, jāpiezīmē, ka daudz lietotie metaforiskie apzīmējumi radušies jau krietni sen. Vārtsarga loma presei piedēvēta 20. gadsimtā, bet tieši pirms 300 gadiem Amerikā iedibināts «sargsuņa» vārds. Tajā pašā 18. jeb apgaismes gadsimtā britu politiķis un domātājs Edmunds Bērks (1729–1797) presei piešķīris «ceturtnās varas» titulu. Atcerēsimies, ka vācu filozofs un komunikatīvās darbības teorētiķis Jirgens Hābermāss publiskās sfēras sākumu saredz tieši 18. gadsimtā, bet publiskā sfēra ir preses darbības rezultāts.

Mūsdienās, kad presei palīgā sauktas daudzas un daudzveidīgas komunikācijas tehnoloģijas – gan savu jaunumu zaudējušie radio un televīzija, gan jo īpaši digitālā transformācija ar interneta portāliem, platformām un sociālo tīklu vijumiem –, no jauna saasinājies mediju lomas un ietekmes apjēguma pieprasījums.

Klāt nākuši arī vairāki jauni apzīmējumi žurnālistiem – intervents, lojālists, infoizklaidētājs, pakalpojumu sniedzējs, pilsoniskuma veidotājs un citi, tomēr izteiksmīgā sargsuņa iesauka saglabājusies. To apliecina vairāku zemju pētnieku veiktā 18 pasaules valstu izpēte, vērtīta sargsuņa lomai dažādos politiskos režīmos

un mediju sistēmās.

Kāpēc sargsuņa pozīcija tik svarīga? Atbildi sniedz fakti par mediju ietekmīgo klātbūtni politiskajos protestos Baltkrievijā, Aleksandra Navaļņija lietā Krievijā, Donaldam Trampam uzticīgo sarīkotajos grautiņos, Nīderlandes jauniešu karos ar policiju, nerunājot par daudzām vietējo ministru atstādināšanām un citiem lokāliem gadījumiem. No mediju līdzdalības ir atkarīga arī Covid-19 pandēmijas norise, kurā mediji piedalās informējot, veidojot attieksmi un tieši aicinot uz to vai citu darbību. Mediju balsis kādu ieceļ svēto kārtā vai piepulcina Visuma zvaigznēm un tikpat viegli var gāzt elles bezdibeņos vai uz mūžu iededzināt kauna zīmi.

Kāda ir sargsuņa identitāte?

Nemot vērā acīmredzamo mediju varu, ir svarīgi saprast, kāpēc sargsuņa loma tik ilgi saglabājusies, kāpēc tā tik nozīmīga šodien.

Sargsuns brīdina par briesmām, par bīstamu apdraudējumu, par ienaidnieka tuvošanos un sargā sava saimnieka mantu, ganāmpulku, visu, kam piemīt vērtība, bez kuras labklājība un dzīvošana nav iespējama. Sargsuns brīdina reģot, bet, kā pieļauj žurnālistu mācību grāmatas, arī spēcīgi kožot «kāju ikros sabiedrības priekštāvjiem, kuri neievēro likumus vai patvaļīgi rikojas ar viņiem uzticēto nodokļu naudu. Tie, kuri mēģina žurnālistiem uzlikt uzpurni, patiesībā žņaudz demokrātiju» (Ainārs Dimants, Stefans Russ-Mols 2009, 22).

Sargsuņa stāvoklis ir duāls. No vienas puses, tas izsaka cēlu vērtībsarga un glābēja misiju, kas atgādina, kādam vajadzētu būt žurnālistam un medijam. No otras puses, viņa neaizstājamību un jēgu nosaka ienaidnieka bīstamība, spēja to laikus pamanīt un aizturēt. Tā kā pasaule bez ļaunuma ir ilūzija, tad, ja naidnieks ir draudošs, nākas uzbrukt un kost, kas tomēr ir vardarbības pazīme, ko kampaņveidīgi apkaro paši mediji, gan nemeklējot dziļākus cēloņus. Vai līdzēs tikai riešana, kad vajadzīgs spēcīgs buldogveidīgs ciņu suns? Cik sargsuņu nav pabīdīti malā vai gājuši bojā nevienādās ciņās! Un tomēr pieprasīts ir sargsuns, nevis ciņu suns.

Kā cēlo sarga identitāti iespējams saglabāt laikā, kad nav īstas skaidrības, ko sargāt, kam uzbrukt, un kad par sargsuņiem viegli sevi var pieteikt ikviens interneta vārdotājs (influence-ris) un komentētājs? Dažkārt šo skaidrības vārda brīvības laiku raksturo kā komunikācijas haosu. «Ko mēs īsti darām?» viens otram jautā rakstnieki (*Konteksts* 2020, 12), un tas jau izklausās pēc apjukuma. Līdzīgi jājautā arī žurnālistiem, kad paralēli pandēmijas krīzei noris infodēmija – melu, apmelojumu, viltus ziņu, vulgāras un pliekānas izklaides, primitīvisma, visdažādāko savārstijumu nekontrolējama plūsma. Vai skaidras atbildes vietā ļauties iracionālismam, apokaliptiskām izjūtām, depresīvai grūtsirdībai

Foto — LETA

un cinismam, nespējot ne situāciju mainīt, ne savu vietu tajā atrast? Vai un kā šajā laikā, kad vērtīgā un nevērtīgā robežas tik nenoteiktas, iespējams saglabāt cēlo sargsuņa misiju?

Izšķiršanās dilemmas

Medija loma nav tikai neitrāla informācijas vācēja un pārraidītāja loma. Tā, protams, ir neatsverama un neapšaubāma. Vienlaikus žurnālista darbs ir aizstāvēt un sargāt: gan īpašuma tiesības, gan taisnīgumu, patiesumu, godu un citas civilizētai sabiedrībai piemērotas normas. Ko iesākt tradicionālajam sargsunim, kad ikviens savu no citiem visatšķirīgāko vēlmi grib uzdot par normu un pieprasīt atzīt tās cieņu un legalitāti? Ir portāli, kuri pelnās tikai ar riešanu un košanu, nekaunīgi izliekoties par vienīgajiem pareizajiem taisnības sacītājiem, taču bez sarga apziņas.

Viena lieta, kad sargājama un ienaidnieks ir skaidri un atklāti saredzams, kad nav šaubu, ko sargāt un aizstāvēt. Latvijas attīrīšanā no valsts izzadzēju posta, no ministriem ar transnacionāla kapitāla saiņiem mašīnu bagāžniekos pētnieciskajai žurnālistikai ir bijusi un ir nenovērtējama loma. Bez viņu līdzdalības alkatīga savtīguma mazinājums nebūtu iespējams. Nepietiekami novērtēta ir valsts un sabiedrības labumu sargājošās žurnālistikas

loma Latvijas valsts vēsturē — Jāņa Dombura, *Ir* žurnālistu, Edgara Kupča, *De facto*, *Nekā personīga* un daudzu citu sabiedrības labā paveiktais.

Citādi ir, kad sabiedrības labuma skaidrības nav pašai polarizētajai un fragmentos sadalītajai sabiedrībai un miglā tīts medija saimnieka vārds. Ne velti vēsturiskā atmiņā paliek *Dienas* žurnālistu grupas atteikšanās kalpot neizpaustam, noklusētam saimniekam. Aizgāja tie, kuri zināja, kam viņi negrib kalpot un kuriem bija iespējams prioritēt goda un cieņas vērtības.

Līdzīga izšķiršanās būtu neatsverama daudzo dilemmu risinājuma kopsakarā. Tas, kuru pusi pārstāvēt, piemēram, kovīd noliedzēju un atzinēju strīdos, profesionālim lielu izvēles piepūli nesagādās. Arī nopietna valstsvīra uzrunu tautai kritiskā situācijā it kā nebūtu grūti atšķirt no Ziemassvētku vēstījumiem. Citādi ir ar tradicionālo normu sargu un moderno brīvību aizstāvju konfliktiem. Kurā pusē nostāties — tradicionālo ģimenes vērtību saglabātāju vai netradicionālo orientāciju pusē, vienlaikus nezaudējot ne mediju saimnieka, ne mazākuma, ne «tautas vairākuma» uzticību. Dilemmai, kā zināms, abi risinājumi ir nepilnīgi, tāpēc dažkārt sadursmju spriedzi izdodas mazināt ar ironisku asprātību, humoru.

Apzinoties ietekmes spēku, nākas saprast sargsuņa skolotības lielo nozīmi. Ne badināt, maldināt, ne stulbināt, bet izglītēt un trenēt

Rējējbalis un digitālais ļaunums

Žurnālista profesionālā neitralitāte prasa godīgi un līdzsvaroti informēt par visiem viedokļiem. Piedāvāt daudzveidīgu viedokļu «ēdienkarti» un ļaut ikvienam izlemt pašam vai saukt palīgā ekspertus, intelektuāļus, veselo saprātu, jo, lai cik profesionāli neitrāla, tomēr sava pozīcija un izšķirtspēja labam sargsunim nepieciešama.

Kost var dažādi un riet var dažādi. Riet vēl nenozīmē, ka ļaunums pamanīts un drošība garantēta. Var apriet visu, kas pagadās, riet uz visām debess pusēm. Saka: rej pa tukšo. Var riet aiz garlaicības, vientulības vai izsalkuma. Nepārtraukti rejošs suns ir paša saimnieka un apkārtējo kaimiņu nelaime. Suns, kas rej, nekožot. Kost, savukārt, var ne tikai iebrucējam, bet arī nejaušam garāmgājējam vai, kam negadās, arī aicinātam ciemiņam.

Digitālās komunikācijas brīvībā katrs var ņemt rokā mobilo un sūtīt platformām, portāliem, sociālajiem tīkliem, pat saviem burbuļbrāļiem vai burbuļmāsām ļaunus rēģienus. Ja rēģēju ir daudz un tie ir skaļi, gan atradīsies kāds, kurš pratis izmantot rējējbalis savā labā. Tā top digitālais ļaunums, par kuru brīnās franču rakstniece Delfine de Vigāna, pievēršot uzmanību tuva cilvēka slēptai anonīmai uzvedībai internetā. Komentētājs raksturots kā bailes un bezjēdzīgu agresivitāti izraisošs svešinieks, kurš slepenībā spēj paust visatbaidošākās domas, izteikt ļaunu nicinājumu un izrunāt ikdienā un normālos apstākļos nepieļaujamus vārdus – «vārdus, kas jūs apšļāc ar kauna dubļiem. Ko darīt, kad atklājat, ka šī no nebūtības iznirusī otra personības daļa, liekas, ir noslēgusi līgumu ar sātanu? Ko iesākt, kad saprotat, ka dekorāciju neredzamā puse mirkst dūkstī, no kuras dvako kanalizācijas smirdoņa?» (*Lojalitātes* 2020, 90).

Uzticams, gudrs un profesionāls sargs zina laiku riešanai, klusēšanai, kodienu. Viņš zina, ko sargā – zagļa un varmākas pili vai godīga cilvēka ipašumu. «Cilvēki ar mēslu dakšām rokās ir neaizstājami sabiedrības labklājībai, tikai svarīgi saprast, kad laiks mēslu dakšas nolikt malā,» padomu devis 26. ASV prezidents Teodors Rūzvelts (1858–1919).

Pie patiesības drupām

Pirms diviem gadiem rakstnieks Salmans Rušdi *The New Yorker* (tajā pašā izdevumā, kurā Hanna Ārente savulaik publicēja reportāžu par nacisma ierēdņa Eihmana prāvu un formulēja banālā ļaunuma jēdzienu) publicēja rakstu *Patiesība, meli un literatūra*.

Kas satrauca slaveno un bistamo patiesības sargu?

21. gadsimta vērtību krīzes kopsakarā Salmans Rušdi pārdomās par patiesībām un nepatiesībām rakstīja: «Dažādu iemeslu dēļ mēs atkal stāvam pie patiesības drupām. Un tas ir

mūsu – rakstnieku, domātāju, žurnālistu, filozofu – uzdevums atjaunot mūsu lasītāju ticību realitātei, viņu ticību patiesībai. Un izdarīt to ar jaunu valodu, no pašiem pamatiem.»

Rakstnieks ir pamanījis realitātes un patiesības drupas digitālajā demokrātijā. Viņu uztrauc nespēja orientēties daudzajās informācijas straumēs un pretstraumēs, vārda brīvības laukos bez robežām, kad saziņas haosā izgaista realitāte. Realitātes skaidrība pazūd spēlēs, vārdotāju stāstos, viedokļu komentāros un dažādo mediju konstrukcijās. Rušdi vairs neaicina aizstāvēt patiesību, jo tādu ir daudz, viņš aicina aizstāvēt realitāti. Apturēt dezinformācijas un viedokļu dažādības pasauli nav iespējams, bet realitāte pastāv, un tā ir jāsargā. Šī uzdevuma veikšanai Rušdi aicina sargus – rakstniekus, domātājus, žurnālistus un filozofus.

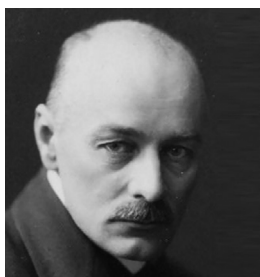
Mediju ietekmes sargājošais un graujošais spēks vēl pilnībā nav apjausts, bet skaidrs, ka tā pēdas ved tālāk par politiskās varas uzraudzību vai ikdienas notikumu atveidi. Franču aristokrāts un diplomāts Aleksis de Tokvils (1805–1859), demokrātijas vērotājs ASV, presi atzinis par visspēcīgāko instrumentu, kura ietekme sniedzas līdz pat amerikāņu «gaumei un morālei». Apzinoties ietekmes spēku, nākas saprast sargsuņa skolotības lielo nozīmi. Ne badināt, maldināt, ne stulbināt, bet izglītēt un trenēt, lai tas neapjuktu un mācētu skaidri atšķirt savējo no svešā, paliekošo no pārejošā, derīgo no bezjēdzīgā. Apjukums ir bīstams. ■

Raksts tapis LZF FLP projekta *Dezinformācijas un sazvērestību radītie riski demokrātijai: Latvijas pieredzes pārlūkošana Nr. Izp-2019/1-0278* ietvarā

1920. gada vasarā, kad rakstīta šī eseja, Neatkarības karš tuvojās beigām, lielinieku «pasaules revolūcijas priekšpulks» atkāpās no Latgales, bet Daugavmalas nami Rīgā stāvēja, bermontiādes šāviņu sakroploti. Pirmais pasaules karš latviešu nāciju plosīja piecus gadus, un jaunā valsts patiesi bija jāceļ no drupām. To, cik dziļa plaša atdalīja ideālo Latviju no tās ikdienas īstenības, kas bija pilna ar cara impērijas laikā iesakņoto dzīves uztveri, redzam dzejnieka, 1905. gada dumpinieka un Ziemassvētku kauju dalībnieka Jāņa Akuratera esejā. Akurateram tobrīd ir 44 gadi, un viņš strādā Izglītības ministrijā, taču šo eseju nav rakstījis ierēdnis, bet cilvēks, kurš piedalījies valsts dibināšanā un ir atbildīgs par tās nākotni. Aiz romantiķa un estēta temperamenta ir skaidra izpratne par nacionālo kultūru kā modernās Latvijas valsts pastāvēšanas pamatu un jēgu, kas ir svarīgāka par provinciālisma «augsto malēniešu filozofiju».

Jānis Akuraters

Latvijas valstssaturs

Jānis Akuraters (1876–1937) ir latviešu rakstnieks un sabiedriskais darbinieks. Darbojies prozā, dzejā, dramaturģijā, publicistikā, nodarbojies ar tulkošanu. Pirmais saņēmis Tēvzemes balvu literatūrā (1937). Viņa daiļrade spoguļo latvisko identitāti.

Mūsu valsts nāk vēl. Mēs esam skumuši un salūzuši cauri gadu simtiem, daudz kapu ir, kuri slēpj vairs mums nezināmus varoņus par Latvijas valsti. Ir gaidīts ilgi, varbūt par ilgi.

Bet varbūt tas ir arī labi, ka viss tas nāk tik vēl. Jo caur to mēs esam ieguvuši jaunlaiku valsti. Ir labi, ka mūsu atjaunotā neatkarība nav smakusi priekš kara gandrīz neelpojamā valsts atmosfērā. Mūsu valsts ir viena no visjaunākajām, un tādejai nedrīkst būt aizvēsturisku laiku saturs: absolūtisma sastinguma, nekulturelas patvarības. Tagad tādas valstis vairs nav attaisnojamas un nedrīkst aptraipīt ar savu saturu jauno, cilvēces ciešanās apskaidroto seju.

Mums priekšā kā paraugs stāv senenās kultūras valstis un tautas, kuras, šķīstītas pēdējo dienu cīņu asinīs, uzzied pretī vistīrākai cilvēcībai un kultūrai. Mūsu valsts vadītājiem atliek tikai ņemt no labākā labāko, jo tie ir sava laikmeta nesēji, pilni ar viņa slāpēm, demokrātismu un mirdzošajām jaunās pasaules atziņām.

No šī stāvokļa skatoties, es domāju, ka ir labi, ka Latvija ir tik jauna. Un citāda tā nedrīkst būt kā tikai moderna, eiropeiska humānisma un kultūras ideālu pilna. Nekas no sabrukušā, nekas no Āzijas verdzības idejām nedrīkst mūs tumšot.

Ir viegli un tikami tad stāvēt Eiropas tautu priekšā elastīgiem, tīriem, atsaucīgiem un priecīgiem, jo mēs esam rītdienas tauta un rītdienas valsts.

Vai tāds valsts ideāls saskan ar mūsu ikdienību? Ak, man gribētos teikt, ka līdzība nav diez vai liela. Mums ir simts paņēmieni no «vēsturiskiem

muzejiem», no izbijušās politikas arhīviem, no vecu bruņinieku vizīriem. Vai mēs nepildām jauno sudraba trauku, kuram tik brīnišķīgi svaiga un īpatnēja forma — pēdējo cīņu un atziņu, un brīvības leģums —, vai mēs nepildām to ar vecu, novadējušos dzērienu? Ak, kādas skumjas tad jāizcieš tiem, kuri drebēja pie valsts dzimšanas!

Jaunlaiku valsts nedrīkst pazīt smagus pārvaldīšanas līdzekļus. Jaunlaiku valsts saturā nedrīkst būt vecā rauga. Saturu, saturu meklējiet, to, kas jaukts no brīvības cīnītāju un kareivju asinīm ar sapņu pilnu kūsošu garu, to, kas dod jaunu ierosinājumu un jaunas atziņas.

Latvijas valsts skaidrā forma drīkstētu nest tikai kultūras saturu. Es ticu, ka ir cilvēki, kuriem ir viegli un ērti pildīt to ar cara valsts paliekām. Bet tad — ja tas paliek par likumu, ja tauta pašā sākumā pret to neprotēstē —, tad mūsu valstij nav nākotnes, un mēs drīz būsim tur, kur esam bijuši.

Par nožēlošanu kultūras satura neliekas būt daudz. Ir jūtams vēl, ka tautas dvēsele nav atburta. Kādas skumjas, ja atburšanas un burvības salaušanas vietā notiek vēl dziļāka apburšana!

Vai tad mums bija vieta starp valstīm, ja mēs nevaram pacelt savu īpatnējo nacionālo saturu kultūrā un mākslā un pierādīt ar to, ka mēs esam mūsu neatkarības vērti?

Kāds liels estēts un filozofs anglis saka, ka vis-skaistākie mākslas darbi ir radīti visvieglāk, kā spēlējoties.

Sargāsimies arī valsts saturā ieliet smagumu, garīgu kūtrību, nevērību pret kultūru un mākslu.

Latvijas valsts saturs! Es viņu redzu kā viegli plūstošu, sudrabetu upi. Tikai ticēt vajaga, ka tauta nav tik tumša, kādu to iedomājas viens otrs valdības loceklis. Tikai pārliecināties par to patiesību, ka pagasta skola nav galvenais, kas vajadzīgs tautai. Tikai saprast, ka mūsu tauta sen pār to pāri savā vairumā. Ka viņas kultūras un daiļuma nojauta jau pāraugusi dažā valsts politika ieskatu un atziņas. Tad mēs zinām, kādam jābūt mūsu valsts saturam.

Un kas gan skaistāk un varenāk, kā saprast modernas, atjaunotas valsts saturu! Mēs esam eiropeieši, bet Eiropa stāv nevis uz materiālisma, bet uz kulturāliem pamatiem. To no mums prasa ar neatlaidīgu kritiku mūsu draugi: franču, angļu, amerikāņu tautas.

Bet kādi apkaunojoši fakti var vēl notikt. Es jūtu, ka tauta sarkst no jauna dažā augsti stāvoša «kultūras nesēja vietā», kurš patiesi nesaprot Latvijas valsts saturu.

Nē, ir jāizgāž veco valstu saturs no mūsu trauka. Mums pašiem savs vīns un savi gaišie dievi, un tad lai mēs vēl elkus dievinātu!

Kam lai mēs ticam tad vēl? Mēs ticam tautai un sabiedrībai un zinām, ka viņa iet garām augsto malēniešu filozofijai.

Uz to mēs varam sev vēlēt laimes. Sev un Latvijai! ■

Publicēts laikrakstā *Latvijas Vēstnesis* 1920. gada 31. jūlijā (nr.12).

Patiesas koncentrēšanās dzīres

Ar Lauri Veipu sarunājas Ingmāra Balode

Lauris Veips ir klasiskās filoloģijas maģistrs, pašlaik filozofijas maģistrantūras 1. kursa students. Nodarbojas ar tulkošanu, vairākus gadus strādājis sabiedrisko mediju portāla *Lsm.lv* angļu redakcijā. Iznācis debijas krājums dzejā *Interesantās dienas* (2020). *Radio Naba* veido literatūras raidījumu *Bron-Hits*.

Ingmāra Balode ir mācībspēks Latvijas Kultūras akadēmijā, tulko galvenokārt poļu literatūru. Pagājušā gada nogalē klajā laists autores trešais dzejoļu krājums *Dzejoļi pēc mūsu ēras*.

Laurim Veipam (1992) iznāk pirmā dzejas grāmata *Interesantās dienas*, es to izlasu un pēc kāda laika aicinu autoru uz sarunu tiešsaistē – lai arī ļoti gribētos ierasti skatīties un just, kurp saruna virzās, abiem tās dalībniekiem atrodoties vienā telpā. Gada laikā tiešsaistes lasījumos pamazām esam savstarpēji iepazīnuši kolēģu grāmatplauktu izvietojumu, griestu lampu un sienu krāsojumu, tāpēc tikšanās vidi par gluži svešu nevar dēvēt. Sarunas sākumu gan nākas mazliet atlikt, jo mans bērns pagalmā, sniega cietoksni, sakāviēs ar kaimiņpuiku, un man nākas tam palīdzēt pārļaut šo vētru, pirms tieku pie mierīga laika intervijai. Tāpēc sarunas sākumu iezīmē ļoti reālas bērnības ieskriešana Laura Veipa dzejas un domu ainavā, kas pirmajā dzejoļu krājumā *Interesantās dienas* ir viens no dominējošiem motīviem.

Vai bērna skatpunktu daudzos savos dzejoļos esi veidojis apzināti? Vai dzejoļi «gluži vienkārši tā rakstās»? Aizdomājos par šo pārdzīvojuma veidu.

Tas noteikti nav apzināti izvēlēts elements. Uzreiz bilstu, ka netēmēju uz bērnības idealizāciju, jo, kā rāda tevis nupat minētā epizode, bērnībā notiek dažādas lietas, ne visas no tām foršas. Bet šo neaizsargātības, trausluma sajūtu es mēģinu paust, jo ikdienā un citos medijos šādu attieksmi un skatījumu ievietot isti nav iespē-

jams. Tas noteikti saistās ar intimitāti, ar mēģinājumiem būt arī autentiskam savā neaizsargātībā.

Man šķietis – literatūra ir tā teritorija, kur pašsaprotami pieņemam, ka drīkstam būt autentiski. Vai, tavuprāt, autentiskums ir kaut kas, ko var veicināt, attīstīt?

Man autentiskums saistās ar zināma riska uzņemšanos. Fuko ir tāds jauks jēdziens kā «parrēsija», drosmīga runa, patiesības teikšana. Man šķiet, ka cilvēks autentiskā runā bieži vien uzņemsies apsmiekla risku, risku kādu aizvainot, sāpināt. Ar autentiskumu cilvēks nodibina attiecības pirmām kārtām ar sevi.

Vai tas ir pašsaprotami? Man šķiet, ka nav pašsaprotami, jo ir tik daudz veidu, kā varam būt «viltus autentiski». Šķiet, ka laika gaitā un patērētāju sabiedrībā telpa, kurā esam un varam būt autentiski, sarūk. Internetā ir tādi «viltus parrēsisti», kas domā, ka ir drosmīgi tāpēc vien, ka pauž konkrētus cilvēkus kaitinošus uzskatus. Un par to var arī dabūt pēc nopelniem, pati par sevi riska uzņemšanās nepadara autentisku.

Klausoties tevī, uzreiz sāku meklēt atmiņā un nesen iznākušajos tekstos un it kā šķirot – te viltus, te autentisks... Nav, protams, nekādu «autentiskuma mērinstrumentu», atliek paļauties uz autoru un savu pieredzi, un varbūt to, ka valoda ļaus kaut kādā mērā verificēt rakstīto. Lasot Kārļa Vērdiņa recenziju par *Interesantajām dienām*, nopriecājos par viņa uzsvērtu «skaistā ķermeņa un prāta» saspēli. Vai tu pats arī domā tādās kategorijās? Un vai tavu radošo darbu arī ietekmē tas, ko dari savās akadēmiskajās studijās?

Tas ir jautājums par to, vai kartēziski nodalu ķermeni un prātu, vai par to, vai ticu skaistajam?

Abi.

Neesmu kartēzists. Un domāju, ka grieķu valoda ir skaista.

Vai grieķu valoda maina to, kā tevī notiek dzeja?

Protams, filoloģija kā tāda... Strādāt ar tekstu ir brīnišķīgs – mokoši brīnišķīgs – darbs. Grieķu valoda man ir ļoti mīļa, protams, sengrieķu man ir mīļāka nekā jaungrieķu. Sengrieķu valoda ir plastiska. Heidegers teiktu, ka tā ir tuvāk esamībai (filozofs gan to teica, slavīnot vācu valodu un apgalvojot, ka vācu valoda ir līdzīga grieķu valodai). Man arī šķiet, ka šajā valodā ir kas skaists un tīrs. Sanāk, ka domāju arī skaistuma kategorijās.

Kā izvēlēties sākt strādāt ar tekstu? Pēkšņi tu esi, un mēs visi tevi lasām...

(*Smejas.*) Tie «visi» varētu būt kāds simts cilvēku Latvijā.

Tas sākās ar Henriku [Eliasa Zēgneru], kuru es iepazīnu, kad man bija apmēram 17 gadu. Viņš jau tajā laikā publicējās, Henrikam iznāca grāmata, un caur viņu es nonācu «tajā vidē». Es, protams, jau tolaik interesējos par literatūru, bet

«Kopīgs mums ir tikai laikmeta gars, un laikmeta gars ir dekontekstualizācija un fragmentēšanās,» teic Lauris Veips, nesen publicētā debijas krājuma dzejā autors.

Foto — Kristaps Kalns

viss, ko rakstīju, bija baigi slikts. Tad sekoja kādi seši septiņi gadi, kuros biju tuvumā tai «literatūras scēnai», un kādā brīdī sapratu, ka, ja nomiršu, nepaspējis rakstīt, es būšu nodzīvojis ļoti stulbu dzīvi.

Agrāk tas šķistu kā joks – ak, jaunu autoru nopietnās runas par nāvi! Bet šis laiks vairs neliek uzskatīt to par koķetēriju, un nav jāmetas nevienu kušināt, sak – kad būs «tie gadi», tad parunāsim...

Man šķiet, ka tieši jauni cilvēki un veci cilvēki drikst spriest par nāvi. Jauni cilvēki – tāpēc, ka viņi ir ļoti vientuļi un tiem vēl nav savas vietas dzīvē; tas ir stāvoklis, kurā vēl isti nav saišu ar apkārtējo pasauli, un tādā ziņā tas ir pielīdzināms nāvei.

Es patiesībā tagad tā nopietni runāju. Un veci cilvēki, tas jau pašsaprotami – viņiem uz nāvi tiešām reālistisks skatījums. Pragmatisks daudzos gadījumos.

Tu gribi teikt, ka tad, kad kafejnīcā Osīriss sēž labi noauguši pusmūža vīri un sievas un spriež par nāvi, tā ir tāda tukša muldēšana?

Viņi to dara, jo pastāv milzīga filozofiska tradīcija, uz kuru viņi atsaucas un kurā viņi dzīvo. Taču man šķiet, ka tomēr vajag būt ļoti dziļi investētam šajā jautājumā, lai par to varētu runāt.

Vai, tavuprāt, dzejā arī ir kādas tēmas, kas vienam ir atvērtas, bet citam nav? Vai, lai ru-

nātu par nāvi, ir jābūt vismaz Cēlanam? Kā ir tavās iekšējās prasībās pret dzeju?

Uj, šis ir ļoti grūts jautājums. Protams, es gaidu, lai tam, ko cilvēks runā, ir iesakņotība viņa paša dzīvē, apstākļos. Gan jau dzejā bez tā vienkārši neiztikt. Tajā pašā laikā ir ļoti laba fantāzijas žanra literatūra, kurā valda citas likumsakarības. Bet var just to pieredzes intensitāti, kas caur tekstu nonāk pie tevis, un tad jau ir vienāga, kas ir autors, ja tas, ko viņš raksta, strādā.

Ko tu gaidi no savas dzejas? Kādā citā intervijā esi teicis, ka tev nepatīk vārds «strādāt», bet, izlasot pirmo krājumu, man neizskatās, ka tu ļautu dzejai tāpat vien plūst, neko negaidīdams no tā, ko pats radi.

Man drīzāk ir prasības pret sevi, nevis pret tekstu. Šķiet, ka pirmais atspoguļojas otrajā.

Kas jādara dzejniekam? Jātur acis vaļā, tas ir viens; otrs – nedrīkst pārāk daudz aizdzerties un tamlīdzīgi. (*Smejas.*) «Strādāt» ir slikts vārds tam, ko dara dzejnieks, to es gribēju teikt. Kaut kas galīgi nav kārtībā, attiecinot šo vārdu uz darbību, kas ideālā gadījumā ir fundamentāli nesavtīga, pilnīgi pretēja tam, ko saprot ar iztikas pelnīšanu.

Vēl dzejniekam ir jābūt pacietīgam. Te mani ļoti iedvesmo Rilke. Viņš savas *Duinās eļēģijas* gaidīja desmit gadus – pēc tam, kad bija uzrakstījis pāris pirmās rindiņas. Lūk, tādai pacietībai

Esam saukti par ironiskajiem, daži runā arī par neveiklību, sarunvalodas elementiem mūsu tekstos

ir jābūt dzejniekam! Bet katram autoram jau ir sava metode, savs darba ritms.

Jā, domas noturība, šķiet, palīdz gan ļoti impulsīvam autoram, gan tādām, kurš strādā lēni un strukturēti. Bet kā tev šķiet, vai dzejniekam ir pienākumi? Piemēram, tev būs interesēties par to, kas notiek valstī, tev būs rakstīt laikmetīgi un tā tālāk?

Dzejniekam ir ļoti interesants statuss, arī dzejniecei, protams. Citiem viņš ir reizē dieviņš un atkritējs. Starp abiem ir saistība, jo ne dieviņu mēs skatām vaigā, ne atkritēju, no citas pasaules viņi ir.

Bet tu runā par pienākumiem. Protams, dzejnieks ir arī pilsonis (pārsvārā), bet pret dzejnieku kā pilsoni nevar izvirzīt nekādas lielākas prasības kā pret jebkuru citu pilsoni.

Man šķiet, ka šāda būtu ideālā aina. Bet, atskatoties pagātnē, mēs redzam, ka dzejnieki ir it kā pakļauti laikam, un vesela paaudze kļūst, piemēram, par Atmosdas dzejniekiem.

Es domāju, ka arī mums, jaunākajiem, ir tā balstiņa iekšā, kas biksta un salīdzina mūs ar tiem senčiem, kas ir bijuši kaut kādā ziņā politiski, sociāli nozīmīgi.

To nozīmīgumu lielā mērā ieraugām ar laika distanci. Protams, aktīvākie arī savā laikā bija ieraugāmi kā politiski nozīmīgi. Bet risks kļūt par «politiski nozīmīgiem liķiem literatūrā» arī bija diezgan liels. Tās ir likmes, ar kurām viņi strādāja.

Nuja.

Vai jūties piederīgs tam autoru lokam, ko jau pašlaik dēvē par vienotu paaudzi, – pat tad, ja jūs neieliek vienā almanahā?

Es domāju, ka mēs vēl neesam paaudze tādā literārā nozīmē. Paaudze ir Ingmāra Balode, Kārlis Vērdiņš, Anna Auziņa, Inga Gaile un tā tālāk.

Bet kas mūs padara par paaudzi, un jūs – ne?

Jūsu vārdi izskan ārpus mūsu visu mazā, smalkā lauciņa. Jūs esat stabili, katram ir vairākas grāmatas, un jūs esat savu ietekmi nopelnījuši. Un jūs patlaban veidojat sarunu par to, kas ir dzeja un kādai ir jābūt dzejai, un tā tālāk...

Nujā, to dara Anda Baklāne, Kārlis Vērdiņš... Es gan nevaru pateikt, kādai ir jābūt labai dzejai, lai arī zinu, kāda tā ir.

Vērdiņš tā homēriski raksta par savu paaudzi, kas krīt kā lapas... Bet, manuprāt, nekas jau nav nokritis, viņi ir tie, kas patlaban ir ziedā.

Te es atminos, ka Artis Ostups tagad ir kā tāds pelēkais kardināls. Viņš nupat būs redaktors jau kādām desmit grāmatām!

Jūs visi kopā veidojat šī laika dzejas valdošo diskursu.

Kā tu raksturotu savu dzejas paaudzi, ar kuru apmēram vienlaikus ienāc literatūrā? Vai meklējat drīzāk kopējo vai atšķirīgo ar iepriekšējām, pārējām?

Kopīgs mums ir tikai laikmeta gars, un laikmeta gars ir dekontekstualizācija un fragmentēšanās. Esam saukti par ironiskajiem, daži runā arī par neveiklību, sarunvalodas elementiem mūsu tekstos. Bet tas ir virspusēji (virspusējībai arī nav nekādas vainas, citādi grūti orientēties). Mēs katrs esam mazs avotiņš – var jau teikt, ka ūdens jebkurā vietā ir un paliek ūdens, bet ir atšķirība starp pilsētas gruntsūdeņiem un kalnu strautu. Jauni cilvēki, kā jau runājām, akūti jūt savu atšķirību. Un par vietu plašākās tendencēs sāk domāt tā ap 35, kad veiksmīgos gadījumos savu atšķirību ir parādījuši un savu vietu izkarojuši.

Vai tev ir priekšstats par cilvēkiem, kas tevi lasa?

Gan jau, ka tie ir jauni cilvēki. Es ceru, ka mani teksti iedod sapratni par tādiem stāvokļiem, kuri varētu būt aktuāli pusaudžiem, jauniešiem. Man patīk klausīties, kā pusaudži runā, ja rodas tāda iespēja. Patīk, cik viņi ir nešpetni, taču tam pamatā ir ļoti, ļoti liela nepieciešamība pēc sapratnes.

Šķita, ka tava grāmata patiesi ir atvērta empātiskam lasītājam, un lasītājs var kļūt tikpat neaizsargāts, savā ziņā neliels, kāds ir tas, kurš runā tavos dzejoļos, kamēr apkārt nereti valda jezga, aukstums. Kā tev šķiet – cik noslēgta, hermētiska var būt dzeja, lai tā aizvien vēl būtu uztverama?

Es noteikti nedrīkstu teikt, kādai jābūt kāda cita dzejai.

Bet tu nebūtu tas, kas pārmet dzejai nesa-protamību vai liek, lai otrs «paskaidro savas metaforas»...

Es laikam diezgan saprotami rakstu, tāpēc man tādu problēmu nav. (*Smejas.*) Saprotamības pieprasījums arī pats ir drusku nesaprotams, jo – ja tu vari to pateikt citiem vārdiem vai vari to paskaidrot, tad taču nav iemesla to rakstīt tieši dzejā.

Brīžam iedomājos, ka varbūt tas ir saistīts ar šo laiku, cilvēku izolētību – pietrūkstot dzīvai interakcijai, cilvēki no teksta sāk gaidīt to, ko citkārt gaida no sarunbiedra savā virtuvē. Daudz lielāku atvērtību, pieejamību.

Tas ir labs novērojums. Man liekas, tev varētu būt taisnība, jā.

Tava grāmata reizēm ļauj lasītājam justies dzīvam un priecīgam. Kas tev tā liek justies ārpus grāmatas?

Dziļa jušana. Tas ir tas, jā.

Dziļi just, kā dzīvības forma...

Koncentrēšanās ir brīvība. (*Ilgs klusums.*) Es to domāju kaut kā dionīsiski. Transs tāpat savā veidā ir koncentrēšanās. Tāda kā pretruna sa-nāk.

Sen neesmu bijusi tajā teritorijā, tāpēc uz mirkli man tas šķiet kā īpašs svešvārds, kura nozīmi es zinu, bet nespēju paskaidrot.

Gribu, lai es varētu justies kā cilvēks, – īsumā.

Tas, ko iebaksti sociālajos tīklos, ir pieejams visiem, un no tā rodas milzīgs daudzums pārpratumu

Lai man būtu skaistas domas, nevis tā sīkmanība, kas paņem 90 procentus no manas nomoda dzīves....

Kādā nozīmē tu lieto vārdu «sīkmanība»?

Ļoti plašā, manuprāt. Nesaku, ka esmu sīkmanīgs vairāk nekā citi, bet arī ne daudz mazāk kā citi. Skaudīgs, iedomīgs — visas sliktās īpašības, no kurām varu tikt vaļā tieši caur dziļo jušanu, dziļo domāšanu. Sevis īstenošanu un koncentrēšanos.

Šai tēmai gribētos turpinājumu, varbūt kādas meistarklases...

Saprotu, ka šī var pietrūkt, jā. Es taču lasu tavus tekstus, Ingmāra, un zinu, ka tu neesi ārpus šīs teritorijas.

Reizēm jādama par to, ka dzejniekam nav tiesību laist cilvēkos tekstu, kas var padarīt viņu dzīvi smagāku. «Pasliktināt viņu domas stāvokli...»

Var jau būt, ka reizi sumpurņa mēnesī sanāk redzēt tekstu, kur ir skaidrs, ka cilvēks ir kaut kādā ziņā «korumpēts», ka rakstītais ir tapis kāda nepareiza iemesla dēļ, ka tur nav impulsu tīrības. Taču par šādiem gadījumiem, tā kā tie ir tik reti, nav vērts pat runāt.

Mums vienkārši ir šī skaistā lieta [spēja rakstīt dzeju], un mums ir tas jādara.

Runājot par impulsiem — šoziem bija kāda skaista diena, kad man pie vārtniem tika pievests literārais žurnāls *Žoklis*, es parkā to lasīju tik aizrāvusies, it kā iepazīstoties ar kaut ko, pēc kā biju ilgojusies. Kāda ir tava loma šajā žurnālā, un kurp gribat virzīt šo izdevumu?

Žoklis ir paredzēts kā eksperimentu vieta lielākoties dzejas laukā, taču pievērsisimies arī esjistikai un tulkojumiem. *Žokli* esam dzejnieku komanda — es, Raimonds Ķirķis, Marija Luīze Melķe, Kirils Ēcis, Roberts Vilsons. Es vairāk strādāju ar tulkojumiem un atdzejojumiem.

Kā izdomājāt veidot drukātu žurnālu?

Man šķiet, tas būs Melķes nopelnis, jo viņa ir māksliniece, un viņai no mums visiem ir vissvarīgāk, lai žurnāls ir drukātā formā. Katrā ziņā — digitālais ir abstrakts...

Biju domājusi jautāt, vai jūties drošs par dzeju šajā laikmetā? Vēlreiz atverot *Interesantās dienas*, sapratu, ka šāds jautājums nav jāuzdod, jo tu esi drošs. Vai šajā laikā, kas tiek nosodīts par visu ko, tekstam ir vieglāk atrast ceļu pie cilvēka?

Jā, iespēju teorētiski ir vairāk. Ir cilvēki, kas tiešām paši izdod grāmatas un pat ne obligāti sliktas grāmatas; ir cilvēki, kas vienkārši raksta sociālajos medijos bez ambīcijām tikt kaut kā citādi publicētiem. Redaktora loma šķietami mazinās, bet, ja cilvēks grib veidot karjeru literatūrā, tad bez izdevniecību iesaistes neiztikt — nav kā mūzikā vai mākslā, kur sasniegt auditoriju un ar to nopelnīt iztikai, šķiet, iespējams arī bez vidutāja vai vārtu sarga (redaktora, izdev-

niecības cilvēku) iesaistes. Mūzikas un mākslas pasaulē ir vairāk iespēju izpausties un sasniegt savu auditoriju kādā no daudzajām platformām, un tas nāk par labu pozitīvai daudzveidībai.

Literatūrā ir citādi. Un tad vēl Latvijas situācija — cik mums ir cilvēku, kas dzīvo no rakstīšanas? Dzejniekiem vēl ir okei, bet nopietnam prozas rakstniekam diez vai var būt pusotra darbavieta, kā tas ir katram radošajam Latvijā. Salīdzinājumā ar Rietumiem mēs vienkārši sitamies, kā mākam. Nav aģentu, nav attīstītu autora un redaktora attiecību, kurās redaktors pārļasa katru rindiņu, ko autors publicē, lai cik nenozīmīga publikācija tā būtu. Kurš pastarpināti rūpējas par autora tēlu, neļauj viņam netīšām nodarīt sev pāri.

Ir arī plašākas pārmaiņas. Tagad tas, ko iebaksti sociālajos tīklos, ir pieejams visiem, un no tā rodas milzīgs daudzums pārpratumu, nevajadzīga naida un žults izsviešana, lai gan cilvēks ir tikai runājis ar savu sekotāju loku tādā valodā, ko «citi sapratis». Uzrunājot sekotājus, tu runā ar savu burbuli, bet sakāmais var iziet un noteikti arī iziet ārpus burbuļa robežām, izsaucot neprognozējamu reakciju.

Ko tu pats lasi visā šajā pārsātinājumā?

Pārsvarā ļauju sev lasīt to, kas pie manis nonāk. Un baigi nepārdzīvoju, ja gadās kaut ko palaist garām. Ir tik daudz labu grāmatu...

Patlaban no dzejas acīmredzot jāatpūšas. Lasu Freidu un Jungu.

Pēc filoloģijas studijām esi pievērsies filozofijai. Kas tevi pamudināja nepalikst tikai valodniecības laukā?

Neesmu ļoti labs filologs. Latīņu valoda man ir drausmīgā limenī. Bet dzejnieki jau ir vairāk logofili nekā filologi. Biju pārtraucis klasiskās filoloģijas studijas, tad pēc pārtraukuma klasīķu kursu vietā varēju apmeklēt filozofijas kursus, togad nebija klasīķu kursu. Un saindēja viņi mani. Filozofija ir iespēja pievērsties pamata jautājumiem, tikai no otras puses. Kur dzejnieki to dara ar konkrēto, filozofi ar abstrakto. Tāds pašlaik ir mans iespaids.

Pastāsti, lūdzu, par autoriem, kurus tu atdzejoj? (Dzejas dienā dzirdētie tulkojumi bija daudzsološi, gaidu turpinājumu!) Ko derētu iepludināt latviešu valodā pieejamo tekstu gūzmā dzejā? Un varbūt tulkojumu gaida arī kāds filozofisks teksts?

Kādam ir jāsaņem un jāiztulko Ovidija *Metamorfozes*, Rodas Apollonija *Argonautika*. Nezinu, vai es būšu šis «kāds», kaut ar Ovidiju drusku niekojos un turpināšu niekoties. Un tie ir tikai paši brēcošākie tukšumi.

Lai lūkotos uz iespēju tulkot filozofu tekstus, mani ir jāuzrunā vai nu cilvēkam, komandai (nesen, piemēram, iznāca Aristoteļa *Rētorika* veselās akadēmiķu plejādes tulkojumā) vai pašam darbam. Līdz šim tas nav noticis. ■

Uldis Neiburgs

Upura tēlu klievēdējot

Pretestība okupācijas varām Latvijā joprojām nav īsti novērtēta

Uldis Neiburgs ir vēstures doktors, LU Latvijas vēstures institūta pētnieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis. Zinātnisko monogrāfiju *Draudu un cerību lokā. Latvijas pretošanās kustība un Rietumu sabiedrotie (1941–1945)* (2017) un *Aiz šiem vārtiem vaid zeme: Salaspils nometne, 1941–1944* (2016) autors un līdzautors. Pētnieciskās intereses — Latvijas Otrā pasaules kara vēsture, pretošanās un kolaborācija padomju un nacistu okupācijas laikā, sociālā atmiņa, publiskā vēsture.

66

Pretošanās kustība padomju un nacistu totalitārajiem režīmiem laikā no Latvijas okupācijas 1940. gadā līdz valstiskās suverenitātes faktiskai atgūšanai 1990./1991. gadā ir būtiska Latvijas jaunāko laiku vēstures sastāvdaļa. Nācijas pašnoteikšanās centieni pusgadsimtu ilgā okupācijas periodā izpaudās gan bruņotā, gan nevardarbigā veidā, tomēr pretestība okupācijas varām līdz šim nav ieņēmusi pienācīgu vietu Latvijas sabiedrības kolektīvajā atmiņā. Kopš Atmodas laika līdz pat mūsdienām, apzinot un pieminot padomju deportāciju vai nacistu holokausta upurus, laužot šķēpus par Latvijas iedzīvotāju mobilizāciju svešu varu militārajos formējumos u. tml., priekšplānā drīzāk izvirzījies nācijas kā upura veidols.

Arī pēc Latvijas teritorijas *de facto* nonākšanas divu svešu okupācijas režīmu pakļautībā Latvijas valsts *de iure* turpināja pastāvēt. Vēlmi atgūt valstisko neatkarību pauda spontāni un pakāpeniski izveidojusies nacionālā pretošanās kustība, kam piemita gan individuālas, gan organizētas izpausmes un formas. Īpaši aktīva tā bija pagājušā gadsimta 40.–50. gados, kad Staļina un Hitlera totalitārie režīmi arī visnežēlīgāk vērsās pret saviem politiskajiem pretiniekiem — pretošanās kustības dalībniekiem.

Pirmās pretestības organizācijas

1940.–1941. gadā Latvijā izveidojās vairākas nacionālās pretošanās organizācijas, kas izdeva nelegālus uzsaukumus, sabotēja okupācijas varas rīkojumus un gatavojās bruņotai cīņai par valstiskās neatkarības atjaunošanu.

Pretošanās kustībā aktīvi iesaistījās skolu jaun-

atne. 1941. gada 13. maijā notika kopēja skolu jaunatnes organizēta akcija, kad vienlaikus Rīgā, Jelgavā, Cēsis, Bauskā un citās pilsētās izplatīja ap 5000 pretpadomju uzsaukumu. Nelegālas darbības pieredzes trūkuma un padomju drošības iestāžu metožu efektivitātes dēļ lielāko daļu pretošanās kustības dalībnieku apcietināja un sodīja ar nāvi vai vairākiem gadiem ieslodzījuma nometnēs PSRS attālos rajonos, no turienes dzimtenē atgriezās tikai nedaudzi. Šī laika posma pretošanās kustības vēsture līdz šim dziļāk pētīta atsevišķu nelegālo pagrīdes organizāciju (Latvijas nacionālais leģions, *Tēvijas sargi* u. c.) darbības kontekstā un ir aktualizēta, arī apzinot 1940.–1941. gada padomju represiju upurus, taču sabiedrības plašākā apziņā šo pirmo pretošanās kustības dalībnieku vārdi ir zināmi nepietiekami.

Tautas vairākuma noraidošo attieksmi pret Latvijas iekļaušanu Padomju Savienībā un nacionālo nostāju demonstrēja arī pēc Vācijas un PSRS kara sākuma 1941. gada 22. jūnijā spontāni radusies nacionālo partizānu kustība. Tās dalībnieki Smiltenes, Gulbenes, Madonas, Alūksnes, Limbažu, Tērvetes apkārtnē un citviet vērsās pret padomju militārajiem formējumiem un centās aizkavēt cilvēku un materiālo vērtību aizvešanu uz PSRS. Partizānu rindas veidoja bijušās Latvijas armijas militārpersonas, aizsargi, kā arī no 24. teritoriālā korpusa atvaļinātie vai dezertējušie karavīri.

Latviešu partizāniem vēl pirms vācu karaspēka ienākšanas izdevās ieņemt vairākas apdzīvotas vietas un pārņemt varu piecās Rīgas priekšpilsētās, sešās apriņķa pilsētās, 13 mazpilsētās un daudzos pagastos. Šajā partizānu karā piedalījās vairāki tūkstoši cilvēku, no kuriem 270 partizānu krita, bet tika iznīcināti ap 800 un saņemti gūstā ap 1500 padomju okupācijas varas bruņoto formējumu dalībnieku un vietējo kolaborantu. Vēlāk tikai daļa nacionālo partizānu turpināja dienestu latviešu pašsardzības vienībās, kuras tika pakļautas vācu okupācijas varas kontrolei, un daļa iesaistītas holokausta un citos noziegumos.

Šis fakts acīmredzot kalpo par pamatu tam, ka mūsdienu vēstures pētniecībā un sabiedrības kolektīvajā atmiņā 1941. gada vasarā norisinājušās nacionālo partizānu cīņas nav pietiekami novērtētas un nereti kļūdaini tiek jauktas ar pašsardzības vienību darbību, kuru mērķi, uzdevumi un aktivitātes bija atšķirīgas.

Latvijas Centrālā padome

Nacistiskās okupācijas laikā par pretošanās kustības politisko centru centās kļūt 1943. gada 13. augustā Rīgā slepeni nodibinātā Latvijas Centrālā padome, ko veidoja pirmskara lielāko politisko partiju pārstāvji ar Konstantīnu Čaksti (1901–1945) priekšgalā. LCP iestājās par demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu, balstoties uz 1922. gada Satversmi, sagatavojā vairākus memorandus Rietumu valdībām un

Latvijas Tēvzemes sargu (partizānu) apvienības štāba grupa Līvānu pagastā. 1947. gads. Latvijas Kara muzeja krājums

uzturēja kontaktus ar pārējo Baltijas valstu pretošanās kustībām un bijušo Latvijas sūtni Stokholmā Voldemāru Salno (1886–1948). 1944. gada vasarā—rudenī, vienai okupācijas varai nomainot otru, LCP nespēja īstenot plānus par Latvijas pagaidu valdības izveidošanu un militāras sacelšanās organizēšanu. Pēc ģenerāļa Jāņa Kureļa (1882–1954) grupas galveno spēku apcietināšanas 1944. gada 14. novembrī Kurzemē bruņotu pretestību nacistiem izrādīja leitnanta Roberta Rubeņa (1917–1944) bataljona karavīri, kuri līdz 9. decembrim sekmīgi atsita vairākus vācu uzbrukumus, līdz dzīvi palikušie, pārspēka mākti, bija spiesti izklist.

Kritiski gan jāraugās uz mūsdienās nereti vērojamo tendenci likt vienādības zīmi starp LCP politiskajām aktivitātēm un visu vācu okupācijas laika pretošanās kustību Latvijā vai uzskatīt, ka LCP būtu vadījusi citas pretošanās kustības grupas un organizācijas. Kopumā pieņemams ir jaunākajā juridiskajā literatūrā izteiktais konstatējums, ka LCP paplašinātā vadība simbolizēja Latvijas Republikas varas nepārtrauktību un, darbojoties saskaņā ar valstiskās nepārtrauktības doktrīnu un Satversmi, LCP leģitīmi rīkojās Latvijas tautas vārdā, lai atjaunotu Latvijas valstisko neatkarību. Vienlaikus gan jāautā, vai valsts augstākā pārstāvniecība LCP vadībai deva tikai tiesības, vai arī uzlika kādus pienākumus Latvijas tautas priekšā (piemēram, iespējams, bet nenotikušais protests un pretestība Latvijas pilsoņu iznīcināšanai un iesaistīšanai holokausta noziegumos 1941. gadā, prettiesiskajai latviešu leģiona izveidošanai 1943. gadā u. c.)?

Nacionālo partizānu kustība

Jau 1944. gada rudenī Latvijā sāka veidoties bruņota pretošanās kustība, kas bija vēsta pret atkārtoto PSRS okupāciju. Par partizāniem kļuva cilvēki, kuri vēlējās atgūt Latvijas neatkarību vai kam draudēja padomju represijas. Nozīmīgas nacionālo partizānu kaujas norisinājās 1945. gada martā Stompaku purvā Ziemeļlatgalē, 1945. gada decembrī Kabilē Kurzemē un daudzās citās vietās.

Savas darbības laikā nacionālie partizāni ieņēma vismaz 40 Latvijas pagastu centrus, uz laiku paralizējot to darbību. Sadursmēs vai no slēpņiem nogalināja 370 čekas karaspēka virsniekus un karavīrus, 735 iznīcinātājus, kā arī 1070 komunistu režīma kolaborantus. Kopumā mežabrāļu kustībā Latvijā, kas norisinājās līdz pat 1956.—1958. gadam, piedalījās 12 000—13 000 cilvēku. Līdz šim nepietiekami ir izvērtēti šīs bruņotās cīņas teorētiskie un juridiskie aspekti, kas ir svarīgi, lai veidotu konceptuālāku skatījumu par partizānu darbību gan no tautu pašnoteikšanās tiesību un Latvijas valsts tiesiskās nepārtrauktības, gan no starptautisko tiesību viedokļa.

Ja pieņem, ka mežabrāļiem bija likumīgas tiesības vērsties pret padomju okupācijas režīmu un tā atbalstītājiem, arī tos iznīcināt, tad robeža starp pretošanās kustības likumīgi veiktu kolaboracionistu sodīšanu un nelikumīgu noziegumu veikšanu realitātē, tomēr ne visos gadījumos ir precīzi nosakāma un neizslēdz dažādas interpretācijas.

Ja partizānu karu izprot kā neizbēgamu vardarbības eskalāciju, kam raksturīga starptautisko konvenciju neievērošana no abām karojošajām pusēm, tad svarīgi būtu sniegt šīs

Disidentu un vienlaikus nacionālās pretošanās kustības dalībnieku ieguldījums Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā padomju režīma stagnācijas laikā ir neatsverams

komplicētās pēckara vēstures situācijas niansētāku un daudzpusīgu izvērtējumu.

Ja pieslienas vispārīnājumam, ka pēc kara nebija «labo» vai «slikto» partizānu, bet viņi visi ir uzskatāmi par Latvijas brīvības cīnītājiem neatkarīgi no to darbības rakstura un rezultātiem, tad jāatceras, ka arī šodien ir spēkā LPSR Augstākās Padomes izdotais likums par nelikumīgi represēto personu rehabilitāciju (1990). Tas nosaka, ka nav rehabilitējamās personas, «kuras starptautiski tiesiskajā izpratnē vainīgas noziegumos pret mieru, genocīda noziegumos, noziegumos pret cilvēci, kara noziegumos un kriminālnoziegumos pret nekombatantiem», bet Latvijas Republikas Saeimas pieņemtais likums par nacionālās pretošanās kustības dalībnieka statusu (1996) neattiecināto uz personām, kas «sodītas par tišiem smagiem noziegumiem un nav rehabilitētas».

Tāpēc būtiski ir izvērtēt un attīstīt mūsdienu juridisko praksi (piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmumi lietās «Vasiļausks pret Lietuvu» (2015), «Drelings pret Lietuvu» (2019)), kurā ar dažādiem panākumiem ir mēģināts sniegt padomju okupācijas režīma un pēckara bruņotās pretošanās kustības mijiedarbības tiesisku izvērtējumu, tajā skaitā traktēt PSRS veikto pēckara bruņotās kustības dalībnieku sistemātisku iznīcināšanu kā vienu no genocīda formām.

Latviešu nacionālkomunisti

Neatņemama un savdabīga loma Latvijas jaunāko laiku vēsturē ir t. s. latviešu nacionālkomunistu darbībai 1956.–1959. gadā. Ar Eduardu Berklavu (1914–2004) priekšgalā tie centās pretoties latviešu valodas diskriminācijai, forsētai industrializācijai un migrācijai, iestājoties par vietējo iedzīvotāju sadzīves apstākļu uzlabošanu un latviešu lomas palielināšanu padomju varas struktūrās.

Nacionālkomunistu darbība gan veicināja pretestību padomju okupācijas režīmam, tomēr tas bija pašu nacionālkomunistu politikas negribēts blakusefekts, nevis apzināta nacionālās pretošanās kustības vai disidentisma izpausme. Nacionālkomunistu mērķis nebija tautas brīvības atgūšana neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas valsts formā, bet gan reformēta komunistiskā iekārta. To apstiprina arī vēl 1972. gadā slepeni uz ārzemēm nosūtītā 17 latviešu komunistu vēstule, kurā, vēroties pie citu valstu komunistiskajām partijām, bija pausts protests pret marksisma-ļeņinisma nacionālās politikas izkropļojumiem.

Disidenti

60.–70. gados PSRS attīstījās citādi domājošo – disidentu – kustība, kas bija pašā padomju likumdošanā (PSRS Konstitūcijā noteiktajos vārda, preses un pulcēšanās brīvības principos) balstīta miermīlīga cīņas metode, kas iestājās par vispārējo cilvēktiesību ievērošanu un lielāku demokrātisko brīvību ieviešanu. Svarīga loma šajā proce-

sā bija 1975. gadā parakstītajam Helsinku aktam, ar ko aizsākās cilvēktiesību aizstāvēšanas ideju izplatīšana arī PSRS. Tās bruņēja ceļu uz komunistiskās sistēmas sabrukumu un dzelzs priekšskara krišanu. Pazīstamākie latviešu disidenti un politiešlodziņi Gunārs Astra (1931–1988), Ints Cālis, Lidija Lasmane–Doroņina, Knuts Skujenieks un citi ieguva un propagandēja aizliegtu ārzemju literatūru un padomju disidentu darbus, puda patiesību par Latvijas vēsturi un protestēja pret Latvijas okupāciju. 1983. gadā daļu no viņiem atkārtoti apcietināja un ieslodzīja soda nometnēs, bet citus šajos procesos iesaistītos brīdināja un pakļāva izsekošanai.

Šo disidentu un vienlaikus nacionālās pretošanās kustības dalībnieku ieguldījums Latvijas neatkarības idejas uzturēšanā padomju režīma stagnācijas laikā, kad šķita – sabiedrība ir inerti pielāgojusies situācijai, ir neatsverams. Par nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem tie saucami tāpēc, ka atšķirībā no disidentisma kustības PSRS, kas neparedzēja radikālas izmaiņas tās politiskajā iekārtā, viņu galvenais mērķis bija Latvijas faktiskās suverenitātes atjaunošana.

Pretpadomiski noskaņotie

Drosmīgākie patrioti arī padomju režīma stagnācijas gados turpināja paust latviešu tautas pašnoteikšanās centienus – izplatīja nacionāla satura proklamācijas, glabāja un popularizēja pirmskara Latvijā un Rietumos izdotās grāmatas un citas latviešu kultūras vērtības.

Protestējot pret pastāvošo režīmu, cilvēki norāva vai sabojāja PSRS un LPSR karogus, dažādās vietās parādījās pretpadomju uzraksti, jaunieši atteicās dienēt padomju armijā. Daudzi klausījās latviešu valodā skanošo *Amerikas balsi*, *Radio Brīvā Eiropa* un citas Rietumu radiostacijas. Arvien masveidīgāka kļuva sveču nolikšana pie Latvijas Valsts prezidenta Jāņa Čakstes (1859–1927) kapa pieminekļa mirušo piemiņas dienā Rīgas Meža kapos un citur.

Jaunākie vēsturnieku pētījumi apstiprina, ka laikā no 1959. līdz 1986. gadam okupācijas režīms apsūdzēja un represēja vismaz 216 pretošanās kustības dalībniekus, bet to cilvēku skaits, kuri bija nacionālistiski un pretpadomiski noskaņoti, bija ievērojami lielāks. Pretošanās kustības aktivitāšu mērenuma pamatā bija Aukstā kara laikā nostabilizējusies starptautiskā situācija un no tā izrietošā dzīves realitāte. Par prioritāti kļuva izdzīvošana un pielāgošanās stāvoklim, kad iespējas atgūt valstisko neatkarību kļuva nereālas.

Neformāji

Vairākus gadu desmitus atrodoties PSRS sastāvā, latvieši sadzīvoja ar uzspiesto komunistisko ideoloģiju, bet saglabāja nacionālo identitāti. Sociālistiskā saimnieciskās sistēma un masīvā padomju propaganda gan vairoja nekritiskus komunistiskās iekārtas atbalstītājus, gan veicināja

Pirmo reizi kopš Otrā pasaules kara atklāti tiek nests sarkanbaltsarkanais karogs. Gājiens pie Brīvības pieminekļa ceļā uz Brāļu kapiem Rīgā. 1988. gada 14. jūnijs. Centrā — Konstantīns Pupurs, pa kreisi — Gunārs Freimanis, pa labi — Anta Bergmane, Juris Plakans. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums

dubultstandartu ievērošanu ikdienā. Vienlaikus kolektīvajā atmiņā no paaudzes paaudzē tomēr saglabājās pietāte pret zaudēto Latvijas valsti un iekšēja vēlme pēc brīvības atgūšanas. 20. gadsimta 80. gadu otrajā pusē Latvijā, līdzīgi kā citviet, komunistiskā režīma krīzi iezīmēja neformālu, ar padomju varas struktūrām nesaistītu, vairāk nekā 30 dažādu organizāciju un grupu aktivitātes.

1986. gadā izveidotā cilvēktiesību aizstāvēšanas grupa *Helsinki-86* spēja kļūt par tautas pre-

testības gribas uzlādētāju, kaut arī sākotnēji, taktisku motīvu vadīta, pieprasīja realizēt LPSR Konstitūcijā paredzētās tiesības Latvijai izstāties no PSRS. Ziedu nolikšana pie Brīvības pieminekļa 1987. gada 14. jūnijā un gadu vēlāk Konstantīna Pupura (1964–2017) īstenotais Latvijas sarkanbaltsarkanā karoga gājiens no Brīvības pieminekļa līdz Brāļu kapiem praktiski un simboliski demonstrēja pretošanās kustības pāraugšanu visas tautas atbrīvošanās kustībā un noslēdzās

Pretošanās kustība neieguva centrālo vietu tautas kolektīvajā atmiņā par padomju un nacistu okupācijas laikā notikušo

ar Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu 1990./1991. gadā.

Neatbildēti jautājumi

Pretošanās kustība padomju un nacistu okupācijas režīmiem līdz šim tikai daļēji ir aktualizēta un pienācīgi novērtēta Latvijas sabiedrības sociālajā atmiņā. No 20. gadsimta 40. gadiem līdz mūsdienām tā ir piedzīvojusi vairākkārtējas maiņas, kuru būtība ir bijusi atkarīga no pastāvošās politiskās iekārtas, bet nianse — no attiecīgā laika posma ideoloģijas un propagandas, izglītības, zinātnes, kultūras un atmiņu politikas, masu mediju sniegtās informācijas un atsevišķu sociālo grupu aktivitātēm. Svarīga loma sabiedrības kolektīvās atmiņas un identitātes veidošanā un uzturēšanā ir bijusi arī kara un pēckara paaudzes vēsturiskajai pieredzei un tās pārņemšanai nākamajās paaudzēs.

Jautājums, kāpēc pretošanās kustība Latvijā nav kļuvusi par «varoņtēlu», kā tas noticis vairākās citās okupētajās Eiropas valstīs (piemēram, Francijā, Polijā), bet ir ieņēmusi pat zināmu «pabērņa» lomu šī perioda Latvijas vēsturē, ietver virkni atbilžu.

Vācu okupācijas laika pretošanās kustības neovērtēšanu pēckara trimdā Rietumos noteica pretošanās kustības dalībnieku mazāks īpatsvars un to organizāciju sadrumstalotība, kā arī tas, ka viņu darbība varēja atklāt arī daudzas negatīvas iezīmes, kas liecinātu par latviešu sadarbību ar nacistiem. Šis apstāklis sadūrās ar trimdas vairākuma nevēlēšanos skart nepatīkamus vēstures jautājumus un vēlmi drīzāk koncentrēt spēkus galvenā politiskā mērķa — Latvijas neatkarības — panākšanai.

Padomju Savienības okupētajā Latvijā ne tikai pret nacistiem, bet arī pret komunistiem vērstā pretošanās tika pasniegta sagrozītā veidā ideoloģisku apsvērumu dēļ. Vienlaikus apzināti tika noklusēts vai mikstināts priekšstats par represiju apjomu, kāds tika vērst pret nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem, un arī mākslīgi pretstatīti gandrīz vai tikai daži nacionāli noskaņotie «pretestībnieki» pret vairākiem tūkstošiem «padomju patriotu», kas cīnījušies pret nacistiem komunistu vadībā.

Ir jānoraida arī savulaik padomju okupācijas režīma uzturētā tēze par masveidīgumu kā pretošanās kustības obligātu parādību. Pretestība parasti ir tik spēcīga, cik spēcīga ir tautas aktīvākā daļa, kam ir griba, drosmē un iespējas pretestību izrādīt. Ir skaidrs, ka pretošanās kustības dalībnieki pārstāvēja sabiedrības aktīvāko un drosmīgāko, bet vienlaikus mazāko daļu, tāpēc viņu darbība, kas bieži vien bija ideālistisku motīvu vadīta un Latvijas neatkarības idejas vārdā neatzina kompromisus, atšķīrās no sabiedrības vairākuma rīcības, kas objektīvu apstākļu dēļ nevis cīnījās par «brīvu un neatkarīgu Latviju», bet bija spiests pakļauties, pielāgoties un sadarboties, lai dzīvotu

un izdzīvotu. Tas gan neliek šaubīties par tautas atbalstu kā svarīgu pretošanās kustības pastāvēšanas pamatelementu. Tomēr šis atbalsts svešas okupācijas apstākļos visbiežāk izpaužas ārēji slēptā un klusējošā formā un nav atklāti nolasāms tā laika publiskajā telpā, bet saglabājas katras nācijas iekšējā (mentālā) pretestībā okupācijas režīmam un uzticībā nacionālajām pamatvērtībām.

Neraugoties uz padomju ideoloģijas un propagandas ilglaicīgo izplatību sabiedrībā, atmiņai par savu valsti un tās neatkarības zaudēšanu piespiedu kārtā bija svarīga loma, sākoties tautas atmodai un padomju režīma likvidācijai 20. gadsimta 80.—90. gadu mijā. Pirmoreiz pēc pusgadsimta pārtraukuma Latvijā bija iespējams atklāti runāt par vēstures «baltajiem plankumiem», pakāpeniski korigējot un likvidējot pirms tam esošās pretrunas starp tautas vēsturisko atmiņu un oficiālo, akadēmiski pieņemto vēstures koncepciju. Vienlaikus jāatzīst, ka pretošanās kustība neieguva centrālo vietu tautas kolektīvajā atmiņā par padomju un nacistu okupācijas laikā notikušo. Objektīvu iemeslu dēļ tajā dominēja padomju represijas un to upuru piemiņa, latviešu leģionāru traģiskais liktenis un, vairāk gan ārējā spiediena rezultātā, holokausts un tā izpratne kā svarīgs elements Latvijas ceļā uz iestāšanos Eiropas Savienībā un NATO.

Šāda sapratne drīzāk ir izskaidrojama ar padomju represiju upuru lielāku īpatsvaru visu Latvijas iedzīvotāju vidū un pretošanās kustības aktivitāšu piezīmētību 20. gadsimta 60.—80. gados. Arī stagnācijas posmā uzaugušo paaudžu pasīva pielāgošanās, nevis aktīva pretošanās komunistiskā totalitārisma un autoritārisma sistēmai vēl šodien daudziem Latvijā padomju okupācijas laiku asociē nevis ar pēckara skarbo staļinismu, bet gan vēlāko gadu desmitu brežņevisma normalitāti. Tas ir radījis arī zināmu amnēziju attiecībā uz 40.—50. gadiem, neapzinoties, ka tieši bruņotās un nevardarbīgās pretošanās kustības dalībnieki tobrīd centās īstenot tautas pašnoteikšanās tiesības, un Latvijas valsts tiesiskā skatījumā tieši viņiem, nevis padomju vai nacistu okupācijas varām un to kolaborantiem, bija likumīgas tiesības rīkoties Latvijas valsts un tautas vārdā.

Mūsdienu Latvijā zinātnes nepietiekamā finansējuma, kvalificētu pētnieku trūkuma u. c. iemeslu dēļ pretošanās kustības izpēte lielākoties ir konceptuāli un kontekstuāli sadrumstalota. Pretošanās kā rīcības brīvības izpausme nereti tiek uzskatīta par pašsaprotamu un netiek pētīta kā darbība, ko veidoja un ietekmēja okupācijas varas klātbūtne, arī kara un pēckara specifiskie apstākļi. Lidzšinējie pētījumi lielākoties ir aprakstoši un orientēti uz faktu noskaidrošanu un precizēšanu, nevis uz faktos balstītām interpretācijām un analītiskām zinātniskām inovācijām.

Bruņotā un nevardarbīgā pretošanās Latvijas vēsturē nereti tiek definēta ļoti plaši un bez pietiekami skaidriem kritērijiem. Trūkstošā koncepcijā

Kādi bija galvenie motīvi un faktori, kas iedrošināja vai atturēja no militāras un politiskas pretošanās pret padomju un nacistu okupācijas varu?

tualizācija rada arī gatavu pieņēmumu, ka pretestība bija sadrumstalota un nekoordinēta, un neveicina tās tēla nostiprināšanu sabiedrības kolektīvajā atmiņā.

Pretošanās kustību ir svarīgi izprast nevis tikai kā no kopējā iekšpolitiskā un starptautiskā konteksta izrautu parādību, bet gan kā konceptuāli cieši ar kolaborāciju un pielāgošanos saistītu, bet morāli atšķirīgu Latvijas sabiedrības izdzīvošanas stratēģiju. Svarīgi būtu precizāk nekā līdz šim noskaidrot arī virkni citu jautājumu, piemēram, kādi bija galvenie motīvi un faktori, kas iedrošināja vai atturēja no militāras un politiskas pretošanās pret padomju un nacistu okupācijas varu? Kāds bija pretošanās kustības dalībnieku individuālais un kolektīvais politiskais, sociāldemogrāfiskais un psiholoģiskais raksturojums? Cik lielas bija iespējas palikt neitrāliem un nesadarboties vai nepretoties nevienam no okupācijas režīmiem? Vai pielāgošanās vienam no tiem neizbēgami bija saistīta ar pretošanos vai kolaborāciju ar otru režīmu? Cik lielā mērā politiska un militāra pretošanās realitātē bija vērsta pret okupācijas režīmu, un cik daudz no tās ieguva vai cieta vietējie iedzīvotāji?

Mūsdienu situācija

Tikai salīdzinoši nesen nacionālā pretošanās kā Latvijas tautas valstsgribas izpausme un valstiskās kontinuitātes sastāvdaļa ir atzīta atsevišķos valsts atmiņas politiku veidojošos dokumentos. 2014. gadā pieņemtajā Latvijas Republikas Satversmes preambulā skaidri un politiski nepārprotami norādīts, ka «Latvijas tauta neatzina okupācijas režīmus, pretojās tiem un atguva brīvību». Ir izskanējuši arī vairāki Valsts prezidenta Egīla Levita paziņojumi par pretošanās kustības nozīmīgumu Latvijas valstsgribas uzturēšanā. Vienlaikus atšķirībā no Lietuvas, Igaunijas un Polijas, kur jau ir oficiāli noteiktas pretošanās kustības dalībnieku atceres dienas un ar valsts finansiālu atbalstu darbojas nacionālās atmiņas pētniecības centri, Latvijā valsts iesaistīšanās nācijas kolektīvās atmiņas stiprināšanā līdz šim ir bijusi krietni mazāka. Tikai pēdējos gados vairāki pēckara nacionālie partizāni ir apbalvoti ar Viestura ordeni. Lai gan pagājis jau 30 gadu kopš valstiskās neatkarības atjaunošanas, Latvijā joprojām trūkst vienojošas un ar pretestību abām okupācijas varām saistītas nozīmīgas centrālas piemiņas vietas.

Šobrīd Ukrainā, Polijā, Čehijā, Bulgārijā ir notikusi vai tiek rosināta PSRS «atbrīvotājus» slavinošu pieminekļu demontāža. Tikmēr Latvijā publiskajā vidē tiek uzturēti un ar Krievijas Federācijas nozīmīgu finansiālu ieguldījumu atjaunoti padomju karavīru monumenti ar attiecīgu ideoloģisku slodzi, un daudzviet provincē, it īpaši Latgalē, dominē Sarkanās armijas brāļu kapu kompleksi ar nereti padomju totalitārisma slavinošu vēstījumu un simboliku, nevis nacionālas nozīmes, t. sk. pretošanās kustībai veltī-

ti pieminekļi. Lietuvas parlaments divus pēckara nacionālo partizānu komandierus ir atzinis par valsts augstākajiem vadītājiem (Jons Žemaitis-Vitauts (1909–1954) 1949.–1954. gadā un Ādolfs Ramanauskis-Vanags (1918–1957) 1954.–1957. gadā), un viņu piemiņa arvien vairāk tiek nostiprināta lietuviešu kolektīvajā atmiņā. Latvijā pretošanās kustības neatkarības centienu atgādināšanu vietu joprojām ir salīdzinoši maz, un tās lielākoties tapušas kā privātas iniciatīvas, tikai ar daļēju valsts vai pašvaldības atbalstu. Leitnanta Rubeņa bataljona muzejs Ugālē un Nacionālās pretošanās kustības muzejs Rendā, nacionālo partizānu kauju un apmetņu vietas Stompakos, Ilē, Melturos, Supes purvā un citviet ir spilgti piemēri šādam nesavtīgam un nereti fanātiskam darbam. Latvijā joprojām ir latviešu sarkanarmiešu komandieru vai viņu ciņu vietu vārdā nosauktas ielas, bet nav ielu vai laukumu, kas godinātu nacionālo partizānu piemiņu.

Kopējā atmiņa par pusgadsimtu ilgo okupācijas periodu Latvijā ir veidojusies, gan pārvarot padomju okupācijas laika aizliegumus un noklusējumus, gan sastopoties ar vēl mūsdienās pastāvošiem centieniem diskreditēt dažādas nacionālās pretošanās izpausmes, tā dezinformējot Latvijas un ārzemju sabiedrību. Nereti to ir ietekmējusi arī pārāk vienkāršota un «urrāpatriotiska» pretošanās kustības dalībnieku darbības nekritiska uztvere.

Apzinoties un izvērtējot pretošanās kustības tēlu mūsdienās, jāsaprot, ka pagātnes kolektīvā atmiņa ir dabisks process jebkurā sabiedrībā, jo tādējādi cilvēki veido attiecības ar aizgājušo laiku, kas simboliski vieno dažādus iedzīvotāju slāņus un paaudzes, veido solidaritāti un piederību. Taču iepretim vēsturei kā profesionālai disciplīnai kolektīvā atmiņa bieži vien vienkāršo un mitoloģizē pagātnes notikumus, padarot tos vairākumam saprotamus, bet vienlaikus atņemot šiem notikumiem sarežģītību. Citiem vārdiem runājot, šai atmiņai nākas ziedot pagātnes daudzkrāsainību kopējas izpratnes vārdā.

Tādēļ demokrātiskās sabiedrībās, arī Latvijā, vēsturnieku un citu jomu pārstāvju uzdevums ir veicināt cilvēku spēju kritiski paraudzīties uz kopējo pagātni visā tās daudzveidībā, tā sekmeļot arī 20. gadsimta otrajā pusē notikušā iekļaušanu sabiedriskās atmiņas veidošanā un nostiprināšanā. Pretošanās kustība nav tikai viena no daudzām akadēmiskās vai publiskās vēstures tēmām, ar ko nodarbojas vēsturnieki, tai ir daudz lielāka un aptverošāka nozīme nācijas un tās valstiskuma stiprināšanā. Tāpēc svarīgi būtu panākt pastāvīgu valsts atbalstu nacionālās pretošanās kustības vēstures pētniecībai, piemiņas saglabāšanai, pilsoniskajai izglītošanai. Svarīgi par to domāt arī plašākā nākotnes kontekstā, kā šo pretestības garu un apziņu stiprināt. Vadmotīvam šajā darbā vajadzētu būt «vienot, nevis šķelt», tā kalpojot par nozīmīgu nācijas vērtību orientieri nākotnē. ■

Publikācija sagatavota pēcdoktorantūras projektā *Pārvērtējot bezvalstiskuma pieredzi: pretestība un kolaborācija Latvijā padomju un nacistu okupācijas laikā (1940–1953)* (1.1.1.2/VIAA/4/20/738; 1.1.1.2/16/1/001; ERAF).

Andrejs Veisbergs

Riņķa dancis uz nekurienu

Andrejs Veisbergs ir valodnieks un tulkotājs, Dr. habil. philol., Latvijas Universitātes profesors, vairāk nekā 370 zinātnisku un 100 populārzinātnisku publikāciju autors. Jaunākā grāmata — *The Swings and Turns in the Latvian Translation Scene* (2016). Pētnieciskās intereses — valodu kontakti un ietekme, valodas attīstība, idiomās un tulkošanas vēsture Latvijā.

Labā valodas lietojuma pamatpazīmes ir skaidrība, precizitāte un piemērotība runas situācijai. Taču nu jau vairākus gadus desmitus pieņemam spēkā politikorektuma, eifēmizācijas un birokratizācijas mode, kas līdzī nes tieši pretējo — neskaidrību, neprecizitāti, aizmīglotību. Tā īpaši izplatīta angļu valodā un attiecīgi gāžas iekšā arī latviešu valodā. Pilnībā to apturēt nav iespējams, zināmās situācijās tā varbūt noder. Taču būtu jācinās pret sliecību to pieņemt kā vienīgo pareizo un aizliegt tradicionālos vārdus.

Politikorektums uzstāj, ka cilvēku aprakstīšana un klasificēšana pēc ādas krāsas, etniskās, reliģiskās piederības vai seksuālās orientācijas ir klaja cilvēciskās vērtības nonivelēšana. Tam varētu piekrist tikai gadījumos, kad apraksts aizsāk diskrimināciju, taču starp nosaukšanu un diskrimināciju nav ne tiešas, ne pastarpinātas saiknes. Turklāt cita apzīmējuma lietojums nerisina šo izdomāto problēmu.

Orvelisko jaunvalodu parastī veido vai nu ar eifēmismu, vai garu perifrāžu palīdzību, un tā nebūt neaprobežojas ar cilvēku īpatnību aprakstiem. Kā zināms, eifēmismi ātri mainās, tāpēc jaunradītājiem ir iespēja tiku tikām izspēlēties: «atlaist», «atstādināt», «uzteikt darbu» (vai nav jauki, jo vārdā «uzteikt» jau ir arī pozitīvā nozīme), «samazināt personālu», «optimizēt». Vēl smalkāk — «atbrīvot no amata pienākumu izpildes» — esi gan brīvs, gan bez pienākumiem.

Latviešu valodā tiek pārņemtas citas valodas problēmas un risinājumi. Tipisks piemērs būtu «nēģeris», bet tas pats attiecas arī uz «žīdu», «čigānu» u. c. «Baltais», «melns» tiek aizstāts ar «baltādainais», «melnādainais». «Baltajam» un «melnajam» gan ir citas nozīmes, taču nez vai «baltgards», «šņabītis» un «melnstrādnieks», «kurinātājs» vai «kaukāzietis» tik viegli var sajukt ar rases nozīmi. Taču vienkrāsas «ādainu» etaps jau ir noiets, nāk «personas ar tumšas ādas krāsu» vai «gaišas ādas krāsu». Tas vēl vairāk samudžina jēgu, jo baltais itālis parasti ir ar tumšas ādas pieskaņu; tumša āda var būt arī latvietim, kas braši nosauļojies. Turklāt — ko darīt ar angļu *people of colour*? Ja «krāsainie» neder un «krāsainādainie» ir pavisam ērmīgs vārds, tad patlaban tiek piedāvāti «cilvēki ar dažādu ādas krāsu» un vēl spocīgākās «personas ar citu ādas

krāsu». Bet tas taču iekļauj arī nistos «baltos». Pēdējos savukārt angļu valodā mēdz apzīmēt ar eifēmismu *Caucasian*. Labi, ka «kaukāzietis» mums jau aizņemts.

Pārnest citas valodas īpatnības uz latviešu valodu ir, maigi izsakoties, dīvaini. Nez, ko angļi teiktu, ja viņus rosinātu pieņemt lietuviešu precētās un neprecētās sievietes uzvārda pārmaiņas (Eiropas Tiesa to atzina par leģitīmu) vai no vāciešiem pārņemt artikulu locīšanu. Mums lietvārdam ir abas dzimtes — vai būtu jāsauc un jāmēģina atrast latviešu valodā neesošu dzimtes problēmu?

Vai «nevesels» ir patiesi slimis vai tikai mazliet sairdzis. Vai «stāvoklis» ir slimība, bet varbūt kas ļaunāks vai labāks. Vai «nelabdabīgs» ir ļaundabīgs vai kaut kas nezināms. Vai «cilvēks ar īpašām vajadzībām» ir invalīds vai izlepis īpatnis? Un kāpēc «invalids» ir nepieņemams, ja «invaliditāte» pastāv un tiek lietota? Vai «sociāli neaizsargātie» ir nabadzīgie, mazturīgie vai pakļauti kādām sabiedriskām represijām? Vai «īpašas dienas» ir kādi svētki, «kristiskās dienas» — bīstamas dzīvībai, «kalendārās dienas» — darba vai atvaļinājuma pārskats, vai tomēr runājam par mēnešreizēm? Vai «brieduma gadi» ir pusmūžs vai vecumdienas? Vai «mirstīgās atliekas» ir liķis vai tā daļas? Vai «brīvības atņemšana» ir cietumsods? «Mājsēde», «dienests» un «laulība» arī ir brīvības atņemšana. Politikorektās un kancelejškās valodas jaunveidojumi gandrīz vienmēr ir garāki un piņķerīgāki nekā aizstājamo vārdi. Tas neatbilst valodas ekonomijas principam, apgrūrina saziņu. Amatnoziegumi kļuvi par «dienesta stāvokļa negodprātīgu izmantošanu», izšķērdība par «neracionāliem izdevumiem» (tātad izšķērdētājs būtu neracionālo izdevumu meistars vai persona ar neracionāliem izdevumiem). Melot jaunvalodā ir «sniegt nepatiesas ziņas», «izplatīt nedibinātus izdomājumus». Nāve tagad ir «letāls iznākums», cietums pārvērties par «ieslodzījuma vietu», operācija par «ķirurģisku iejaukšanos». Juridiskās valodas «persona» sprauca iekšā visur: ārsts kļuvis par «ārstniecības personu», policists par «policijas amatpersonu», ierēdnis par «valsts amatpersonu».

Negatīvais nav vārdā, bet attieksmē. Aizskarošs var būt jebkurš vārds attiecīgā lietojumā un intonācijā: «sieviete», «ridzinieks», «latgalietis», «laucinieks», «katolis», «luterānis», «latvietis», «krievs», «veģetārietis», «gaļēdājs», «cirvis», «biete», «sēne», nemaz nerunājot par politiskiem apzīmējumiem, kuros katrs cilvēks iemieso savu pārliecību par labo un sliktu: «komunists», «kreisais», «labējais», «liberālis», «konservatīvais» u. t. jpr.

Ja birokrātiskām struktūrām ir tieksme veidot garus kalambūrus, lai tā būtu, bet nevajadzētu šo jaunvalodu uzspiest visiem. Neliēsim un neskaidrisim vārdu «nēģeris», «žīds», «čigāns», «baltais», «melns», «dzeltenais», «krievs», «invalids», «ārsts», «policists» lietojumu saziņas situācijās, kurās tie ir piemēroti. Tas ir ne tikai vārda brīvības un mūsu valodas identitātes, bet arī veselā saprāta jautājums. ■